

O'NUN GÜZEL İSİMLERİ

M. Nusret Tura

Önsöz

O'NUN GÜZEL İSİMLERİ

ALLAH-HÂLİK

ER-RAHMÂN

ER-RABÎM

EL-MELİK

EL-KUDDÛS

ES-SELÂM

EL-MÜHEYMİN

EL-AZİZ

EL-CEBBAR

EL-KÂBİZ

EL-BÂSİT

EL-HÂFİZ

ER-RAFİ'

EL-MUİZ

EL-MUZİL

EL-BASİR

ES-SEMİ'

EL-HAKEM

EL-ADL

EL-HALÎM

EL-HABİR

EL-GAFUR

EL-LÂTİF

ES-SEKUR

EL-ALİ

EL-AZÎM

EL-MUKÎT

EL- HAFİZ

EL-CELİL

EL-KERÎM

EL-HASİB

ER-RAKİB

EL-MUCÎB

EL-VÂSİ'

EL-HAKÎM

EL-VEDUD

EL-MECÎD

EL-BÂİS

ES-ŞEHİD

EL-HAK

EL-VELİ

EL-KAVİ

EL-VEKİL

EL-METİN

EL-MUBYİ

EL-MÜMİT

EL-VALİ

EL-HÂMİD

EL-HAYY

EL-KAYYUM

EL-MUHSİ

EL-MÜBDİ'

EL-MUÎD

EL-VÂCİD

EL-MÂCİD

EL-VÂHİD

[EL-EHAD](#)
[ES-SAMED](#)
[EL-KADİR EL-KADİR](#)
[EL-MUKADDEM](#)
[EL-MUAHHAR](#)
[EL-EVVEL](#)
[EL-AHİR](#)
[EZ-ZÂBİR](#)
[EL-BÂTİN](#)
[EL-MÜTEÂLÎ](#)
[EL-BERR](#)
[ET-TEVVÂB](#)
[EL-AFÜV](#)
[EL-MÜNTAKİM](#)
[EL-MUKSİT](#)
[EL-RAUF](#)
[ZÜ'L-CELÂL-İ VE'L-İKRÂM](#)
[MALİK-ÜL-MÜLK](#)
[ER-RAB](#)
[EL-CÂMÎ](#)
[EL-GANÎ](#)
[EL-MUGNÎ](#)
[EL-MÂNÎ](#)
[EN-NÂFÎ](#)
[EN-NÜR](#)
[EL-HÂDÎ](#)
[EL-BEDÎ](#)
[EL-BÂKÎ](#)
[EL-VÂRÎS](#)
[ER-REŞİD](#)
[ES-SABÜR](#)
[ED-DEYYÂN](#)
[EL-MENNÂN](#)
[EL-HANNÂN](#)
[ES-SÜBHAN](#)

O'NUN GÜZEL İSİMLERİ

M. Nusret Tura

M. Nusret Bey (1903-1979), Fatih dersiamlarından, mesnevîhan, eski Sûleymaniye Kütüphanesi müdürü ve tarîk-i uşşak! meşâyihından olan âlim ve fâzıl zât Mehmet Hazmî Tura (1880-1961) Efendi'nin üç halifesinden birisidir. Nusret Bey'in tasavvuf ilminin aşk vadisinde kaleme aldığı yazdan, Tasavvufta Gönül ve Aşk, Vecizeler, Esmâ-i thhiyye isimli eserleriyle bazı gazetelere gönderdiği köşe yazılarından oluşmaktadır. Bunun yanında şiir ve mektupları da bulunmaktadır. 60'lı yıllarda, yukarıdaki ilk iki eserini ve şiirlerini Karagün Dostuyum başlığı altında bastırmıştır. M. Nusret Tura, uzun seneler, bir taraftan Deniz Yolları'nın İstanbul, Bebek iskelesinde gişe memurluğunu bir taraftan da dostlarıyla gönül sohbetlerini sürdürmüştür.^[1]

Önsöz

Sûfiler ilâhî isimleri (esmâ-i ilâhiyye) âlemin var oluşunun sebebi olarak görürler. Onlara göre ismin menşei sıfat ve sıfatın menşei de zâttır (ZÂT = Sıfat = İsim). Bu isimlerin iki de delâlet ettikleri yer vardır ki birincisi onların "müsemma"ya olan delâletleri, İkincisi ise "hakikat" e olan delâletleridir. Bu sebepten isimler aslına bakılacak olursa birer nisbet ve izafetten ibarettirler ve gayet tabîidir ki bir asla rücû ederler. İşte mümkün varlıkların asıllarını ihdas eden de bu nisbetlerdir. Yâni, mümkün varlıkların asılları bir veya birçok esmâ-i ilâhiyyenin tasarrufu altında olarak bu ilâhî isimler ile sıfatlanmışlardır. Kişinin hangi ismin taht-ı tasarrufunda olduğunu bilmesi de Rabb-i Hass'ını bilmesi demektir ki buna tasavvufta "men aref" dersi denir ve seyrde bir makamdır. Bir şeyde bir sıfat yoksa o şey o isimle isimlendirilemez. Meselâ kendisinde yaratma sıfatı bulunmayana "Halik" ismi verilemez. Diğer bir ifadeyle bir şeyin zâtı onun sıfatı ile sıfatı da ismi ile zahir olmakta, ortaya çıkmaktadır. Böylece isim sıfatın zahiri, sıfat da zâtın zahiri olmaktadır. Bunun aksi de olur fakat bu sefer zât sıfatın bâtını, sıfat ise ismin bâtını olacaktır. Bütün bunların ışığında sıfatın; Mutlak Zât'ın zuhur mertebesinde hâs bir tecellisinden ibaret olduğu söylenebilir. Ama bu tecelli, Mutlak Zât üzerine zâid olmadığından aynı zamanda Zât'ın aynı da olmaktadır.

Sıfat ve esmayı külliyyat itibariyle saymak mümkün değildir. Zaten biz de Hakk'ın var olduğuna ve meselâ "Hayy" olduğuna O'nun kesif mertebesi olan şu görünürlere (fenomen) bakarak, diğer bir tâbirle O'ndan Zâhir olan ve dolayısıyla varlığın alâmeti olan bu âlemin gördüğümüz eserlere bakarak hükmetmez miyiz?

İşte, memleketimiz son devir mutasavvıf şahsiyetlerinden Mehmed Nusret Tura (1903-1979) beyefendinin dört kitap halinde neşre hazırladığımız yazılarından bu ikincisi müellifin İlâhî isimler (esmâ-i ilâhiyye) üzerine olan aşıkane, arifane yorumlarından oluşmaktadır. Okuyanın müstefid olacağını umuyoruz. Hû.^[2]

O'NUN GÜZEL İSİMLERİ

EY ÂLEMLERİ YARATAN ALLAH'IM! Sana söyleyecek olduğum çok şeyler var; fakat müsaadenle bu sözlerimi mahsus kâğıda aksettiriyorum ki bizi dinleyenlere ibret olacak çok şeyler vardır zannediyorum.

Sözlerimin edebî bir kıymeti yoktur. Menfaat kaygusu da yoktur. Bu kitap hemen baştan sona kadar şükür, hamd ü sena, takdir, tahsis, tazim, hikmet ve tabîî bazı hikâyelerden ibarettir.

Senin kelâmın olan Kur'ân-ı Kerîm'in değil midir ki senin azametini, emirlerini, nehiyelerini, ceza ve mükâfatlarını bazı hikâyelerle bizlere bildirir. Biz de Türk olduğumuz için ve başka lisan da bilmediğimizden övmelerimizi, rica ve niyazlarımızı Senin tensibinle, müsâadenle, Türkçe yapacağız. Sen her lisana vâkıfsın. Âlîm ism-i şerîfin bunu gösteriyor. Sevgili Resulünü Arapların içinden seçtin ve sözlerini de Arapça söyledin. Söz nedir? Söz, iç âlemimizdeki kaynaşmaların, bilgilerin ağız kanalıyla çıkarak tebellür etmesidir. Mânânın şekil ve suret elbisesi giymesidir. Bu kudsî sözleri Sen sevgili Resulün Hazret-i Muhammed'in "asm" ağzından söyledin. Her söz, sahibinin idrâk derecesini gösterir. Nuranî cemalini gösterir, ruhun güzelliğini gösterir. Yani sözü yazan, sözünün arkasında gizlenmiştir. O odur, kemâlatının derecesini sözle aşıkâr etmiştir.

İnsanı ne güzel, ne ustalıkla yaratmışsın benim büyük Allah'ım. Sadece insanı mı? Bütün mahlûkat, güneşten zerreye, deryadan katreye kadar hepimiz Seni tasdik ederiz. Büyük diyerek Seni büyültürüz; fakat enine mi, boyuna mı, genişliğine mi? İşte bu işi Arapça halleder: Allahü Ekber, Allahü Azimüşşân, Halîk-ı Mevcutat, Zât-ı Vadbü'l-Vücûi, Sübban, Vâhid, Ehad, Samed... gibi sonsuz isimlerin herbirisi Senin nâmütenahiliğini anlatmaya kâfidir.

Azîz, Kerim, Rahim olan Allah'ım, biz kullar kıymetli bir zinet eşyamız oldu mu, bir muhafazaya koruz ama muhafaza, kutu ne kadar kıymetli olursa olsun içindeki yüzük, küpe, gerdanlık... kadar kıymetli değildir.

Demek ki, bizim vücudumuz da ruhumuzun bir muhafazasıdır. Madem ki ruhumuz Senin nefan, Senin emrin, Senin nurundur. Şu halde Sen, kendini bizde gizlemişsin. Çünkü, "Size damarlarınızdan daha yakını" ^[3] diyorsun; "Ben Adem'e kendi ruhumdan nefhettim" ^[4] diyorsun; "Ben bir gizli hazineyim" ^[5] diyorsun. Demek ki, Âdem, kâinatın özü, gayesi. Bunu idrak eden Seni seven ve Senin tarafından sevilen bu insan-ı kâmil, âdem-i mânâ, sayıları milyarı aşan insanların arasında gizlidir.

Sevgililerin acaba üçler yediler, kırklar, binbirler dediğimiz bu muhterem kimseler mi? Benim Hakim olan Allah'ım; mektup yazarız, bir veya birçok sahifelerin içinde, maksadımızı anlatan ancak birkaç satırdır. Zarfını derhal atarız, çünkü zarf, içindekini muhafaza ettiği müddetçe kıymetlidir.

Demek oluyor ki insan da kâinat kitabının özüdür, öyle ya, insanların hizmetinde olan varlıktan birer birer düşünelim: Meselâ güneş, yaradılışında Senden bir emir almış değil mi? Benim azamet sahibi Allah'ım, Sen ona ne demiştin? "Etrafındaki yıldızları aydınlat, o yıldızlar üzerinde yarattığım herşeye hayat ver, orada her çeşit bitkiler ve hayvanlar üresin. Benim, aşk ve muhabbetle âyinem olan habibim sevgili resulüm zuhura gelecek; onun vücudunun doğması için gerek sen, gerek ââsır namı verdiğim su, ateş, hava, toprak bütün hayat sahiplerinin aslı olacak. İnsan neslinin kemâle erenlerini 'peygamber' olarak tayin ettim. Benden aldıklarını câhil ve âsî kullarına nakledeceklerdir. "İmana gelenleri taltif, gelmeyenleri kahredeceğim. Bu, peygamberlerin en sonuncusu Muhammed Mustafa (s.a.v.) nâmiyle gönderdiğim son peygamberimdir. Herşeyi onun için yarattım, onu da Kendim için. Yarattığım insanların hepsine âlemi musahhar kıldım. İstedikleri gibi tasarruf edebilirler. Her hayat sahibi mahlûk, bir baba ile bir ananın aşkının mahsûlüdür. Rahman isimle hepsine hayat ve nzk verdim; Rahim isimle de Benden başka hiçbir rab ve ilâh tanımayanlara selâmet yolu göstererek İslâm nâmı altında manevî lûtuflarımı verdim. Aralarından daha çok Bana ve Habibime yakınlık gösterenlere, temiz ahlâk sahiplerine de aşkı verdim" buyuruyorsun benim lûtfkâr Allah'ım.

Hakikaten diledin, insana hayat verdin ve sevdin. Muntazaman çalışan bir fabrika gibi onda neler yarattın, neler? Biz de Senin verdiğin sıhhat, âzâ bütünlükleri, İslâmiyet, akıl ve idrak karşılığı olarak her an, her nefes Sana şükretmemiz icap ederken, bunları yapmazsak —utana utana söylüyorum— ne biçim insanız? Birisi bize bir hediye verse, amirlerimizden bir terfi ya da ikramiye alsak, onlara ne suretle hürmet edeceğimizi, nasıl yaltaklanacağımızı şaşırırız. Bahusus, onların lûtufları, hediyeleri de geçicidir, az ömürlüdür. Seninkiler ise onlarıkinden daha uzun ömürlüdür. Ve çok daha kıymetlidir.

Halbuki Senin bizden istediğin beş vakit namazdır. Bâzı insanlar emrin olan böyle bir ibâdet dolayısıyla reform istiyorlar. Buna kim cesaret edebilir? Bu beş vakit namaz bire inse namaz kılanların adedi artacak değil ki, kılmayan yine kılmayacak.

Benim çok sabırlı Allah'ım; bir kısım insanlar ezân-ı Muhammedi'nin Türkçe olmasını istiyorlar. Arapça okunan ezandaki heybet, azamet, halâvet, Türkçe'de olacak mı? İbâdet nedir bilmeyen o cahiller ezan Türkçe okunsa, sanki kulak verecekler mi? Senin kelâmın olan Kur'ân-ı Kerîm'inin içten içe birçok mânâları vardır. Onun roman gibi tercümesini okuyanlar isminden başka İslâmlığına delalet edecek bir işaret olmayan kimseler, o Kitab-ı Mübin'in hangi mânâsını anlayacaklar?

Din ilmi başlı başına bir ilimdir. Onun esrarı bütün ilimleri camidir. Bunu öğrenmek için bir miktar Arapça öğrenmek elzemdir. Şeriatın bütün emirlerini yapmak lâzımdır. Dinin esrarını bellemek için çalışmadan, gayret sarfetmeden, gazetede havadis okur gibi okuyup öğrenelim, diyoruz. Bu olur mu? Benîm Cemâl, Celâl sahibi Allah'ım, bu olur mu? Ben kızıyorum, Sen, sabrediyorsun, celallenmiyorsun.

Ey benim Halim ve Selim Allah'ım... Müsâade-i ilâhiyenle kardeşlerime Senin bize öğrettiğin ve Sana karşı kullanmamızı istediğin "Allah" ism-i şerifinden bir miktar bahsedeyim: ^[6]

ALLAH-HÂLİK

Kalemi kâğıda bastığımız anda bir nokta yazmış oluruz. O noktaya vahidiyet noktası derler; bütün harflerin ve adaletlerin aslı, o noktadır. Başlangıçta onunla başladığı gibi satırların, cümlelerin, hatta kitabın sona enliğı zaman yine nokta kullanırız.

Termometrenin içinde cıvanın hava ile birleştiği yer de bir noktadır. Bu nokta 10 derece yükselse, her derecesi aklın bir derecesini gösteren en üstteki mertebeye akl-ı evvel denir. Hani şu Hazret-i Peygamber "a.s.m." Mi'rac gecesi Cebrail aleyhisselâm ile (yâni kendi kemâle ermiş akıllarının bir melek şeklinde tecessüm ederek vahiy ve Kur'ân-ı Kerîm'i parça parça getirdiği zaman) Cebrail "Yâ Muhammed, ben daha yukarı çıkamam, yanarım" dediğinde, Efendimiz, "yanarsam, ben yanayım" deyip aşk ile huzur-u ilâhiyyeye çıkıp her tarafı seyir ve temâsâ ettikten sonra avdet ettiği nokta gibi hep o noktadır. Buna ruh-u muhammedî, akl-ı küll dahi derler. Yani hakikat-ı ilâhiyyeye, hakikat-ı muhammediyeye akıl yolu ile gidilmez; ancak aşk ile, Efendimizin (s.a.v.)gittiği ve gösterdiği yoldan, Hakk'ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'in nurunun ışığı altında onun vârislerinin gidip geldikleri yoldan gidilebilir. Bu hâl "mi'rac" denir ki, her kimsenin kân değildir. Hidayet, riyazât, mücâdele, mücâhede, şiddetli istek işidir. Bu ilme ilm-i ledün ve tasavvuf denir. Termometrenin noktası sifıra indimi o zaman beşerin aklı; akl-ı cüz'î, akl-ı maaş ismini alır. Bunun vazifesi; ne yesem, ne giysem, nereyi gezsem, hangi romanı okusam, kiminle lâk lâk etsem v.s. bunları düşünmekten ibarettir.

Sıfırdan aşağı dereceler, nefis ve şeytan nâmı altında fenalıklarla tezahür eder. Kimi kafese koysam, dolandırсам, şunu çalsam, şunu soysam, süte su katsam, kumar oynayıp para kazansam, vaktimi ilimle ibadetle geçireceğim yerde gezip tozsam, çapkınlık yapsam v.b. diye düşünür. Kendi ufak bir menfaati için cana kıyar, şerefe kıyar, başkasının emeğine kıyar, memlekete kıyar, herşeyi feda eder.

İnsanlar bir parça Cenab-ı Hakk'a yanaşsalar, ibadet ederek, doğru yol üzerinde Efendimizin(sav)buyurduğu gibi, "Nefsini binlen Rabbîni bilir" sözüne uyarak kendilerini bilseler, nasıl içki içerler, nasıl kumar oynarlar, çoluk

çocuğunun rızıklarını, şereflerini nasıl ellere verirler, nasıl hırsızlık yaparlar, nasıl adam öldürürler? Şüphesiz, Cenab-ı Hakk'ın Âdil ve Müntakim sıfatları tecelli edecektir. Bu âlemde inleye inleye can verecek; öteki âlemde de ruhu türlü hayvanlar şeklinde tecessüm ederek, onlarla halleşecektir.

İşte sıfırın üstündeki mertebelerin sonuna ermek suretiyle kişi elif sırrına mazhar oluyor.

İkinci harf (l) lââm'dır. Buna lââm-ı velayet derler. İkinci lââm'a lââm-ı risâlet derler ki Efendimizin bize bildirdiği ilmin çerçevesi dahilinde mânâdan haberler alır. Ve sonra (b) be harfini geçerek makâm-ı Kâb-ı Kavsey'n denilen ba-yı, hüviyeti devrederek ebediyete intikal eder. İşte kâmil insanın yolu da budur.

Cenab-ı Allah'ın 99 güzel ismi vardır; onları da sonra anlatmak isterim. İsm-i Celâl denilen Allah ism-i şerifini evliyaullah hazerâtı şöyle anlatırlar:

İsm-i Zât, müstecem'u cemîu's-sıfâtıdır. Esmâ-i mütekâbile ve sıfatı mütezadde cem'inin ehadiyetine derler. Bunun daha fazla izaha tahammülü yoktur.

Gazetelerde hastalık bahislerinde anlatırlar. Sonra da "Bir doktora müracaat ediniz" derler; siz de böyle yapın...

Hastalar, hekimin tavsiyelerine riayet ederek "yap" dediği şeyleri yaparlar, "yapma" dediğini yapmazlarsa şifa ve sıhhat bulurlar. Gönül hastaları da hekimin tavsiyelerine riayet etmelidirler. Bu âlem iptilâ âlemidir. Herkes bir yol tutturmuş gidiyor. Bu gidiş hedefsiz bir gidiştir. Avinin gölgesine bakarak koşan bir avcı gibi.

Akıllı kimseler hayal peşinde değil, hakikat peşinde koşarlar. Gönlünüzün derinliklerinde hakikatinizin menbaini bulun. Oradan temasa daha faydalıdır.

Şimdi müsaadenize arz ediyorum. "Tanrı" demekle "Dieu" demekle tam ve hakikî manasiyle "Allah" anlaşılmış olur mu? Herkesin kendi ismi vardır, onunla çağrılır. Başka bir isimle çağrılırsa hiç kimse dönüp bakmaz. Siz ona o ismi takmışsınız ama bakalım sahibi o ismi kabul edecek mi? İşte muhterem kardeşlerim ibadette, ezan okumada veya Kur'ân-ı Kerîm'den istifade de Türkçe veya herhangi bir başka lisana tercümesinden netice almak kısır bir iştir. Arapçadaki fesahat ve şumûl hiç bir lisanda yoktur. Nasıl ki her mesleğin bir hususiyeti vardır ve bir ihtisas işidir. Din işi de böyledir. Her aklı ermeyen her işe karışmamalıdır. Bir alman, bir ingiliz kendi dininin kısırlığını, acziyetini anlar müslüman olur. Yani İslâm dinini incelemek için arapçayı öğrenir. Çünkü bu gayesi için lâzımdır ona. O kimse Türk oldum demiyor. Türkçe öğrenmeyi tercih etmiyor. Türklük, slavlık, cermenlik birer kavim isimleridir. Protestanlık, katoliklik, mesihîlik ve islâmîlik ise birer din isimleridir.

Bir tarihte de alaturka ve alafranga müzik hakkında tercih ettiğin nedir diye sorarlardı. Düşündüm ikisinin de zevkli ve zevksiz olanı vardı. Fakat umumiyet itibariyle alafranga müzik "vücûdu" harekete geçirir, şevke getirir, oynatır. Bunu tercih- eden hoplar, zıplar. Fakat alaturka müziğin mânâları derin olanları "ruhları" çûş-u hurûşa getirir.

Meselâ, yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm'in okunması, mevlid-i şerifler, Mevlâna âyinleri herkesi huzur ve hûşû içinde bırakır. İnsan hafifler ve o hali daima arar. Neden? Çünkü ruh vücudtan, kesafet âleminde kurtulmuş, âlem-i mânâyâ uçmuştur. Şimdi size sorarım: Asıl olan ruh mudur? Ten midir? Teni, yani cesedi incelersek, anâsır denilen dört maddenin, —yani ateş, hava, su ve toprağın— itidal üzere birleşmesinden hâsıl olan bir halita olduğunu görürüz. İçinden ruh olan sultanı çıkardınız mı, geriye hissiz bir varlık kalır. Kesseniz, yaksanız ses bile vermez; hissi yok, canı yok, sanki bir taşdır. Nerede o ağız ki, güler, söyler, şakır. Nerede o yiyecek, içecek, konuşan, neşe tadan varlık, ne oldu? O vücudun suyu suya, havası havaya, ateşi güneşe, kalan madde de toprağa döndü; yani herşey aslına gitti. Demek saltanat ruhun imiş ki o da aslına gitti. Ruh cesetle birleşir, gönül denen bir evlâd sahibi olurlar. Gönül gördüğü herşeye takılır. Onu sever, babası olan ruhun himayesine girerse ibadetle hakka erer. Cesed olan validenin hükmüne girerse yaşamak ve eğlenmek için ne yapmak lazımsa yapar.

Beşikten mezara kadar gönül, ruh ile nefsin mücadele, muharebe sahnesidir. Nefis demek, vücudun yani hayvani vücudun, ruhun, aklın cazibesinden ayrılıp süfliyete, ebedî olmayan fanî varlıklara çeken kuvvet demektir.

İşte insanlar bir miktar nefis mücadelesi ile ve bu mücadele nisbetinde hakikat yolunda ilerlerler ve vâsıl olabilirler. "Sırat-ı müstakim" dedikleri budur. Herkes gece yatar yatmaz, kendisini mahkeme-i kübrâ huzurunda farzederek muhasebe-i nefis dedikleri bir soruşturma ile vicdanına karşı muhakeme etmelidir.

Meselâ, Rabbi ona sorar: "Ey Osman, ben sana hayat verdim, sıhhat verdim, ilim verdim, servet verdim, sen bugün ne yaptın? Verdiğim nimetlere karşı nasıl şükrettin? Arkadaşlarına, komşularına çoluk çocuğuna, fakirlere karşı nasıl hareket ettin?"

Osman eğer "Yâ Rab! Sen bin lira maaşımı arttırmıyorsun ki, komşum 1500 lira alıyor" diye söze başladı mı, işte nankör oldu gitti. İnsan bir amirinin karşısında bile böyle konuşmaz.

İlk insan Âdem aleyhisselâm da milyonlarca senenin sonunda arz üzerinde, mâden, nebat, hayvan derecelerinden geçerek tekâmül ede ede vücuda getirildi. O, erkekli-dişili insanlardan biri di. Havva anamız da tabîî ki, onun gibi idi. Ama Âdem iki kısımdır: Biri insan suretine erişmiş âdem, diğeri o suretlerin içinde kendini idrak eden âdem-i mânâ ki namaz kılarak ayakta (elif), rukûda (dal), secde (mim) şekillerini tekrarlayarak, âdemliğini vücut ile de itiraf ederler.

İnsan bu demektir. Mânâsı göz bebeği; yani kâinat bütün devir hareketleriyle, varlıkları ile çalışmış çabalamış öz olarak o insanı vücuda getirmiş, demek olduğunu bilen, anlayan kimse demektir. Ondan yüksek vücut mertebesi yoktur. Bu vücut, ruhun bineğidir. Yani devesidir. Buna iyi bakmazsanız, geçici olan bu âlemde hakikat şehrine varamazsınız; yedireceksiniz, içireceksiniz, üşütmeyeceksiniz, üstüne binerken heybelerinizle, ağır eşya ile yormayacaksınız.

Arz üzerinde Âdem âfeyhisselâm kendisi gibi bir vücuda daha rastladı; fakat onun vücudunda ve ahlâkında kendisinden farklı bazı değişiklikler gördü. Cennet gibi olan o muhitte arkadaşlıkları günden güne ilerliyordu. Men edilen muhabbet ve muaşaka meyvasına el uzatmak hamlesi, Âdem'den geldi. Esasen sol kaburga kemiklerinin altında bulunan kalp ve bu kalpteki kadına muhabbet arzusu, kaburga kemiğinden yaratıldı, şeklinde ifade edilmiştir.

Meselenin özüne geliyoruz. Çocuklar dünyaya gelmeye başladıkça, onları beslemek ve idare etmek, cennetten cehenneme gelmek gibidir.

İlk insanı biliyorsunuz: Âdem aleyhisselâmdır. Din kitaplarında yazdığı vechiyle sol kaburgasından da Havva validemiz yaratıldı. Âdem babamız ruh olarak milyonlarca sene bekledi, taştan toprak, topraktan bitki, bitkilerden hayvanlar, istihalelerle tekâmül ede ede dünyada peyda oldular.

Mâdeniyattan bitkilere intikal için 'mercan' kanalından; bitkilerden hayvanlara intikal için "nahil (hurma)" berzahından; geçilmiştir.

Bu suretle Âdem ve Havva, Allah'ın celâl ve cemel ellerinde çamurdan yaratılmış oldu.

Herbiri bir taraftan rızık ararken, birbirlerini kaybediyorlar, Havva "Âdem" diye, Âdem de "Rabbim" diye ağlıyor. Ve nihayet, her firâkin sonu vuslattır. Her aşkın sonu mâşukâ erişmektir.

Zelâm âbad-ı hicran olsa ey dil meskenin şad ol

Cihanda bundan âlâ müjde-bahşâyı nihân olmaz

dedikleri gibi.

Gecenin gündüzü geliyor, buluşuyorlar, Cenab-ı Hakk dualarını kabul ediyor, ama Âdem'e soruyor: "Sana yeme dediğim şeyi niçin yedin?" Âdem, mahcup, edebli, hayâlî önüne bakıyor; tekerrür eden suale "Yâ Rabbim, şeytan Havva'yı, Havva da beni kandırdı ona uyduk, affet" diyor.

Rabbimizin şiddetli bîr suali daha: "Ben sana emir vermesem kanmanızda mazur olabilirdiniz. Kat'i emir verdiğim halde niçin yediniz?" Cevap yok. Cenab-ı Hakk, yine soruyor: "Şeytana sana secde etmesi için emir vermiştim, 'o topraktan, ben ateşten yaratıldım ateş topraktan üstündür, secde etmem' dedi. Halbuki zürriyetinizin çoğalmasa muradımdır. İnsanlar men edildikleri şeylere haris olurlar. Nazar-ı dikkatinizi oraya çekmek için, 'o ağacın meyvasından yemeyin' demiştim. Size yemek hususundaki hareket kudretini kim verdi?" dediği zaman, Âdem, utancından yere bakarak "Yâ Rabbe'l-Âlemîn, bizleri yaratan Sensin, bizim bir isimden başka varlığımız yoktur. Âlem Senin, vücut Senin, kudret Senin... Ben bunları biliyordum, fakat Sana olan sevgim, saygım sonsuzdur. Bir kulun, efendisine karşı 'Sensin' diyerek, kabahatliyi göstermesi laneti mucip bir harekettir. Şeytan da bazen bu yüzden huzurundan kovulmuştur. Bundan ibret aldım, nasıl hoşla gitmeyen bir cevap verebilirdim?"

Cenab-ı Hakk memnun kalıyor, "İşte" diyor, "Benim bir emanetim var. Dağlar, taşlar bu emanetimi kabul etmediler, 'taşıyamayız' diye korktular. İlim, aşk, idrakten ibaret olan bu emanetimi sana veriyorum. Daima seninle beraberim. Senden sonra senden âsi, azgın evlâtlar da gelecektir. Fakat şeftin sülâleden bir de peygamberlerimin sonuncusu olan mefhar-i mevcudat, ekmelü't-tahiyyât, hâtemü'l-enbiya, sultanü'l-evliya habibim Muhammed Mustafa'mı göndereceğim, onunla iftihar edebilirsin" diyor.

İşte muhterem kardeşlerim. Aynı ananın, aynı babanın sülâlesindeniz. Aynı Sultanın uşaklarıyız. Aynı Rabbin kullarıyız. Nasıl birbirimizi kandırırız, soyarız, öldürürüz. Hepimiz bu âlemden bir kervan gibi gelip geçmekteyiz.

Dört mevsimiyle, yıldızlarıyla, güneşiyle, suyu ile havası ile, toprağı ile âlem aynı âlemdir. Biz ise bir yolcuyuz çıplak geldik, çıplak döneceğiz. Nihayet yüz senelik bir ömrümüz vardır. Birbirimizi incitmeye değer mi? Bir zarara, bir harekete uğrarsak bir sevdiğimiz ölse aynı cihan bize zindan olur.

Bir işte kazanan, muvaffak olan, yeni evlenip yuva kuran gençler için bu, aynı âlem-i cennettir. Demek ki bu âlem bazı kimselere cehennem bazı kimselere cennet, bazı kimselere de aşk, huzur, vuslat, idrak yeridir.

Bugünkü cennet-i irfana dahil olsalar uşşak

Yarınki vaad olan huri veya gılmanı neylerler.

Niyazi

Anın için cenâb-ı Mevlânâ, Kâdir-i Mutlak hazretlerine buyurmuşlar ki, "Ey sevgilim, bu güzel cennet gibi âlemde bu ilk bahar günlerinde gönlüm Senin aşkında dolu oldukça bütün bunlar neye yarar gözüm. Onları görmez. Senden gözümü ayırıp onlara bakmam. Dünya derdine düşüp de Senden gafil isem, bu âlem yine bana yaramaz. Bir zindan demektir. Fânî geçici bir varlıktır. Sensiz, aşksız bir âlemi ne yapayım?"

İşte sevgili kardeşlerim; her akşam kendinizi hesaba çekiniz, elinizden dilinizden kimse incinmedi ise iyilik yolundasınız. Eğer kabahatlarınız olup da onları tekrarlamamaya gayret ediyorsanız nefsinizle mücadele halindesiniz; eğer kabahatlarınız artıyorsa vicdan azabı yakanıza yapışır. Cehennem azabına hazır olunuz. Tövbelerinizi kabul eden her hareketinizi gören, bilen o büyük Varlık'tan tövbe ve istiğfar da etmezseniz öteki âleme varmadır dertler, belâlar sizi yakalayacaktır. "Ölürken yedi yorgan paralandı" derler ya! İşte o adalettir, Müslümanlık yolu hiçbir zaman tenbellik yolu değildir. Size bir hikaye anlatayım da dinleyin:

Bir adam Musa peygamber zamanında diyor ki: "Yâ Musa Ben bundan sonra senin Rabbine ibadet etmeyeceğim, Onu tanımiyorum; söyle benim rızkımı kessin."

Hazret-i Musa, Tur dağında Cenab-ı Hak ile konuşmaya gidiyor, konuşuyorlar; bu küstah kulun ifadesini söylemeye utanıyor. Kavminin arasına için müsaade isteyeceği sırada, o seda yı lâhûtiyi işitiyor: "Ey Musa, sana bir rızkını kesrnekliğim için bana haber göndermişti. Bana söylemeye unuttun. Ona söyle ki eğer o kulluktan geçtiyse, Ben Rezzâk-ı âlemim. Onsekizbin âlemin Halikiyım. Ben Rabb ve Rezzâk sıfatlarımdan vaz geçmeyeceğim, benim Sabûr ism-i şerifim de vardır. Âsî kullarımın tövbelerini beklerim" buyuruyorlar.

Hazret-i Musa kavmi arasına avdet ettiğinde, herkesin muvacehesinde Cenab-ı Hakk'ın bu âsî kula olan sözlerini söylüyor. Âsî kul ise, "aman ya Mûsâ; senin ne büyük âl-i cenab Rabbin varmış. Demek benim küstahlığımı da hoş karşılıyor. Çabuk bana dinini öğret; Ona ölünceye kadar kullukta devam edeceğim" diye tövbekar oluyor. Eskisinden daha fazla, daha memnun ibadete başlıyor. Diğer bir adam da "madem ki Cenab-ı Hak ve tekaddes hazretleri 'Ben Rezzak ve Kerim'im' diyor, ben çalışmayacağım artık. Bakalım benim rızkımı da verecek mi?" diye bir ormana giriyor. Ormanda bir sığır dolaşırken bir arslan gelip sığırı parçalıyor. Karnını doyurup yalanarak gidiyor. Adam korkudan ağaca çıkmış seyrederken, bir kurt belirmiş. Arslandan artan etlerden yiyip karnını doyurmuş gitmiş. Daha sonra sırtlan, sonra kediler, atmacalar, köpekler ve nihayet karıncalar koca öküzü sıfıra indirmişler. Adamın hayretten ağzı açık kalmış. "Eğer arslandan sonra ağaçtan inip bir parça et kesip saklasaydım, şimdi de bir ateş yakarak onları pişirir, ben de nafakalanırdım." Tam bu sırada gaipen bir ses gelmiş: "Ey Âdemoğlu! kedi köpek gibi olup miskin miskin herkesin artığını bekliyeceğine aslan gibi ol da, sen istediğin parçayı al. Diğer âcizler de senden kalanı yesinler." Adam bu vak'adan ibret alarak çalışıp kazanmaya ve çalışamayanlara yardıma başlar.

Muhterem kardeşlerim; Eğer dikkat ederseniz evliyaullah hazeratı hiçbir zaman koltuk altında tufeyli geçinmemişlerdir. Kimi Süleyman peygamber gibi dünya ve âhiret sahibi olmuş; kimi İbrahim Ethem gibi hükümdar imiş; kimi Efendimiz gibi ticaretle uğraşmış; kimi çoban, kimi eskici, hasırcı, zenbiki olarak yaşamışlardır. Mesele nerede? Temiz ahlâk sahibi olarak çalışırsan çalış; haktan ayrılma. Vicdanın sesini duy!

Vicdanın emri, herşeyde kendini küçük görmek, karşısındakini büyük görmek, kendine arslan payı ayırıp diğerlerini hiçe saymamak, kardeşlerini daha evvel düşünmek ve tercih etmektir. Bu hakkın bir nurudur. Hemcinsine yardım, hizmet, hürmet yoludur. İyi insanların gönlü o zaman rahat olur.

İki fakir karşılaşmışlar, biri diğerine sormuş: nasılsın iyi misin? Ne yiyip içersin? Diğeri cevap veriyor: Çok şükür iyiyim bulursam yiyorum bulmazsam sabrediyorum.

Olur mu yahu? Bizim Horasan'ın köpekleri böyle yapıyor.

Peki sen ne yapıyorsun, söyle de onu yapayım.

Çalışıp kazandığımı fakirlerle paylaşıp, yiyorum. Bir iş bulup çalışamazsam, kazanamazsam yine Rabbime şükrediyorum. Beni insan olarak yarattığı için, hıristiyan sulbünden getirmediği için, bu yaşa kadar bana rızık verdiği için" cevabını vermiş.

Muhterem kardeşlerim; mevzuumuz çok geniş olduğu için gönüle geldiği gibi yazıyorum. Evveli, âhiri olmayan bir Rabbin kulu olduğum için yazılarımızın da başı sonu olmayacaktır, Şimdi rastladığım bir arkadaştan duydum. Bir Türk kıızı bir Amerikalı'ya aşık olmuş. Beraberce, oğlanın memleketine gitmişler. Kâim-peder ve kâim valide bakıyorlar ki, bu kızda ne kiliseye gitmek var, ne de evde ibadet. Bir müddet bu hâli yeni evliliğe ve balayına hamlediyorlar. Birkaç ay sonra kaynana ağzını açıyor:

Kızım sen hangi millettensin?

Türküm.

Dinin?

İslâm.

Kızım bu nasıl İslâmlık, nasıl Türklük? Bizim bildiğimiz Türkler müslüman bir millettir. Bizdeki gibi din hürriyeti vardır; fakat kendi dinleri İslâm'dır, İslâmlar ise bizim gibi her pazar değil, hergün beş defa ibadet ederler. Dinsiz bir millet payidar olamaz. Kâinatı yaratan bir Allah var, siz peygamberlerden Hazret-i Muhammed'in yolunu tutuyorsunuz. Muhammed'in yolu böyle midir? Din için bir hareketi olmayan sen, çocuğunu nasıl terbiye edeceksin? Memleketimiz dinsizler memleketi değil" der. Kız derhal vaziyeti anasına bildirir. Ve dinî malûmat ister. Görüyor musunuz muhterem okuyucularım? Bu olur mu? Nereye gidiyoruz, bu nasıl babalıktır? Ananın babanın son vazifesi çocuğunu namuslu ve mütediyyin bir eş ile evlendirmektir.

Dört unsurdan biri olan hararetin bilirsiniz aslı güneştir. Güneşin bir yakıcılığı, bir de aydınlatıcılığı yani nuru ve narı vardır. Biri Hakkın cemaline, diğeri celâline misaldir. İnsanların da bir güler yüzü, tatlı sözü vardır. Bir de öfkesi ve küfrü vardır. Hayatın mayalarından biri de sudur. Su acaba insanlara hizmet için Cenâb-ı Vacibü'l—Vücut hazretlerinden ne emir almıştır? "Ve minelmâi külle şey'in hay." *Yâni "her şey sudan hayat bulur"* ^[1] sözü Kurân-ı Kerim'de yazılıdır. Nasıl, küre-i aran dörtte üçünü su kaplamışsa, insanın da belki dörtte üçü sudur.

Sular umumiyetle karalardan denizlere akar; merkezleri denizdir. Sıcakla buhar namını alır. Gökyüzünde bulut derler, yağarsa çiğ, yağmur, kar, dolu namlarını alır. Ufak ufak akan sular dere olur, büyüdükçe çay, ırmak, nehir olarak denize dökülür. Yüksekten dökülen sulara şelale, topraktan kaynıyan sulara pınar denir.

Bu devir dâim esnasında vazifesi otlardan insanlara kadar hepsinin vücudunu beslemektir. Onun yokluğu hayatı söndürür. Arza yağdığı zaman, kavun, karpuz, üzüm, ıspanak, lahana v.s. deriz. Hepsi suyun değişmiş isimleridir. Koku, lezzet, gıda farkları vardır. Hak âşıkları da, sular gibi ya çağlarlar: Bu bir ömür demektir ve nihayet deryaya ulaşırlar. Yani ölmeden evvel ölürler. Bütün hevesât-ı nefsâniyeden, iptilâlardan, hayvani

hareketlerden geçerek ruhlarını deryâ-yı ehadiyyete ulaştırırlar. Yahut ecel gelir toprak olurlar. Ahmet, Mehmet, Ayşe, Fatma... diye muhtelif isimler altında bulunan, yani ruhlardır. Sular nasıl denize dökülünce sesleri kalmazsa, âşık kullar da inlemekten, eylemekten, ağlamaktan, cûş ü hûruştan kalıyorlar. Dalgın ve hayran nazarlarla bakarlar. Ruhları, gönülleri derya olmuştur. Onun için meşhur hikâyedir Küçük balıklar büyük bir balığa sormuşlardır. "Deniz nerededir?" "O mâniler kî, derya içredir; deryayı bilmezler" dedikleri gibi, büyük balık "Siz bana denizsiz bir yer gösterin ben de size denizi göstereyim" demiş.

Balıklar nasıl sodan çıkınca ölürler, yaşayamazlarsa hak âşıkları da gönül âleminde ayrılmazlar. Beşeriyet icabı ayrılışlar bile, derhal çağlamaya başlarlar. Hemen âşık elbisesini giyerler. Çünkü aşk, bir gönülde ne bulursa yakan bir ateştir. Dünya muhabbeti (mâsivâ) istemez, kendisi rakipsiz kalmak ister. Bu hikayeyi şöyle değiştirebiliriz:

Hazret-i Allah'ı görmek isteyenlere, "Bana Allah'sız bir yer gösterin ki, ben de size Onu göstereyim" diyebiliriz. Âlemde güneşe mukabil hazret-i Peygamberimizin nurunu hâmil Kutbu'l-Aktab denilen bir zat-ı şerif vardır. O makam boş kalmaz, güneş ve bütün tevabî'i onun etrafında dönerler. İmameyn denilen iki muavini vardır. Evtad denilen dört muavini daha vardır ki, hepsi vazifelidir. Bu âlemden göçenin yerini tamamlarlar. İşte Üçler, Yediler, Kırklar, Binbinler diye adılan veli kimseler bunlardır. Yerleri, simaları bilinmez; bunlar varken kıyamet kopmaz.

Allah İsmi zikredilmeyen zaman yoktur. Aşıkların seher vakti gözlerinden akan çaylar da bir sudur; yere düşer düşmez melekler onları kapışırlar. Arşa çıkarırlar. Bizim bu sözlerimiz bir ab-ı hayattır ki içip anlayana aşk olsun. İpek böceği gibi ol. Ruh, ceset kozasını terk ettikten sonra, yani "*küllü nefsin zâikatülmevt*" ^[8] emri yerine geldikten sonra, süflî ruhlarla arkadaşlık etmeyip aşıklar meclisinde huzurdan ayrılmayacakları mukarrerdir, mukadderdir. Suyun başı ve sonu deniz demiştik, halbuki külliyyet ifade eden manalarla başka denizler de vardır. Bütün insanların üzerindeki muhtelif elbiseleri hayalinizde çıkarınız geriye çıplak vücudlar kalır. Hepsinde de baş, kaş, göz, kulak, el ve ayak vardır. Yani, bu vücudlar aynı mazhariyete sahip olmuş, aynı ustanın elinden çıkmış birer sanat eseridir. Akıl, fikir, idrak, seziş, kabiliyetlerimize göre büyük küçük her mahlûk tekâmül yolundadır. Bir gemi ile mahall-i maksuda giderken, siz geminin içinde baştan kıça gitseniz geri gitmiş olmazsınız; otursanız bile gitmiyor sayılmazsınız, ömür geçiyor mu, yaş ilerliyor mu, gemi gidiyor demektir. Gemi giderken bir iskeleye çıkıp eğlenmeye kalkarsanız, gemi kalkar gider, siz yolda kalırsınız; hedefe geç kalırsınız. Belki ecel gelir çatar, siz gurbet ellerde kalırsınız. Gemiden dışarı çıkıp yolda iskelelerde eğleşmeniz, ibadeti, doğru yolu bırakıp içkiye, kumara, çapkınlığa, iptilâ haline varan alışkanlıklara dalmanızdır. Denizde dalga olur, büyüklü küçüklü her şey az çok sallanır.

Denizin derinlikleri gönül âlemine misaldir; oraya ne kadar inerseniz İnkılab âlemi olan dünyanın dedikodusundan, fırtınasından uzak kalırsınız. Denizin üstündeki tahta parçalarının, çöplerin, teknelerin hareketi kendikendine olmamıştır. Dalganın tesiridir. Dalga durup dururken olmaz, rüzgarın tesiridir. Rüzgar ise sıcak ve soğuk havaların birbirine hücumu demektir. İnsanların hareketi de mânâdandır. Akıl düşünür taşınır. Gönülden aldığı emir üzerine ağız konuşur veya kalem yazar, O zaman dinliyen ve konuşan zevk alır, aşinalık duyar. Çünkü vicdan herkeste vardır. Fakat nefis ve şeytan denilen hırs ve tama, vicdanı, gönülü örter, maskeler. Onun yüzü kapandı mı o vücud artık nefsin, şeytanın, fenalıkların alestidir. Çalar da, içer de, kaçırır da, öldürür de. İçkiye ümmü'l-habais yani fenalıkların anasıdır derler. Hal-i aslisinde sakın olan insan içinde arslan kesilir, gaddarlaşır, her fenalığı yapar. Cezasını düşünmez oysaki ceza; yapılan fena hareketlerin aks-i sedasıdır, yankısıdır. Kişi yaptığı kabahatla kendi cezasını vermiş olur.

İnsanlar niçin aynı seviyede değillerdir. Şeyh Sadi, "ben-i âdem birbirlerini tamamlayan uzuvlardan tamam olmuş tek bir vücuddur," buyuruyor.

İnsan evvelâ kulak olur dinler, öğrenir; sonra göz olur görür, sonra ağız olur, öğrendiğini, gördüğünü söyler ve yazar.

Bir ana babanın beş çocuğu olsa, imkânı yok hepsini aynı derece sevmezler. Esasen onlar da birbirine ne vücudça ne ahlakça benzemezler. Hepsine aynı harçlığı verseler, hepsinin alacakları şey başkadır. İnsanların ömrü de Allah tarafından kendilerine verilmiş sermayedir. Onu kumara vermek, lüzumsuz şeylere sarfetmek, hevâiyatta kullanmak yazık değil midir? Mahdud olan ve arkası gelmeyen ömrü israf etmemelidir.

Dört unsur; bir yönüyle vücudumuzun esası oldukları için bize olan muhabbetleri dolayısıyla kendilerine çekmek isterler. Bu, muhabbet dolayısıyla yavrusunu yiyen kedilerin halini andırmaktadır. Deniz ister ki, ben ağuşuma alayım. Ateş ister ki, insan bende gaip olsun, varlığını bıraksın. Hava bekler ki, insanın ciğerlerindeki son nefesde benim payım olsun. Toprak ise mütevazı bekler. Diğerleri alacakları kadar alsınlar, kalan bana yeter, der. Herşey sevdiğini kendisinde mahvetmek arzusundadır, pek aceleci olanlar sevdiğinde gaip olmak isterler. İşte pervanenin ateşte yanması; işte aşıkların sevgililerinde erimek için evlenmek arzuları; işte hak aşıklarının evvelâ şeyhde, sonra Peygamberinde, daha sonra Hakta fani olmak istemelerinin feryad-ü fğanları, iniltileri, ağlamaları, sararıp solmaları bu kabildendir.

Bir babanın ufacak bir çocuğu olsa, baba onunla konuşsa o yine babadır. Çocuk sayılmaz, çocuk da baba olmuş değildir. Şu halde bundan, bir netice çıkıyor ki, insanların akıllarının derecesi arşa kadar namütenahidir. Havada uçan kuşları insanların akılları farz edersek, bir hizada olanları var mıdır?

Hatta mevsim değişimi dolayısıyla hep birlikte aynı istikamete uçuşları bile farklıdır. İnsanların akıl dereceleri de böyledir. Görünüşte birbirlerine uysalar da herkes yine kendi aklını beğenmiştir. Yerden göğe doğru üst üste gazete sahifelerini dizmek kabil olsa ve her insanın akli bir sahife olsa birbirlerine yakın olanlar az çok anlaşabilseler bile, aralarında birkaç metre fark olanlar kolay kolay anlaşamazlar.

Arif olanlar herkesin idrak derecesini bilir. Rengine boyar, münakaşa etmez. Her ne kadar "bârika-ı hakikat müsâdeme-i efkârdan hasıl oluyor" ise de, bu tarz biraz yanlışır. Barikanın ömürü azdır, bize ebedî nur lâzımdır. Müsademe çarpışma demektir. Çarpışan iki cismin birisi muhakkak kırılır. Bu fikir çarpışması yumruğa, masa kapaklarına, silâha intikal edebilir. Onun için o büyük Peygamberimiz, "ve şâvirhüm fil emr"= istişare tarikiyle anlaşmayı emir buyurmuşlardır.

Bütün münakaşalar, taraflar arasındaki ilgi ve tecrübe farklarından doğar. İhata ve idrak kabiliyetlerinin darlığı ve genişliği ihtilafları arttırır herkes karşısındakine kendi fikrini kabul ettirmek ister. Birer peyk olan kimseler önder olmak hevesindedir. Bazı İnsanlar, konuşurken cebinin tesirinde kalarak konuşur. Bütün bilgilerinin ve müdafaa ettiği fikirlerin miheri budur. Bazı insanlar midesinden konuşur yani çeşitli ve dolanbaçlı fikirlerin mihrak noktası midesidir. Bazı insanlar; parasından, zekatından, ilminden, tecrübesinden bahseder. Fakat gayesi karşısındakini kandırmaktır. Bununla beraber olduğu gibi görünen insanlar da çoktur. Hiç bir menfaat peşinde olmayarak sırf karşısındakini düşünen ve bu yolda kendini ikinci plana atan vicdan sahibi kimseler de az olmalarına rağmen, mevcuttur. Bu gibi kimselerden hem aileleri, hem arkadaşları ve hem de memleket faide görür. Bu suretle temiz ahlak sahibi olanlar, dinimizin irşad ettiği doğru ve mutlu yoldan gidenlerin arasından yetişirler.

Herkes bilmelidir ki iyilik eden iyilik bulur. Hiç bir hareketimiz zayı olmaz, hakikat radyosunun kanalları da daima faaliyettedir. Gönül radyosu açık olanlar bu hakikatları duyar bilirler; herkes çalışması ve alakası nisbetinde feyz alır.

Meşhur hikâyesidir. Nasrettin hoca merhum kadı iken bir adam gelir "efendim" der "falanca kimse odun yarıyordu, ben de ona gayret vermek için her vuruşta (hı) dedim. Odun yarıldı bitti, pazara gittik sattığı odunlardan az bir pay istedim hiçbir şey vermiyor." Hoca, oduncudan paralarını istiyor, avucunda şakırdatarak yine sahibine veriyor ve davacıya soruyor: "paraların sesini duydun mu?" O da "Evet duydum" diyor. Eh öyleyse, sen de paraların sesini al git hakkın bu kadar," diye çok güzel bir cevap veriyor.

Yüzme biliyor musunuz? Sandala binmiş, kürek çekerek geziyorsunuz; hayat ile memat arasında ince bir sandal vardır. Su, tekneimizin dışında olduğu zaman iyidir, teknelerin yüzmesine hizmet eder. Fakat sandalın içine dolarsa fenadır. Sizi batırır, öldürür.

Aşırı dünya sevgisi de böyledir. Gönül teknesini su ile dolduruyorsanız hedefinize varmadan mahvolursunuz. Taş da öyle; böbrekte, mesanede, safra kesesinde olursa çok zararlıdır, dışarıda olursa üzerine basarsız, ayağımız çamur olmaz. Bazı evliyalar keramet gösterirler, suda yürürler. Cenab-ı Hakk'ın emriyle ateş yakmaz, su batırmaz, taşlar lisana gelir, ay ikiye bölünür Kainatı böyle yoktan Yaradan'ın izniyle sevgili kulları da herşeye tasarruf edebilirler.

Siz eşinize "İşte ev, para, mücevherat, hizmetçiler... hepsi senin, istediğin gibi tasarruf et, fakat sen de benimsin" diyorsunuz. Kapıya gelen bir fakire hanımınız tutmuş on lira vermiş, fakir memnun ve dua ederek gitmişse, siz hanıma bir şey sorar mısınız ve darıltır mısınız? "Ne için'fazla para verdin?" diye. Hayır!

İşte bu da böyledir. Allah insanlara kendi sıfatlarından az çok vermiştir. Sonu aklın aciz kaldığı tasarruflar, Peygamberlerden zuhur ederse, mucize derler; evliyalardan zuhur ederse, keramet derler. Bu ilimler Allah'ın sevgili kullarına birer hediyesidir.

Meşhur hikâyesidir: Bir adamın hiç çocuğu olmuyor, karı koca çocuk sahibi olmak için nihayet Hazret-i Musa'ya müracaat ediyorlar Rabbi Teâlâ bunlara çocuk verecek mi, vermeyecek mi? Rabbi ile konuşup "Ben o kullarıma çocuk vermeyeceğim" diye cevap getiren Musa peygamber de bu halden müteessirdir. Gel zaman git zaman, erkek dağa odun kesmeye gitmiş. Karlı bir havada üç erkek misafir gelmiş kadın bunları almış iyi bir muamele ile karşılamış. Ocağın ateşini arttırmış, bir çorba içirmiş.

Dua ederek o gün ayrılan üç arkadaş ertesi gün yine gelmişler; kahveci bu sefer kendisi karşılamış, ne istediklerini sormuş; birer kahve istemişler, içmişler para vermeden gitmişler. Üçüncü sabah yine gelmişler, kahvelerini içmişler, giderlerken fakir kahveci dayanamamış. Sabah sıftahı için kahve paralarını istemiş. Misafirlerden biri parmağı ile işaret ederek "bundan sana bir erkek evlad" demiş. İkincisi ve üçüncüsü, aynı vaadde bulunarak gitmişler. Kadın hamile kalmış, birkaç sene içinde üç erkek evlatları olmuş. Biraz büyümüşler. Baba çocuklarını yanına alarak Hazret-i Musa'ya gidiyor, vaziyeti anlatıyor. Hazret-i Musa Rabbine gidiyor. Olanı biteni anlatıyor, aldığı cevap şu "Ben vermeyecektim, fakat benim öyle sevgili kullarım vardır ki, Ben onları kırmam, onların dilekleri Benim emrim gibidir. Kabul ederim. Ben demek onlar demektir."

Tasarruf hususunda güzel bir hikâye daha hatırıma geldi sevgili kardeşlerim:

Bağdât'da meşhur gavsi'l-azam Abdülkadir-i Geylanî hazretleri var. Bir Yahudi İslamiyet'in esasını öğrenmek için tarikat şeyhleriyle, pir hazretleriyle sohbette bulunarak birçok malumat elde ettikten sonra beş altı saat uzakta bulunan diğer bir şehirde ilmini âlet yaparak etrafına bir hayli derviş toplamış.

Dervişleri ile birgün gezmeye çıkarlar; denizden, ağaçtan, kuştan, tabiatın güzelliklerinden ve bunların yaratıcısı Cenab-ı Hak'tan bahsederken birisi "şeyh efendi karşı sahilde hiç görmediğimiz güzellikler var, biraz da oraya

gidelim, gezelim" der. "Evlatlarım, bir sal bir kayık yok ki geçelim" der şeyh efendi. Dervişler, "Hani bize Cenab-ı Hakk'ın kudret ve kuvvetinden bahsederken İsm-i azam duasını okuyan kimseler denizde de yürür, havada da uçar, ateşte de yanmaz diyordunuz. Siz yokken biz bir defa tecrübe ettik yürüdük nehri geçtik" diyorlar ve başlıyorlar nehrin karşı sahiline doğru yürümeye. "Siz de geliniz" diye şeyh efendiye sesleniyorlar. O da ayağını suya basınca gömülmüş, mahcubiyetinden ter içinde kalmış.

Nasuh'un tövbesi gibi, yalancılık yapmıyacağına dair birçok yeminler ederek yalvarmaya başlamış: "Ey Abdülkadir Geylânî hazretleri yetiş imdadıma, eğer bu mahcubiyetten beni kurtarırsan sana gelip elini ayağımı öpüp Müslüman olacağım." Hak ve erenler neye kadir değiller? O da yürümeye başlıyor, talabelerine mülaki oluyor ve ağlıyarak anlatıyor: "Ey çocuklar ben bir yahudiydim, öğrendiklerimi size nakil ettim, siz de tam bir vicdan huzuru ile beni dinlediniz ve muvaffak oldunuz. Ben de sizin yanınızda mahcup olmak endişesi ile çok üzuldüm, bu birkaç dakikalık pişmanlığım kabil-i tarif değildir. Gavsi'l-Azam hazretlerinin ruhaniyetlerinden istifade ederek suda yürüdüm ve yanınıza gelebildim. Şimdi ahd etmiş bulunuyorum. Hazrete halimi arz edip pişmanlığımı bildireceğim, İslâm ve derviş olacağım. Size gelince; yalancı bir mürşidi terk edeceğinizi tahmin ederim hareketinizde serbestsiniz çocuklar" diyor talebelere.

"Muhterem hocamız; sen bizim bu idrak ve seziş kabiliyetimizi kemale erdirdin. Biz bu mertebeyi senin sayende bulduk, ne olursan ol senin peşinden ayrılmayız. Cenab-ı Hakk'ın lûtfuna ve kudretine son yoktur. Beraber gideriz, seni Bağdat'da bekleriz" derler.

Hakikaten Yahudi İslâm oluyor ve Kâdirî tarikatine intisap ediyor.

Yukarıda size Nasuh'un tövbesi demiştim. Biliyor musun bu Nasuh kimdir? Nasuh, bîr sarayda büyütülmüş, terbiye edilmiş cinsi belli olmayan bir çocuk.

Büyüdükçe erkekliği belirmeye başlamış. Hamamda cariyeler sultanları yıkarlarken, bu da hizmet ediyor ve sonra cariyeleri yıkıyor. Nasuh büyüdükçe utanmaya başlamış, hareketinin doğru olmadığını anlamış ve keyfiyeti hanım sultana açıklamaya karar vermiş. Tesadüf, o gün vükelâ aileleri de hamama davet edilmişler. Yaka paça bunu da içeri itmişler, içerde bir faaliyetler gidiyor. Akşam olmuş işi biten dışarı çıkmaya başlamış, fakat ilk çıkan kafilde bir telaş var. Davetlilerden birinin çok kıymetli bir yüzüğü kaybolmuş, tekrar içeri giriyorlar. Üç kişilik bir heyet kız demiyor, sultan demiyor, cariyeye demiyor, herkesin mahrem yerlerini bile aratırıyordu. Ziyafet sahibi misafirlerden darılmamalarını ayrıca rica ediyor, üzerinde yüzük bulunmayanlar dışarı çıkıyor, içerdekiler azalıyor. Fakat Nasuh'un hali harap, onun hesabı başka. Ya yüzük bir yerde unutuldu da bulunmazsa, en sonra kalmayı düşünen Nasuh'un muayenede erkek olduğu görülürse hali ne olacak? İki kişi kalmışlar. Nasuh renkten renge giriyor, ter içinde kalıyor, burnundan kan sızıyor, "Aman Allah'ım beni bu müşkilden kurtar, Sana ölünceye kadar ibadet ederim. Elimden avucumda ne varsa fakirlere dağıtırım. Buradan kaçırım, sünnet olurum, cami yaptırırım" derken müjde sesleri cınlıyor. Nasuh'tan bir evvelki cariyenin mahrem yerinde yüzük bulunur. Nasuh'un tövbesi bu suretle dillere yayılmıştır.

Gelgelelim» şimdi itidal üzere birleştikleri zaman hayatın nüvesini teşkil eden dört unsurdan havaya. Kanun-u ilâhîye bakınız ki, bu unsurlardan herbirinin bir de kendisine mahsus hususiyeti vardır. Ateşe hararet; havaya, suya burûdet; toprağa rutubet muzaf edilmiştir, ölen herhangi bir canlının bütün vücudu tekrar itidale gelir, birkaç gün içinde kurtlar hasıl olur ki bu da hayatın tecellisidir. Bunların itidali bozuldu mu, "ateşi var hastanın" deriz, azaltmak için ilaç alırız. "Titriyor, üşüyor sıtma tutmuş" deriz, yine ilaçla müsavvâtı temin edebilirsiniz. Hava bütün canlıların hayatlarının devamını temin eder. Balıklar ve toprak altındaki filizler bile az miktarda da olsa havaya muhtaçtırlar. Her nefes alışta dirilir ve her nefes verişte ölürüz. İkinci bir nefes alma için organlarda bir bozukluk olur da nefes alamazsak, ölürüz. Nefesimizin ne zaman kesileceğini bilmediğimiz için daima doğru ve dürüst hareket etmemiz lâzımdır. Allah'ın huzuruna kabahatli olarak gitmemek için sık sık tövbe olmamız icap eder.

Sarhoşken, hırsızlık yaparken, çapkınlık yaparken ölebiliriz. Cenab-ı Hakk muhafaza buyursun, dost düşmana kepaze oluruz.

Elinize bir elektrik feneri alınız ve yakınız; o nokta gibi bir şeydir. Fakat süratle daire şeklinde çevirirseniz o nokta daire gözüktür. Her nefeste ölüp dirilme keyfiyetinin süratinde ömrümüzün devam ettiğini anlıyoruz. Bu âlemde zayı olan hiçbir hareketimiz yoktur. Hepsinin aks-i sedası vardır. Teyplerle muhafaza edilen sesler gibi birgün karşımıza çıkacaklardır. Buğday eken buğday biçer; fenalık eden fenalık bulur. Diğer taraftan dünyanın ucundan verilen radyo sesleri, televizyon resimleri nasıl alınıyor? Eğer radyonuz bozuksa veya gönül radyonuzun sesi alma kabiliyeti yoksa, veren istasyon ne yapsın? O, kıyamete kadar vericilikte devam eder. Cenab-ı Hakk'ın daima verici olan istasyonu da neşriyatını yapmaktadır. Duymuyorsanız kabahat sizindir.

Meselâ bitkiler ve hayvanlar daima niyaz ve ricadadırlar. Şöyle ki, aman ya Rabbi büyüyeyim kemale ereyim de bir kâmil insanın midesine gireyim, ona gıda olayım veya tohumuna karışıp diğer bir insana intikal edeyim, veyahut ibadetinde zikir ve teşbihinde ona kudret kuvvet olayım, bu suretle ricamı tamam edeyim diye yalvarıp dururlar. Bu sesleri duymamız kâmil bir insan olduğunuzun delilidir. Herşey insanda fani olmayı düşünürken insanda Hakta gaip olmayı, onu arayıp bulmayı düşünmezse ne cahil ne gafil bir yaratıktır?

Bu vesile ile şunu da arz edeyim ki, kâinatta her varlık tekâmül yolundadır demiştik. Her madde büyür, toplanır, çalışır, çoğalır. Bu bitmez tükenmez bir harekettir ki birlikten çokluğa doğru gider; çokluk da birer birer yoklukta gaip olur. Demek, inkâr ve ispat ile bütün varlıklar, mecburen kendi yokluklarını, fakat Allah'ında

daima var olduğunu hal lisanı ile tasdik ediyorlar. Bu keyfiyeti söze getirirsek (Lâ ilahe illallah) olan bütün varlıkların gayesi, yenecek maddeler kanalından insana erişmektir. Bu hal, onların miracıdır, yükselmesidir. İnsanın miracı da vardır. Peygamberimiz bu hususa örnek olmuştur. İnsan vücuduna intikal eden maddelerin ruhu bize ibadette, iyiliklerde, Hakkı zikir etmekte kuvvet olurlarken bir derece kesif kısımları da vücudumuzda et, kemik olarak kalmaktadır. Daha kesif olarak ayrılanlar da vücudumuzdan atılmaktadır. Fena insanlar da Hakkın nûranî vücudlarından atılan maddeler gibidir denebilir. Zaman gelecek ölüm bu hakikati tesbit edecektir. Bunu da ölmeden evvel ölen zümreler pekâlâ idrak edebilirler.

Her insanın birşeyde ihtisası vardır. Ve ekseriye diğerinin ihtisasını küçümser. En azından bir cihetten kendilerini yüksek görmek hastalığına mübtelâ olmuşlardır.

Vaktiyle bir debbağ, yani, deri ve köselelerle iş yapan bir adam, varmış çarşıya çıkmış. Bir arkadaşına rastlamış, onun da kolonya dükkânı varmış. Arkadaşını dükkânına oturtmuş, hal ve hatırdan sonra çaylar içilmiş, esanslar sürülmüş. Debbağ olan arkadaşına bir kriz gelmiş, bayılmış. Saatlerce uğraşmışlar, ayıltamamışlar. Ariflerden bir tesbihçi dede varmış orada. Bayılanın işini gücünü sormuş, öğrenmiş. Bir çocuğa birkaç topak köpek pisliği getirmesini söylemiş. Gelince bir kağıdın içinde onları ezmış, adamın burnuna enfiye gibi koklatmış. Hasta hapşıra hapşıra ayılınca derhal evine göndermişler. Meğer adamın burnu dükkânındaki pis kokan derilere alışmış. Esans kokusu yabancı gelmiş, ağır gelmiş; onun için bayılmış. Alıştığı kokuyu köpek pisliğinde bulmuş, ayılmış.

İnsan idrakinin nerelere kadar yükseldiğini size bir misal ile izah edeyim:

Tarihlerde peygamber Lokman Hekimi okumuşsunuzdur. Bu zatı, kırdı gezerken otlar, fidanlar boyun büküp selamlarlanmış. "Yâ resulallah! ben baş ağrısına iyiyim, beni kopar;" bir diğeri "Ben safra ve balgam hastalıklarına, göğüs tıkanıklarına, öksürüğe iyiyim" diye kendilerini takdim ederlermiş.

Hayat demek, dört unsurun itidal üzere birleşmesidir demiştik. Hayat vücuda taalluk eden bir hareket, bir büyüme ve üreme keyfiyetidir. Bu cisimler, âlemi ruhlar âleminin birer bineği, devesidir. Akılsız olan bir vücut da bir hayvan gibi büyümekte ve çoğalmaktadır. Demek hayvan ruhu denilen bu ruh, akıl ve izafî ruh renilen kişinin benliği idraki, hürriyeti olmazsa o cesedin de, ceseddekî canın da kıymeti yoktur.

Acaba bu dört unsur da ruhların kaynaştığı bir yer olmasın? O zaman vücudumuzda daha başka bir kaynaşma var. Bizim göremediğimiz nuranî bir kuvvetin pek yakından büyük bir alâkası ve tasarrufu var demektir.

Havayı ele alalım ve ona bir ruh verelim; biz de aldığımız ruhu pekâlâ başka bir varlığa verebiliriz. Meselâ, havanın sabah rüzgarı olarak esmesi. O zaman Mevlâna Celaleddin-i Rûmî hazretleri gibi aşık olanlar yârine selâm yolluyor. "Ey sabah benim tarafımdan yârimin ellerini ayaklarını öp. Selamımı söyle hatırımdan hiç çı-karmadığımı söyle; onun aşkından sararmış yüzümü, yaş yerine kan döken gözlerimi, titriyen dudaklarımı, iki büküm olan vücudumu gördüğün gibi anlat" diye haberler gönderiyor. Bazen "Ey sabah yârim nasıldır? Beni arayıp soruyor mu? Ondan selâm getirdin mi? İşte yine güneş doğuyor, gözlerime uyku girmiyor, onu beklemekten, gözlemekten bir günüm daha geçti" diyerek haber beklerler.

Bütün gün bütün, gece cümle mahlûkaün ibadet saatleri vardır. Aşıklarınki sabah namazından en az bir saat evveldir. O saate; sâat-i râz-ı muhibban, vakt-i niyâz-ı âşikân derler. Biz de yazılarımızı bu saatte yazarız. Diğer yazıları bu saatte okuruz. Onun için yazılarımda gül kokusu, göz yaşı ıslaklığı, titrek bir elin titrek yazıları hissedilir. Gönül semasından rahmetlerin yağdırılması için bu zamandan istifade etmenizi tavsiye ederim.

Ruhunuzu, idrakinizi atomlara ayırarak ufalınız, yok olunuz kî, hep olduğumuzu anlayasınız.

Cennetin dört büyük ırmağı vardır ya, işte satırlarımızın arasında da Dunlar vardır:

- (1) Âb-ı hayât
- (2) Süt; ilm-i manevî,
- (3) Aşk şarabı .
- (4) Bal şerbeti

ki esrar-ı ilahiyeye delalet ederler.

"Neye yarar, bir namaz kî niyazı yok; neye yarar şol gönül ki razı yok" derler. Günde beş vakit ezan-ı Muhammedî okunuyor ya bu aşıkların can evinden gelen bir sesdir. Kimisinin de kulakları tıkalıdır. Ne içerden, ne dışardan okunan ezanları duymaz.

İnsanlar her an Cenab-ı Hakk'ın huzurunda olduklarını unutmazlar ne yemek yemek, ne sigara içmek, ne uzanıp uyumak... ellerinden gelmezdi. Ezan ve namaz beşe inmiş ki kullar bu beş vakit haricinde dünya için de çalışabilsinler diye. Gönülden ses almayanları da nazikâne huzura çağırıyor. Cenab-ı Hakk bizi rahat ettirmek için gafleti halketmiştir. Maalesef bu gaflete bazı kimseler fazla rağbet ederler.

Bilir misiniz, iki parmağı arasında olan.gönlümüzü dilediği gibi idare eden gizli bir kuvvettir. "Maşuk yüzün tutmuş sana; sen bakarsın gayrı yana" dedikleri budur ki, bizim kendi sahibimizden haberimiz yok. Kendimize hakim olan asıl varlık, Allah'ın varlığıdır. Hareketlerimiz mürebbiyenin elindeki kayışla bağlanmış, her tarafa saldıran bir çocuğun şuursuz hareketleri gibidir.

Hikâyemiz kahramanını bilirsiniz: birinci Sultan Osman daha padişah olmadan bir ahabının evine misafir olur. Yer içer, yatma zamanı buna bir oda gösterirler, yatmağa gider. Osman Bey tam yatağa gireceği sırada baş ucunda asılı duran Kur'ân-ı Kerîm'i görür kalkar, bir miktar okur ve diğer saatleri de ayakta salavât-i şerife getirmekle geçirir. Sabah olur, kahvaltıya çağırılırlar. Salona geçer, hizmetçi yatağı düzeltmek için odaya girer

bakar ki yatak bozulmamış. Hemen efendisine haber verir. O da pürtelaş; sebebini bulamazlar, utana utana sorarlar. Meğer odasında Hakk'ın kelâmı olduğu için uzanıp yatmağa utanmış. Saygı göstermiş, yatağa girmemiş. Kahvaltıdan sonra başka bir oda açıyorlar, Osman Bey'i yatırıyorlar. Bir rüya görüyor. Resulullah Efendimiz, "Oğlum Osman sen ki Hakk'ın kelâmına, benim getirdiğim kitaba hürmet ettin; sana ve sülalenede yüzyıllarca hürmet etsinler. Kıtalarda mülke sahip olsunlar. Cenab-ı Hakk'ın selâmını, memnuniyetini sana müjdelerim" buyurmuşlar.

Buna mukabil, diğer taraftan, Ömer Hayyam'ı bilirsiniz. Bunlar üç arkadaş mektepte okurlarken söylemişler, hangimiz büyük adam olur yüksek bir memuriyete geçerse, diğerlerini himaye edecek. Arkadaşlardan birisi vezir olur; ikincisi parasız kalır, vezir arkadaşının sayesinde devlet hizmetine alınır. Fakat nankörlük eder. Ekmeğini yediği arkadaşının aleyhinde dedikodular yapar ve nihayet Suriye taraflarına çekilerek isyan bayrağını açar. Müritleri de gözlerin budaktan sakınmazlarmış, çünkü onlara güzel manzaralı bir yaylada şarap ziyafeti veriyor, afyon yutturuyormuş. Cenneti temsilen birkaç kız da emirlerine amade bu suretle efendilerine çok bağlıymış. Bu zavallıların akılları başlarına gelince, tekrar o cennet hayatını yaşamak için kendilerini feda ediyorlar.

Üçüncü züğürt arkadaş da Ömer Hayyam, vezir arkadaşına müracaat ediyor. Bahçeli bir köşk, güzel bir cariyeye, birkaç yüz altın da şarap ve meze parası rica ediyor. Ve birçok paraya sahip olarak yıllarca müstefid oluyor, istediği gibi yaşıyor.

Nihayet, sefahat âlemi bunları ihtiyarlatıyor, şarap parası da kalmıyor. Eşine "Artık paramız bitti, gençliğimiz geçti şu seccadeyi yay da namaza başlayalım" diyor. Cenab-ı Hakk'ın işine karışılmaz, amma geçen ömrü nasıl yakalamalı. Şaraptan, kadından başka mevzu bulamayan şairin şu sözleri meşhurdur: "Bastığın yerlere dikkat ediniz, ayağınızın altında hangi mahbûbenin gözünün bebeği vardır biliyormusunuz?" diyor.

Mahbûbelerin göz bebeği toprak olmuştur. Fakat İnsan-ı Kâmil kâinatın göz bebeğidir. Allah'ın nurudur. Mal sahibi onu yerlerde bırakmaz. Güneş batarken nasıl uzayan şualarını kendine çekerse O nûr da öyledir. Aslına çekilir. Arzın kuzeyinden güneyine, güneyinden kuzeyine doğru suların akıntısı gibi, havanın da bir akıntısı vardır.

Hava ve su ısındıkça yükselir, yerine soğuk olanlar hücum eder, soğukun kalan boşluğunu sıcaklar doldurur.

Medeniyetlerde de öyle; en büyük medeniyet İslam Medeniyetidir. Kur'ân-ı Kerim, olmuş vak'aları bildirdiği gibi, olacıklardan da haber verir. Garblılar suret itibariyle birçok hususta muvaffak olmuşlardır. Fakat içlerinde bir boşluk vardır. Maneviyat sıfırdır.

Bu noksanlığı anlayanlar Arap medeniyetinin ilmini, Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmeğe çalışıyorlar. Fakat heyhat; mücadele, mücadele olmadan bu işin hakikati anlaşılmaz.

İşte Miraç gecesi Efendimiz kendi akılları ile konuşurken aklın rehberliği sona erdiğinde, "Ben daha ileri gidemem yanarım" dediği zaman Efendimiz "Yanarsam ben yanarım" diye aşk kızağına binip onsekiz bin âlemi seyir etmişlerdi, huzur-u izzetde.

Misal olarak: Arza insanın vücûdu dersek; ruhumuzu da bitmez tükenmez ihtiraslardan kurtarıp güneşe doğru uçursak, arz bir nokta gibi kalır, onları gökyüzünden seyretmek kabildir.

Bir lokma ekmek için didinenleri, birbirlerini incitenleri, öldürenleri görürüz de acırız onlara. Semada ruhumuzun yemeğe, içmeğe de ihtiyacı yoktur. Orada, yani gönül alemindeki semâda da aşk güneşine doğru uçtuğumuzda karanlık da yoktur. Her taraf nurdur tabîî gölge de yoktur.

Gölge, arz üzerinde; hakikat güneşine arka'mızı döndüğümüz zaman vardır; ne kadar koşsak yakalamak kabil değildir gölgemizi. Dünyaya olan düşkünlük de öyledir. Kovaladıkça kaçar. Hakikat ve idrak güneşine döner de yol alırsak, gölge arkamızda kalır ve bizi takip eder. Dünya nimetleri de öyledir; ona iltifat etmezseniz, arkanızdan koşar, çünkü o size erişmek gayretindedir.

Bu böyle iken, bizim de dinimizin derinliklerinden, hazineleri bırakıp garba akmamız böyle bir hava cereyanına tâbi olduğumuzu gösteriyor. Emin olunuz, bütün saffet-i kalbimle söylüyorum: surette terakki zan edilen bu haller ruhun süfliyâte olan tenezzülüdür. Her iki tarafı da idare etmek lâzımdır.

Biz neyiz? Hakikati söyleyelim. Bu memleketin maddeten kalkınmasının yollarını bulmuş değiliz. Yara büyük parça çok küçüktür. Ziraatle mi sanayi ile mi, seri halinde inşaatlarla mı kalkınacağız bilmiyoruz. Bir Amerika çıkıyor, dünyanın diğer ucundan nedendir bilmeyiz imdadımıza koşturup buğday veriyor, at veriyor, para veriyor, herşey veriyor. Biz de maalesef bu yardımla, himaye ile geçiniyoruz.

Mısır'da firavunların mezarlarını okudukça alay ediyoruz. Erhamlar içinde yataklar, masalar, tabaklarda yemek, bardaklarda şarap vesaire var. Demek bunlar madde itibariyle medenileşmişler.

Ruh cesede tekrar gelişinde yemek yiyecekse aç kalmayacaktır. İpek böceği kanatlandıktan sonra kozasına girer mi? Ruhun arzusu, istidadı yükseklere dir. Cesetten çıktıktan sonra kurtlanarak leş gibi kokan mezara girer mi? Akıl mantık böyle düşünmez mi? Demet demet çiçekler, çelenkler o ölüye ne tesir eder? Hayatında küfür ve isyan içinde ömür süren bir kimse Allah'ı saymaz, peygamberi sevmez, kitabına lâzım olan ehemmiyeti vermez, ibadetten ve iyilikten kaçarsa, onun ruh çiçekleri ne yapsın? Kimbilir hangi cehennemin derinliklerinde yanmaktadır? Onlara Hakk'ın kelâmını okuyup üflemeğe lâzımdır. Eğer kendini kurtaramamışsa o okuduğumuz Kur'ân ona varır ve ruhaniyetinin imdadına yetişir. Eğer o ölü kendini kurtaramamışsa, yazın öğle sıcaklığında serin serin esen şimal rüzgârından ferahlık hissedenler gibi rahatlar.

Ey ölümlerin huzurunda saygı duruşu yapanlar: Biliniz ki onlar sizin huzurunuzdandır. Hakk'ın kelamını işittikleri zaman memnun ve müteşekkir ayrılacaklardır huzurunuzdan; hatırladığınız zaman karşınızdadırlar. Onlar sizi görür iştirler çünkü vücut kesafetinden kurtulmuşlardır. Fakat biz onları görmeyiz. Görmediğimiz için onlara "yok" diyebilir miyiz? Aklımızı, fikrimizi, açlığımızın azabını, tokluğumuzun neşesini, sevmekteki karşılıklı zevkleri görebiliyor muyuz, görmediğimiz şeylere yok mu demeliyiz?

Bu âlemde bulunan vücudumuz kesiftir; akıl, fikir, zevkler, ruhanî keyfiyettir. Ceberrut ve lâhut denilen öyle âlemler vardır ki; akıl, fikir bile o âlemde çok kesif kalır. Fakat, "yok" diyemeyiz.

Cenab-ı Hakk'ın Latif, Hayy, Nûr... İsm-i şerifleri karşısında herşey kesiftir. Çünkü o sıfatlar insanın içinde ve dışında namütenahidir. İşte her yerde hâzır ve nazır olması, gönüllerimizden bile geçenleri ve bilmesi böyledir.

Dünyadaki nafakanızı temin ettikten sonra gelin Hakkın huzuruna, ömrünüzden bir nefes bile kaldığını bilerseniz Onun nihayetsiz sıfatları karşısında ne kadar acı bir varlık olduğunuzu düşünerek secdelere kapanınız.

Hele sabah seher vakti yaşlarınızı sel gibi akıtın, tövbe edin, yalnızca yalvarın, kurtuluş yolu yoktur. Hurafelere inanmayın. Bizleri bu hale getiren hep cehalettir. Çocuğumuz yaramazlık edince, dayaktan evvel korkutursunuz: şöyle yapacağım, böyle yapacağım, diye. Halbuki hiç bir şey yapacağınız yok. Ana ve baba şefkati buna mânidir. Cenab-ı Hak'tan nasıl şüphe edersiniz ki, o şefkatlilerin en şefkatlisidir. Kendisine asi gelenlerin de bir müddet rızkını kesmez de sabreder, ceza vermekte de sabreder. Tövbe etseler de affetsem diye mühlet verir. Tövbesiz kabahat affolmaz.

Çocuğunuz mektebe başladı mı "Ödevini bitirirsen veya sınıfı geçersen şunu bunu alacağım" diye adaklarda bulunursunuz. Dayak ve cehennem korkusundan sonra bunlar cennet va'di gibidir. Çocuğunuz yüksek mektebe başlayınca; hayatta muvaffakiyet arzusu belirlediğinden, "çalışma" deseniz bile çalışır. "Oğlum acıktın, şu yemeği ye" yahut "Uyku vaktin geldi" deseniz de sizi dinlemez. Çünkü ilmin zevkini almıştır ve hayata atılıp ana-baba boyunduruğundan kurtulacak maddeten ve manen istiklâlîne kavuşacak, sevdiği ile evlenip yuva kuracak ve mesud olacaktır.

İşte namazla, oruçla, niyazla, Hakk'a kendinizi sevdiniz.

"Ey kulum; âlemi senin için, seni de kendim için yarattım" hitabını duyacaksınız, ibadetten başka biraz da gençlik icabı taşkınlıklarınızı iptilâ ve ihtiraslarınızı firelemeyi öğreniniz. İslâm dininin esrarı, Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçeye, İngilizceye çevrilmesi ile öğrenilmez. Binlerce kitap tefsirler, tercümeler kütüphaneleri doldurmuş, bekliyorlar. Yanlış okumak olmaz. Bir de amel vardır: işlemek, yolunda bulunmak. Bunlar insana iki el gibidir; iki kanat gibidir.

Yalnız birisinin hareketi ile yol alınmaz. Fır fır dönersiniz, ikisi ile aynı tempoda hareket ederseniz yol almağa muvaffak olursunuz. Bakınız bütün meyvalar olgunlaştıktan sonra kâh ağacında, kâh sepette kurtlanır. İnsanda bu idrak kurdu vardır. Geceli gündüzlü gayretim sizde bu olgunluğu geliştirmektir.

Çocuklarınıza verdiğiniz harçlıkları "şuraya sarfet" diye emir verip takip edemezsiniz. Cenab-ı Hakk da bize ömür ve idrak vermiş, ruhumuzu yani kendi ruhunu şu cesetlere bindirmiş. Elimize bir de düstur vermiş "Şunu yapma bunu yap" diye. İşte Kur'ân-ı Kerîm'in tercümesinin özü, güzel ahlâktır.

Sizde anlamak istidadi kör kuyuda kalmış hazine mevkiinde ise Kur'ân ne yapsın? Ana baba ne yapsın? Devlet ne yapsın? Hükümet "dinimiz laikdir, yani, hürriyet-i edyân vardır" der. Herkesi serbest bırakır. Fakat sinemalar, tiyatrolar, kulüpler, barlar, balolar birer insan topluluğu olarak açık olduğu halde; Hakkın isminin zikrinden başka birşey yapılmaması lâzım gelen tekkeleri kapatır. Fakat hakiki aşıklar "sed edilmekte tekâyâ, men olunmaz zikr-i hak." Cümle mevcudat zâkirdir cihan dergâhtır derler, evlerinde zikirlerini yaparlar.

Bu kadar memnu'iyete (yasaklamaya) rağmen hakiki aşkın sembolü olan Hazreti Mevlâna yüzlerce sene evvel bunu bilmiş ve kendi dergâhının kapanmayacağını söylemiştir ki kapısında acemce olarak yazılıdır.

Binlerce ecnebi bunun şekline bakıp geçer giderler. Fakat bu bereket yalnız Konya'da mıdır? Maşukiyet mertebesine erişmiş öyle aşıklar vardır ki, külâhsız ve tennûresiz dönerek Konya'da dönenleri hayrete düşürürler. "Kabe'de harp olmaz," orası Hakk'ın evidir ve himayesindedir" derler.

Gönül kabesinde kendini gaip edip Hakk'ta fânî ve Hakla bakî olanlar da kıblenin tam ortasmdadırlar. İmamların karşındadırlar. Vakit kaybetmeyin kardeşlerim. Gönlünüzü temizlemeğe başlayınız. Vaktiyle bir adam ölüm döşeğinde günlerce didiniyor, işaret veriyor, terliyor, fakat can veremiyor. Arif kimselerden bir komşu geliyor, bakıyor hastanın haline, müteessir oluyor. "Sağlığında ne iş yapardı?" diye soruyor. "Fabrikada usta başı idi" diyorlar. O zaman işi hallediyor ve kulağına eğilip "paydos" diye bağıyor. Adam ruhunu teslim ediveriyor. Dünyalık için çalışmak bir zarurettir. Madem ki ihtiyaç içinde bulunan bir beşeriz, hatta evvela onun için çalışacağız. Fakat Allah'ı unutmayacağız. Herkes bütün gücü ile bütün dikkati ile bir tarafa yönelmiştir. Kuvvetini, zekâsını sarf ettiği yolda muvaffak olacaktır. Bunca keşifler, meselâ mikroplar ve ilaçları, elektrik, uçak, atom, füze, telefonlar, radyolar, radarlar, televizyonlar hep bunları keşfedenler de insanlardır. Bir ihtisas yolu üzerinde yürümüşler ve muvaffak olmuşlardır. Ama Müslüman değiller. Onlar bu keşifler yolunda ömürlerini, yâni kendilerini feda etmiş fedakarlardır.

Bu ilimlerden istifade eden bizlere de bunlar için dua etmek düşer. İslâmiyetin esrarını, Kur'ân-ı Kerîm'in hakikatlarını, hakikiyi öğrenmek yolunda çalışanlar da vardır. Bunlar manevî ilmin peşindedirler. Bu da bir ihtisas işidir.

Asıl olan din ilmidir, diğer bütün ilimler asla tâbî parçalarıdır. Âlim bir zat namazdan sonra camiin minberine çıkmış vaaz edecek. Bir de ehl-i din, arif bir veli varmış. O da kenarda bir yerde oturmuş hocayı dinlerken, gönül gözü ile hocanın gönlünü okuyor. Hoca, maddiyatla dolu bir konuşma hazırlamış imiş, Cenab-ı Hakk'tan kendisine verilen tasarruf kuvveti ile hocanın gönlündeki bütün ilimleri silmiş.

Hoca minberde kekelemeye başlıyor, birşey söyleyemiyor. Hastalandığını söyleyerek, minberden iniyor; bütün gece düşünüp ağlıyor. Sabahleyin komşusu olan Allah'ın velisine gidiyor. "Aman efendim, etme eyleme, bana ilmimi bağışla" diye yalvarıyor. Veli olan zat soruyor: "Halihazırda bilip unuttuğun ilmi mi istiyorsun? Yoksa mânâ ilmini mi?" Cevap: "Otuz senedir okuyup bellediğim, bu kadar emek sarf ettiğim ilmimi rica ediyorum. Ben ondan ayrılamam." Veli hazretleri de diyor ki: "Oğlum eğer mânâ ilmini isteseydin, bütün dünya ilimleri onda dahil idi. Sen tuttu aslı bıraktın bir yaprak istedin. Haydi kısmetin bu kadarmış, istediğin verildi" diyor. Belki bilirsiniz, Yunus Emre hazretlerine "himmət mi, buğday mı?" diye sorulduğu zaman, "buğday" demişti de pişman olmuş, yıllarca ceza çekmişti. Neden sonra himmete kavuşmuştu.

Bazı kimseler yanlış fikirlere zâhib olarak dalaletle düşerler. Onun için herhangi bir müşkil vaziyette kaldınız mı, ölçünüz, teraziniz şeriat olsun. Ona uygunsu yapınız, eğer uymuyorsa yapmayınız. Vaktiyle, bir camide yatısı namazından sonra cami kapıları kilitlenirken içeride bir bedevi kalıyor. Kırbasına kandillerdeki yağı boşaltıyor. Ertesi akşam müezzin kandilleri yakacak, içlerinde yağ yok. İki gece denemiş. Üçüncü gece kapıları kilitler gibi yapmış, bir yere saklanmış. Hırsız en ortadaki kandillere gelmiş, merdivene çıkmış, "Ene Abdullah" (ben Allah'ın kuluyum), "Haza zeyti zeytullah" (bu zeytin yağı da Allah'ın yağıdır), "Hazabeyti Beytullah"(Camide Allah'ın evidir) deyip kırbasını doldururken müezzin çıkmış. Elindeki sopayı herifin kafasına vururken "haza matrak mintarafillah" (bu sopa da Allah tarafındandır) demiş. Cenab-ı Hakk sabırlıdır. Bazı kullarının tövbe etmelerini bekler, cezasını geciktirir. Azgınlık yolunda olanlara da hatıra hayale gelmeyen cezalarla adaletini gösterir. Mazlumların ahını feryadını yerde bırakmaz.

Gönül yıkmamak lâzımdır. Kimde ne var bilinmez. Bir kudret hazinesi sahibine çatarsanız, dünyanız da ahiretiniz de eldengittidemektir. Çokda şefkatlidir. Huzuruna girmek için, bizim körlüğümüze, kamburluğumuza, hastalığımıza, fakirliğimize bakmaz, temiz bir gönül ister. Zahirde de mevkiî sahiplerinin yanına girerken icab ettiği gibi bir kisveye bürünülür.

Cenab-ı Hakk beyaz bir kefedenden başka bir şey istemez. Huzurunda beylerle dilenciler aynı seviyededir. Size bir hikâye daha anlatayım: Yirmi sene kadar evvel Bursa vapuru ile Ayvalık'tan İstanbul'a geliyoruz. Akşam yataktan sonra yolcular eğlenmek üzere bir çalgı faslı tertip ettiler. Güzel güzel şarkıları hep beraber söylüyorlardı. Birisi kalktı, güverteden orta halli giyinmiş "birini salona getirdi. Adam sağırmış, çalan ve okuyanlara göre bir tempo uydurdu, oynamaya başladı. Onu getiren zat; çalan ve okuyanlara ses çıkarmadan okuyor gibi yapmalarını söyledi. Sağır yine oyuna devam ediyor, fakat ortada ses yok. Bir müddet sonra işin farkına vardı, darıldı gitti.

İşin nasıl oldu da farkına vardı, biliyor musunuz? Aynı şarkı söylenirken, okuyucuların ağızları aynı zamanda açılır, aynı zamanda kapanır. Birisi ağzını açarken diğeri ağzını kaparsa bir diğeri de dudaklarını büzerse bunda bir gayritabiîlik olduğu anlaşılır. O da bu suretle farkına varmış. Şimdi bu bir vakıadır. Herkesi güldüren bir vakı'a. Fakat benim idrakimde başka izler bıraktı. Bakınız nasıl?

Âlem bir fasıl heyetidir. Yalnız basma olduğu zaman tık tık ya da çan çan yapar o âletler lüzumsuz farz edilir. Fakat hayır Cenab-ı Hakk lüzumsuz bir şey yaratmamıştır, hepsinin bir rolü, bir lüzumu vardır. Bu faslı arif ve muhakkik olanlar daha iyi anlar, falsolu bir hareket yoktur. Ortada, sağırliğımıza bakmadan onlara uyuyoruz, maskara oluyoruz. Birgün bu hakikat namelerini söyleyenler susacaklar. Sağırılar yine zevk ve sefasında, oynamasında. Fakat bu işin sonu mahcubiyet Ne yaptığını bilmeden namaza duranlar gösteriş için ibadet ederler. Hatta bu âleme niçin geldiğini bilmeden gaflet içinde yaşayanlar, bu suret âleminde "hayattayız, yaşıyoruz ya" diye umumî ahenge uymuş olduklarını sananlar, son nefesde bu âlemin bir nûranî mücessemler âlemi, bir aşk ve muhabbet âlemi, Rabb'in sıfatlarını temaşa âlemi olduğunu anlayacaklar? Ama heyhat!

Birgün bizim de ömrümüz tükenerek hayat cümbüşümüz bitecek. Uğraşmalarımıza, çalışmalarımıza, zevk ve sefalarımıza, itirazlarımıza bir son gelecek. (Sağır ve kör olarak) gören ve işitenlerin arasında kepaze olduğumuzu anlayacağız, ama heyhat! Tiyatrolar oynar, onlar da hayat sahnesinden birkaç sahifedir. Fakat seyircilerin zevki oyuncularından fazladır.

İhtilâfiyle uğraşmakta dâirin zevk yok

Zevk onun mir'at-ı ibretten temaşasıdır
ve birde

Olsa istidad-ı sahih kabil-i idrak-ı vaby

Emr-i hak irsaline her zerredir bir Cebraîl

diyenler ne güzel söylemişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîmede *"Ey insan Kur'ân hikmetlerle dolu bir kitaptır, doğru yolda yürümek için gönderilmiştir."*

[9] diye bir âyet-i kerîme vardır. Hayat sahnesine bigane kalmak mümkün değildir. Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışmalıdır. Fakat evinize döndüğünüz zaman Ha bu sahnenin ibretli hareketlerini düşünün. Size hayatı, ömrü veren, sıhhat-ü afiyetle bu boya ve bu idrake getiren, nimetlerini üzerinizden eksik etmeyen Rabbinizi de unutmayın. Sabahleyin seher vakti ikinizden başka kimse yoktur. Uyumazdan evvel dertleşin, halleşin,

kabahatiniz varsa af dileyin. Yoksa siz yine aşağıdan alın, geçmiş günahlardan da temizlenip gelecek zamanınızın gafletle geçmemesini dileyin. Çünkü en büyük günah hiçbir kabahatiniz olmasa dahi benlik yani varlık düşünceniz bile hakkın varlığı yanında bir günahdır. Hadis-i Şerifte, "Vücudun (Varlığın) öyle bir günahdır ki ondan başka daha ne günah arıyorsun" diyor. Kimisi, "Hakk'ın oğlu ve kızı vardır" derler üçlü bir ilaha taparlar Hristiyanlar gibi. Kimisi bütün çokluğu atar, bir Allah bir de kendi vardır. Halbuki biz tevhit ehliyiz, bizde ikilik de günahdır.

İşte İslâmiyet'in en ipçe noktası budur. Sen var, çocuk çocuk var, apartman, içki, çapkınlık hırs ve tama var, bir de Allah var; bir gönülde iki sevda olmaz diyorlar. Çok doğrudur. Beş'on tane nasıl olur, Cenab-ı Hakk şirk kabul etmez. "Ehad'dir, Samed'dir, doğmamış ve doğurmamıştır. Eşi, benzeri yoktur,"^[10] bu bir satırlık sürede öyle sırlar vardır ki bazı otuz-kırk sahifelik sûrelerde bu heybetli ifade yoktur. Demek ki iş satırların çokluğunda değil, özlü olmasında imiş. Bu kadar büyük kâinat var, nebatlar, hayvanlar var, hepsi Kitab-ı Hakk. Fakat insan kâinatın ruhu, insanların ruhu da evliyaullah hazerâtıdır, âlemin zevkini bunlar sürer.

İşin hakikî şekli; ben yok, sen yok, Allah var. Ben ve benim benliğim bir isimden ibaret Hepsi onun malı ve mülkü. İnsan mutedil bir varlık olarak yaratılmıştır. Gerçekte acizdir. Bir fil kadar yiyemez, istediği kadar yaşayamaz, bir kedi gibi koklayamaz, bir at gibi koşamaz, bir deve gibi yürüyemez, şu halde aciz mahlûktur insan. Bununla beraber aldın delaleti hepsine kumanda etmektedir. Güneşin olduğu yerde ay ve yıldızlar gözükürler mi? İnsan gönlüne Hakk'ın tecelliyatı geldiği anda kulun kulluğu gider, tasarruf haktandır..

Denize boş şişeyi sokunuz, fokur fokur hava çıkar, içine su dolar. İşte gönlümüzde de bütün sevgiler ve ihtiraslar boşalırsa Hakk'ın varlığı dolar. Gönlümüzü Hak güneşine çevirirsek gölge ve karanlık kalmaz. Size bir misal vereyim; berrak bir şişenin dörtte üçünü su ile doldurun, birkaç gün dursun. Dibiindeki tortu, kesafet âlemidir. Sular, aklımız, fikrimiz ve ruhlar âlemidir. Daha yukarıdaki boşluk birlik âlemidir. Hey'et-i mecmuası da içindeki zerrelere kavramasına imkân olmayan ebediyet âlemidir.

Elinizde şişeler dolusu süt, su, şarap vesaire olsun, eğer onları denize dökerseniz hepsi deniz olur. Sütlüğü terkoluğu kalır mı?

Sofrada ekmek, et, üzüm var, yiyorsunuz. Onların ekmecliği, tavukluğu, üzümlüğü kalır mı? Hepsi insan olur; Ahmet, Mehmet, Ayşe, Fatma olur.

Bir çuval içindeki pirince ufak ufak aynı renkte birkaç taş kanştırırsınız veya ikiyüz elli gram dan karıştırırsınız, onlar da pirinç fiyatına satılır gider. Bu âlemde iyilerin arasında kötüler de vardır. Fakat pilav yenirken sahte pirinç ve darılar hep ayıklanır, gider. Anâsır gibi toprak da insana âşıktır. Ve insanın hizmetindedir. Mütevâzidir. Herkesin ayağının altındadır. Yaratılışa analık etmek ona verilmiştir. İnsan cinsinden de kadınların, yaratma sırrına mazhar oldukları gibi. Hazret-i Ali efendimiz, toprak babası (Ebû Turâb) ismini almışlardır. Toprak gibi feyizli, bereketli olduğu için, aşk ve muhabbet dânelerini Resulullah efendimiz onun kalbine ekmiş. O toprak babası hecelememiş, çalışmış, bire bin mahsul vermiş. Bazı gönüller kayalıktır. Orada daneler büyümeyiz, kuşlara yem olur.

Sonra, ne ekerseniz onu biçersiniz, toprakta bir de bu hassa vardır. Toprağa basın kirletin bulaşık suları dökün, o yine size saf mahsul verir.

İyiliğe iyilik her kişinin kârı
Kemliğe iyilik her kişinin kârı
demişlerdir.

Peygamberimizin aslı olan toprak, diğer topraklara karşı öğünür; diğer peygamberler, veliler ve hatta bu zamanın iyilerinin de aslı olan toprak ile gömüldükleri topraklar öğünürler, hakları vardır.

Zamanla toprak, nebatları, ağaçları yetiştirir, insanlara hazırlar, insanları büyütür, kemale erdirir. Bir hayat süresinden sonra da sevdiği için yine sinesine çeker, alır. Bu da toprağın insana imdadı olan muhabbet ve aşkıdır. Herşey insanda fâni olur. İnsanın ise Hakta fâni olması lâzımdır. Yani emir mucibince ölmeden evvel ölmesi lâzımdır. Toprağa girmeden, ruh cesedden çıkmadan itirazlarını terk etmesi istenmektedir.

O zaman hayatta başka bir âlemin temiz sahneleri açılmaktadır. Toprakta lüzumsuz otlar, kokusuz veya ağır kokulu çiçekler de yetişir. Bunlar da insanlar gibi; zararlı insanlar, zararsız insanlar, faydasız insanlar, faydalı insanlar; gül, karanfil, şebboy gibi kokan insanlar. Gül dedim de hatırıma geldi; renkler, kokular, zevkler, münakaşa götürmez ama güle "kokuların en iyisidir" derler.

İlkbahar sabahlarında bülbül aşıkları temsil eder. Güneş doğuncaya kadar yalvarır. "Ey sevgilim! Cemalini göreyim, saçlarını koklayayım. Bak, ben bütün gece uyumadım, sen ne kadar lazımsın, beni yalvartırsın. Ağlatırsın; zelim edersen, gözümde yaş kalmaz, başımda saç, sinemde sır kalmaz söylemedik. Hepsini faş ettim, rengim sarardı, dudaklarım titriyor, kamburum çıktı ey zalim, insafa gel!" der. Kuvvetten düşer, yorgun argın yuvasına çekilir. Güneş doğdu mu herkes uyanacak, naz ve niyazları ağıyare sahne olmasın diye bülbül çekilir gider. Aşıklar da böyledir; yorulmak bilmezler, susmak bilmezler, ağlamaktan usanmazlar. Çünkü maşuk buna layıktır. Muhabbetin hükmü, kanunu budur ki maşuk gaip olmak lâzımdır. Yoksa aşk geçici bir heves haline gelir.

Sevgideki yürekler paralıyan misalini bizlere pervane vermektedir. Kendisini kaldırır, lambanın şişesinden içeri atar. Sevgilisinde yok olur.

Bülbül, yuvasında biraz dalar, güneş batınca, el ayak çekilince yine goncasının karşısına geçer, uzun bir ah çeker. Çünkü, takati kalmamıştır. Yalvarmaktan dili damağı kurumuştur. Geceler böyle geçmektedir.

Gül fidanı bu aşk nağmelerine nâme ve feryatlara bigâne midir? Asla kardeşlerim; o nâmeler, gülün usaresine nüfuz ederek onun kokusunu teşkil eder. Etrafındaki dikenler de "sakın ağzını açma, yüzünü göstermeyeceksin, sonra sana batar delik deşik ederim. Yüzüne, gözüne batar seni kör ederim, sonra sevgilin seni beğenmez" der. Fakat gonca bülbül nağmelerini dinledikçe şişmekte, kabarmaktadır. Artık dikenlerden falan korkmamaktadır. Fakat bilir ki, yüzünü açtıktan sonra ömrü azalmıştır. Dalından kopma zamanı gelmiştir. Bülbül çatlayınca kadar ölse bile en olgun kokusunu insanlar koklayacaktır.

Gül; "Her gece seni dinledim, yalvarmalarını içtim, senin nâmelerinin benim gözyaşımı birleştirdim. Ot kokarken sen kokmaya başladın, nedir bu? Ne istersin? Böyle daha iyi değil mi idin? Şimdi oldu mu bu? Beni koparıp alacaklar, birkaç gün vazoda kalacağım, sonra oradan da atacaklar toprağa. Kimi hanımlar göğsüne takacak beni, fakat o da birkaç gün için." Gül susar, düşünür ve "Nasıl olsa bu iş olacaktı. Gel benim bülbülüm, sen de yuvanı kur; otlardan yapmıştın, orada yataydın, bana nağmeler hazırlardın, fakat gecenin rutubeti ile küf kokardın. Gel, bana gel, yaklaş, kokla beni, senin ciğerinin yanık kokusu benim gözyaşımınla birleşince, benim kokum senin kokun oldu. Bak ne güzel. Eller koklamadan evvel kokla beni; hayat bu kadarmış ne yapalım? Feda olsun sana bir gül" der.

Bülbül de "Feda olsun sana bin bülbül, inşallah gelecek bahar yine buluşuruz" der, gider.

İşte muhterem kardeşim: Bir Romalı, "Bütün yollar Roma'ya gider" demişti ya, öyle değil; bütün yollar Kabe'ye gider, bütün yollar aşka gider. Vücut dahilindeki yolların kalbe gittiği gibi. Aşk üzerine bu kadar laf etmişken Leylâ ile Mecnun unutulur mu? Neyi severseniz.seviniz, elverir ki onun üzerindeki asıl sevgiliyi görme kabiliyetiniz olsun. Taş gibi hissiz olmayın, toprak gibi sevmek ve sevilme kabiliyetini iktisab edebilmelisiniz. Bunun için sizi kırmak, celâl ve gazap balyozları ile kırmak dağıtmak, un-ufak etmek lâzımdır. Aşkı iletir, öğrenip de aşık olmamak, aşkı tatmamak, bigane kalmak ne büyük bir kayıptır, ne kadar güçtür. Biliyormusunuz? tadan bilir.

Bu hususta heveskârlık vardır. Aşıklar gönülde aşkı keşfedebilmek için dert, belâ, kahır, hastalık ararlar, yalvarırlar. İnsan demek aşk demektir. Cenab-ı Hakk aşık oldu habibine, milyonlarca sene sabır etti. "Yolunda" gidenler, bu aşkı ve ilmi tadanlardır. Devam ettirenlerdir. İnsan da kendini sevip yaradana bigane kalabilir mi? O da ona aşık olacak, sonra da maşukiyet mertebesinde bir-kaç vakit kalıp derya-yı aşkıta eriyip gidecektir. Aşkı her gafil bilemez, anlayamaz. "Bu aşk âleminde akıl çamura saplanmış eşeğe benzer," diyor aşıkların hocası Hazreti Mevlâna. Aşkı bilmek başka, bulmak ve görmek başka, aşık olmak yine başkadır. Şekerin nasıl yapıldığını biliriz, fakat yapmamışızdır. Yapmayı öğreniriz, tadarız. Tabîî şekeri bilmek başka, bulmak ve imal etmek başka... -Şeker olmak büsbütün başkadır.

Küplerin dip tarafında bir sızma vardır ya, parmağınızı oraya sürüp yalayın, içindekini belli eder, su mu, şarap mı, sirke mi?

Aşk sembolü Leylâ kimdir? Alelade bir kızdır. Rivayetlere nazaran esmerdir de Mecnun buna aşıktır. Hakiki aşıkların sevgilisini her baktığı yerde gördükleri gibi, Leylâ'yı her yerde görüyor. Yani hayalinde yaşıyor. Sanki sevgilisi bütün vücudunu kaplamış fakat naz makamındadır. Niyaz makamında olan Memnun'a soruyorlar; "Bu kızın diğer kızlardan pek farkı yok. Belki onlar kadar güzel de değil, neresini seviyorsun?"

Sordular Mecnun'a Leylâ'nın saadethânesin

Sineden bir ah çekip gösterdi dil viranesin"

dedikleri gibi inliyor. "Onu ben biliyorum" diyor.

Cenab-ı Allah, bütün kadınları güzel yaratmıştır. Gençlik terâvetleri varken cazibelidirler. Gözündeki, yanağındaki ben ve gamzede, çenesindeki çukurlarda, yürüyüşünde, gülüşünde, ağzında, burnunda, sizin gönlünüzü çekebilecek bir güzellik yaratılmıştır.

Aşkınınız derecesine göre sevdiğiniz bir vücudun bir köşesinden fırlayan ateşli bir ok gözünüzden gönlünüze girer ve yakar. Nitekim Mecnun'da "Bu kara kuru kızın nesini seviyorsun dediklerinde "Ona benim gözümle bakmanız lâzım" cevabını vermiştir.

Bazı ceviz ağaçları vardır ya, senenin bir vaktinde budağı fotoğraf makinesi gibi âdeta göz kesilir, manzara ile beraber ne görürse çeker. Ustaları o ağacı tanır çok ince yapraklar halinde kesip mobilyaların üzerine yapıştırırlar.

Erkeklerin böyle halleri sevme zamanları vardır. Hilkaten erkeklerde hareket ve tecavüz, kızlarda sabır ve teenni fazladır. Cenab-ı Allah insanlara öyle bir güzellik vermiş ki dörtte üçü Yûsuf Peygamberde imiş, dörtte biri de dünya üzerindeki insanlara taksim olmuş. Sîmâ güzelliği, Allah güzelliğinin yanında pek donuk kalıyor.

Leyla zenginmiş, bir köy halkına helva dağıtıyormuş. Mecnun'a haber vermişler. Ama sevgilisinin yüzünü görmeye takati yok. İçinin yangını yine alevlenmeye başlamış ne yapsın, "meğer gitmese sana gücenir" diye korkutmuşlar. O da eline bir çanak almış, gitmiş sıraya geçmiş, tam önüne geldiği zaman elindeki tase Leyla bir kepçe vurmuş. Tas fırlamış düşmüş, parça parça olmuş. Etraftakilerden kimi ibret ve hayretle, kimi alay ederek, kimi teesürle bu olayı seyretmişler ve Mecnun'a sormuşlar, "bu hal ne?" "Sevgi nişanesidir, eğer bana helva verseydi, sizden ne farkım kalırdı?" demiş.

Bu keyfiyeti azıcık tahlil edelim. Sevmeyen, aşık olmayan bilmez. Maşuk, aşıkı sakın haline kızar.

Leylâ da ne yaptı? Mahcup, ürkek, çekingen gördüğü Mecnun'un çanağını kırmak suretiyle hırçınlığının ve sevgisinin sona erdiğini, kendisinden de hareket beklediğini anlatmış oldu.

Cenab-ı Hakk da şiddetle sevdiği âşıklarını dertden derde sokar. (Kendi sevdiğinden agâh olunması için).

Yar istemez ki âştık ağyare yar ola

Her dem dili bir dert ile bî-karar ola

Baş kaldırıp "oh" dedirtmez, âşık sakınleşmişse maşuk hırçınlaşır. İşte böyle.

Ve nihayet aradan günler geçiyor, Leyla sevgilisinin biganeliğine kızıyor ve giyinip evinden çıkıyor, Mecnun'un kapısını çalıyor. "Seni zalim seni kendin yandın, beni de yaktın, kaç gündür neredesin?" deyince evin içinden bir ses.

Kimsiniz?

Leylâ, Mecnun'un sesini tanıyor:

Benim diyor.

Sen kimsin?

Ben Leylâ.

Hangi Leylâ?

Canım işte senin sevdiğin Leylâ.

Leylâ Leylâ derken, ben Mevlamı buldum, dediği rivayet edilir.

Çok naz âşık usandırır derler. Şükürler olsun ki zamanımızın Leylâları Mecnun'ları çok üzmüyorlar.

Toprağın saygı gösterdiği varlıklardan biri de Nuh aleyhisselamdır. Nuh aleyhisselamın mevcudiyetini insan vücuduna tatbik ederek, binlerce sene evvel devri geçen bir peygamber olmakla beraber, buluş devresine kadar olan ademiyet geçtikten sonra askerlik devresine kadar olan bir süre olarak mütalâa edebiliriz. Hazreti Nûh, kavminin azması ve isyanı üzerine, Cenab-ı Hakk'a şikâyet ediyor, o da bir gemi yapması emrini veriyor. Aylarca uğraşıyor. Bir akşam evine geldiği zaman komşusu olan ihtiyar bir kadın, "Oğlum Nûh, her sabah erkenden gider, geç vakitlerde gelirsin, nerelerde gezersin? Ne işler yaparsın?" diye sorduğunda, "teyzem" diyor bu asi kavim ile uğraşmaktan bıktım, usandım, Cenab-ı Allah bir gemi yapmamı emretti onunla meşgulüm.

"Galiba gemi bittikten sonra biz içine gireceğiz düşmanlarımız da dışarıda kalıp helak olacaklar."

Kadın korkuyor ve tufan zamanı kendisini de gemiye alması ricasında bulunuyor.

Gemi bitiyor. Tufan başlıyor. Yanına her cins mahluktan birer çift alıyor. Bir miktar da erzak depo ediyor. Tekne dışında kalanlar helak oluyor. Nûh(a.s.), ihtiyar kadına haber vermediğini üzülerek hatırlıyor. Ziyaretine gittiğinde kadını hayatta görünce şaşırıyor, kadın "Oğlum tufan başlayacak diye bana haber vermeye mi geldin?" diyor. Hazreti Nuh tufanın olup bittiğini söyleyince, kadın hiç heyecan göstermeden "On gün kadar evvel bizim öküz kırdan geldiği zaman ayakları bir karış kadar çamur olmuştu. Demek tufan o zaman olmuş" diyor.

Kâdir-i Mutlak hazretleri sevdiği kullarını her felaketten korur. Görmez misin, büyük bir yangın olur. Fakir bir sevgilinin .kulübesine kadar gelir emir almıştır, yangın orada durur. Tayyarelere sanki eceli gelenler koşar, sanki Azrail davet eder. Kollarından çeker. Fakat eceli gelmeyen, iyilik yaparak hakkın sevgisini kazanmış olanlar, otele bir şey unutur. Onu almağa gider, tayyare kalkar gider. Yolcu, yetişemediğinden müteessirdir, on dakika sonra tayyarenin yanarak düştüğü haberini alır. Sevinir ve secdelere kapanır. Bir diğeri bir uçak kazasından kurtulur, sevinir. Fakat sonra idam sehpasında can verir.

Bütün işler Allah'ın hikmeti altında cereyan eder. Her işin gizli sebepleri vardır. Âlem onun mülküdür, dilediği gibi hareket eder. Dilediğini aziz eder. Dilediğini zelim eder.

Cenab-ı Hakk'ın işine, adaletine akıllar ermez. Kahır yüzünden, lütuf yüzünden kahır halk eder.

Gençliğinde ibadetle kendini Hakka, güzel huylan ile de halka sevdirenler selamet bulur. Vücûd tekneleri tufanlardan kurtulurlar, İbrahim peygamberi görmez misiniz? Kendi nefesine ait bir rüyayı oğlunu kesmek yolunda tasvir ederek harekete geçti. Cenab-ı Hakk, imtihan ediyordu. Ona azametini gösterdi. Koç göndermek suretiyle kudret derecesini gösterdi. Fakat imtihanda İbrahim kazanmıştı.

Allah'ın emrine gerek kendisinin ve gerekse oğlu İsmail'in tevekkül ile uyması peygamberlerden ve velilerden başkasının yapacağı bir iş değildir. Hak yolunda en sevdiği şeyi feda etmek suretiyle oğlu İsmail de kazanmıştı. Hakk'ın emrini yerine getirmek üzere babasına teslim olduğu için hatta ne demişti? "Babacığım, elimi ayağımı bağla, belki kesilirken korkudan tepinirim, ellerim de ellerini itmeğe kalkar. Belki sana asi olmuş vaziyete düşerim."

Taşı kesen bıçak lisana geliyor. "Ya İbrahim, bana ne kızılıyorsun? Ben acizim, emir kuluyum, benim tabiatım her şeyi kesmektedir. Fakat burada "kesme" diye emir aldım diyor."

Duymadınız mı? İbrahim Aleyhisselam'ı Nemrut ateşe atmıştı da muhtelif melekler gelip "Ya İbrahim, Hakkın sevgilisisin, peygamberisin, emret rüzgarı göndereyim, ateşi Nemrut'a doğru götürsün de onu yaksın, sen kurtul" diyor. Bir diğeri geliyor yağmur yağdırarak ateşi söndürmeyi düşünüyor.

Hazretî İbrahim'in verdiği cevap şu; "Benim bu halimi yaradığım rabbim görüyor, biliyor. Ben ona teslim olmuş bir kulum, dilediğini yapar. Sizden bir şey istemiyorum." Melekler Cenab-ı Hakk'ın huzuruna varıyorlar. "Ya Rabbel Âlemin; İbrahim kulunun yardımına koştuk bizi kovdu, sen bilirsın" dediler.

Rabbül- Âlemin ise, *"bana teslim olan kulumla arama girmeyiniz"* buyurdu. Hazreti İbrahim'in son sözü, "Ey benim âlemleri yaratan kudret, kuvvet sahibi Allah'ım bu son dakikamda bir sen; her şeye kadir olan Azimüşşan, bir sen varsın. Bir de huzurunda aciz, kimsesiz, zulme uğramış İbrahim kulun. Huzurunda varlık büyük bir kusurdur. Onuda sana feda ediyorum," diyerek kendinden geçmiştir. Gözünü açtığı anda kendisini ateşin ortasında ufak bir çimenlik sahada oturuyor görmüştür. Uzun hikâyelerden sarf-ı nazar gerek, bunlar hep bilinen şeylerdir. Fakat çiçeklerden bal toplayan arılar gibi size hilkatın, vakaların esrarını müsaade nisbetinde açıklıyorum.

Zamanımızın hatta cihanın ateşi Nemrut ateşi gibidir. Nefsimizin, hevasâtımızın, itirazlarımızın ateşi bundan da beterdir. "Sizi ateşten koruyacağım" diye yolumuzu saptırmak isteyenler'de olacaktır. İslâm demek hakka ve hakikata teslim olmak demektir. Bu suretle selâmete ulaşmak demektir. Rastladığınız her mevzu'da Cenab-ı Kibriya'ya giden bir yolu gösteriyoruz-. Dikkatli olunuz.

Hiç anlamıyorsanız—bu Türkçe bir Kur'an meali gibidir— bundan böyle de anlayamazsınız. Biraz anlayabiliyorsanız diğerlerini de anlamaya gayret ediniz, itiraz ateşine yanmayınız. Bu yol kurtuluş yoludur.

Gelelim Yakup ve Yûsuf peygamberlere. Meşhur hikayelerini bilirsiniz. Elbette Yakup insan-ı kamilin vücududur. Yûsuf babasının sırrını taşıyan bir velettir. Veled-i kalbtir, kâinata güzelliklerin dörtte biri İnsanoğluna taksim olunmuş; dörtte üçü Yûsuf aleyhisselama bahşedilmiştir. Buluğa eren kimselerin sapıtmasına mukabil bu kalb çocuğunu da gönül kuyusuna atarlar. Fena kuvvetleri temsil eden kardeşler ve Yûsuf kuyuya indiği zaman orada mevcut haşarelerin bir seyisi var: "Ey burada hazır bulunan arkadaşlar, başlarınızı içeri alınız, kendinizi göstermeyiniz. Bu gelen kainatın en güzelidir. Babasının anasının en sevgilisidir. Cenab-ı Hak'ın müstakbel bir peygamberidir. Sakının onu korkutmaktan. Onun gönlünün mahzun zamanıdır. Onu incitirseniz kâinatı üzerinize yıkarlar, helak olursunuz" diyor.

Çileli Yûsuf kuyudan kurtulur ama iş onunla bitmiyor. Sarayda Firavun'un eşi Züleyha onu aşkıtır. Aşk bu, birşeye benzemez; akla gelmeyen fenalıklar, kabahâtlar yaptırır. Aşkıınızı gizlemeyi bilemiyorsanız rezil, rüsva, hakir, zelil olursunuz, aşk bunu yaptırır. Ya ölür gider aşkıınızı ifşa edemezsiniz, ya ifşa ederseniz dillere düşersiniz. Züleyha dillere düşmüştür. Kölesine aşık olan bir kraliçe mevkiindedir.

Nazırların eşleri saraya davet ediliyorlar. Onbeş kadın alay mevzuu olan Firavunun karısına müstehzi nazarlarla ayıplar gibi bakıyorlar. Züleyha bu nazırların farkındadır. Misafirlerine turunç ve portakal taksim ediyor; birer tabak birer bıçakla beraber bir taraftan onlara "buyurun" diyor, diğer taraftan Yûsuf u çağırıyor. Yûsuf hanımların huzuruna geliyor. Bir emir alıyor, ağır adımlarla gidiyor. Misafirler hayrettedirler. Gözlerini Yûsuf tan ayıramıyorlar? Ta kapıdan çıkıncaya kadar Züleyha, söze başlıyor: "İşte hanımlar, görüyorum ki sizler de hayrete düştünüz. Nasıl haksız mıyım? Portakalları soyarken parmaklarınızı kestiniz. Lütfen ellerinizi yıkayınız, aylardan beri ben ne yapayım, şaşırdım. Halimi takdir buyurunuz" diyor.

Yûsuf hapishaneye girmiştir, fakat serbest kalacağını müjdelediği sarayın şarapçısına kendisini unutmamasını, Firavunla hatırlatmasını rica etmiştir. Bu peygamberler için bir kabahattir. Hak onları huzuruna kabul etmek, onlara hitap etmek lütfunda bulunmuş iken, bir peygamberin hatta bir velinin göz açıp kapayıncaya kadar bile haktan gayrı her hangi bir varlığa nazar etmeleri ve mahluktan lütf ve yardım beklemeleri bir kabanattir. Hatta bir gün Züleyha Yûsuf a bazı masaj vazifeleri verilince gaipen bir nida gelmiştir: Peygamber çocuklarına yakışmaz herkesin ailesi ile alâkadar olmak.

Bu sefer kendi cezasını çekiyordu, on sene hapis. Daha evvel de kuyuya atılmasından sebep babasının onu aşırı derecede sevmesi değilmiydi? Gözlerinin nuru söndürülmek suretiyle ona da bir ceza verilmişti. Bu vakada en nazar-ı dikkati celp edecek, en enteresan keyfiyet şu: Firavun ölmüş, Yûsuf hükümdar olmuş, Züleyha aşkı uğruna sarayı, saltanatı terketmiş, nerde akşam orda sabah inerken gezmeye çıkan Yûsuf un elindeki ucu gümüşlü süvari kamçısı yere düşmüş. Maiyeti attan inip onu yerden kaldırıncaya kadar Züleyha fırlamış kamçıyı almış, ağzına yaklaştırıp kuvvetle üfledikten sonra Yûsuf un eline vermiş. Gafil Yûsuf kamçının sapı elini yakınca kadına bakmış. Züleyha, "Eliniz yandı değil mi sultanım? Ben o ateşi yıllardan beri gönlümde saklıyorum" deyip yere yığılmış. Ağlamak istiyor ağlayamıyor, o ateş gözünde yaş bırakmamış ki. Göz pınarları da kurumuş. Yûsuf her şeyin farkına varıyor. Kadını alıp saraya götürüyor ve meşru bir şekilde evleniyorlar ve mesut oluyorlar. İşte muhterem kardeşlerim bu hikayede anlatılmak istenen, maksat; aşkın derecesini, mânâsını, icraatını, ahkâmını, neticesini anlatmaktır. Akıl ölçüsüne vurursak aşk iki kısımdır: Aşk-ı mecazî, aşk-ı hakikî. Taşa toprağa aşık olmaksansa kişiye aşık olmak daha iyidir. Hayvana aşık olmaksansa Hakk'a aşık olarak aşkı aldığımız yere teslim etmek daha iyidir. Sevgi dejenere olmamışsa, soysuzlaşmamışsa, aşk-ı mecazînin sonu aşk-ı hakikî olabilir.

Ey âşık kardeşini? Burada bir incelik daha var, aşk-ı mecazî sahibi âşık; kâh Mecnun ile Leylâ'ya bakarak Züleyha gözü ile Yûsuf a bakar. Kimi görür?

Maşuk-u hakikî o pencereden kendini göstermiştir. Kabil mi ki âşık yakasını o aşktan kurtarabilsin? Rûsvâ olmayı kepaze olmayı düşünmez bile. Zülfünün teline asılmıştır. En mükemmel yer orasıdır. Simada toplanan bütün güzelliklerin mihrak noktası olan göz bebeklerinin karışındadır.

Kabil olsa da hepimiz her an âşık olabilesek. Hatta bir an bile tadım tatsak, ayrılmayız ondan. İpe çekilen Hz. Mamur gibi durmadan döner, kainata nazire yaparız. Hazreti Mevlana gibi biz de onlara özenen bir mukallitten başka bir şey değiliz. Fakat iç acısı yürek sızlaması, sinenin cayır cayır dumansız yanması nedir biraz biliriz. Bu da bir terakkidir. Oluş yoludur.

Günün, gecenin herhangi bir saatinde, her bir mevsimde, ilkbahar sabahını gönlünüzde yaşatabiliyor musunuz? Âlemleri yaratana mersiyele söyleyebiliyor musunuz? Elinizi ayağınızı öpeyim, sizi ölünceye kadar sırtımda gezdireyim. Çünkü kim olduğumuzu anlamış oldunuz. Kibleye karşı bile olmasanız gözünüzün önündeki çok ince bir perdeyi kaldırabilir misiniz? Huzurunuzda kimi görürsünüz. Size karşı tuttuğumuz aynanın arkasında gizlenen kimdir?

Aşkın sondan bir evvelki bu haline erişenlerin bir gecesi kadirdir her günü bayramdır. Gördüğü cema-i mutlak. Bu makam aklın, "Ya resulalâh daha ileri" gidemem, sonra yanarım" dediği makamdır.

Tasavvur ediniz, kainatın kubbesi o kadar büyük bir cami kubbesi olsun. İmamlik makamında Resulullah Efendimiz var. Her fert aşk-ı hakikîye olan âlâkası nisbetinde ona yakın veya uzak. Huzur içinde bir sessizlik, kible tarafında bir alem-i hur; namûte-nahiliğe doğru gittikçe gölgeler, kesafetler artmakta.

Zât-ı mutlakdan heybetli bir ses, iki defa (Allahüekber, Allahüekber). Efendimizin sesi iki defa (Eşhedü en la ilahe illallah). Meleklerin sesi, (eşhedü enne Muhammederresulullah) diyor. Efendimizin velileri, bulundukları zamanın şahsiyetleri, hep beraber ve sağa dönerek iki defa mü'minleri namaza çağırıyorlar, (hayyalesselah); iki defa da sola'dönerek gayr-ı müslimleri İslâm olmaya davet ediyor (hayyaelfelah). Âlem cuş-u huruşa gelmiştir. Mü'min, kafir, melek, insan bütün mahrukat yekzeban olmuş bir gulgule ile (Allahüekber, Allahüekber; Lâ ilahe illallah), mü'minler de içinden (Muhammederresulullah Hakkan ve Sıdkâ)'derler.

İşte bu makamın ilk ve son üstadı; eşref-i mahrukat, mefâhîr-i mevcudat, ekmel-üt tahiyyat, hâtem-ül enbiya, sultan-ül evliya, nur-ul asfiya, bahr-i sefa hazreti Muhammed Mustafâ sallallhü tealâ aleyhi ve sellem efendimizdir. Hazreti Muhammed'in âleme son peygamber olarak gönderilmesi ile nur-u muhammed'in bütün mahlukata aksetmesi ve onları tenvir buyurmaları, insanları esrar-ı tecelliyata muttali etti Bu itibarla kendileri âlemlere rahmettir. Risaletmeâb Efendimizden evvel gelen peygamberlerin ilim ve iktidarları, içinde yaşadıkları kavmin ilim ve iktidarları nisbetinde idi. Bütün kâinat da ona aşık, âşıklar, aşk-ı hakikîyi Efendimizden öğrenmişlerdir. Baktıkları her zerrede bu nur-u Muhammedînin gösterdiği yoldan zat-ı kibriyayı idrak eder etmez yok olmuşlardır. Çünkü, her cins mahluk kemale ermek için nûr-u muhammedîden istidadları kadar feyz almışlardır.

Çiçekler kemale erince çok güzel kokarlar ya, başka maharetleri yoktur. Varlıklarının gayesi, maksadı odur. İşte o Peygamberimizin nurundan kısmetine düşen yükseliştir. Meyvalar, ağaçlar üzerinde; sebzeler, toprak üzerinde veya altında kemale ererler ya ondan ilerisi yoktur. İşte nur-u muhammedîden hisselerini almışlardır. Hayvanlar insan; insanlar da kâmil olur. Aşktan sonra irfaniyetinle bir duruluş vardır. Onlar da o aşk nurundan hisselerini almışlardır. Bazı otlar fena kokuludur, fena insanlar gibi. Bazı otlar kokmaz, suya sabuna dokunmayan faydasızlar, idraksızlar gibi; bazıları da koktukça kokar. elinizi onların esans şişesine sürseniz günlerce sonra arasanız yine kokar. İşte Efendimiz'e en yakın mertebede olan peygamberlerin adeti yirmisekizdir. Konuşuğumuz lisanın harflerinde yirmisekizdir. Ömrümüz içinde yirmisekizinci yaşımızın da delalet ettiği bir mânâ olsa gerek; o da kâmil bir insanın vücudunda İbrahim Aleyhisselam'ın başladığı tarih olması kuvvetle muhtemeldir. Gönüllerimizi makamdan makama, hayretten hayrete veya kaderden kadere sevk eden bu 28 harf, orduları, milletleri, harekete geçirir. Gönül âlemini dalgalandırır, şahlandırır. Mânâ âleminin suretteki tezahürüdür. Cenab-ı Hakk'ı bilmek kolaydır. Esmâ-ül Hüsna'nın sonsuzluğu ile bilinir. Fakat insan-ı kamil'in ve hele Habibin yüce şanı çok şumullü bir ilim sahibi olmakla bilinir. Çünkü, muhtelif kademelerde bütün mevcudatın miraç yolu ile tekamül ederek bu kurbiyet makamına erişmesi lazımdır ki kolay bir iş değildir. Bu işler yalnız ilimle olmaz.

Gönül vicdan ile bulmassa Allah'ı hakkınca

Mücerret dildeki ilim veya irfanı neyler

İşte bu bu gece de göz açıp kapanıncaya kadar geçti. Sabah oldu. Ezan-ı Muhammedî'nin heyecanını arif ve aşık kimseler her zaman duyabilirler. Onların yorulmamaları, dünya işlerinde geri kalmamaları için Cenab-ı Hak merhametinden bazı kullarına gaflet vermiş ve namaz adedini beş vakte indirmiştir.

Şeriat bugünün şartlarına göre ayarlanamaz. Şekli değiştirilemez. Tenzilat yapılamaz. Buna kendini bilen kimse cesaret edemez. Özü'nün var abdest alamıyorsun, teyemmüm et. Ayakta duramıyorsun, oturarak kıl namazını. Yatalaksın göz işaretinle kıl.Görmek, işitmek, koklamak, yoklamak, tatmak; bu beş duygunun şükrünü eda etmek için beş vakit namaz kılınacak. İşiniz çok, vaktiniz müsaid olmayabilir. Kaza ediniz, kazayı da unutabilirsiniz. İşe gitmeden evvel veya akşam vazifeden ve hatta gezmekten sonra vaktin namazını kılıp dünya gailisi yüzünden kılmadığınız namazları içinde Cenab-ı Hakk'a yalvarın, yakarın, ağlayın, gözünden ırmak gibi yaşlar aksın. Settâr el-uyubtur O. Gaffâr ez-zünubtur O. Tevvâb er-râhimdir. Ümid ederim ki kabul buyurur. Cenab-ı Hakk'ın bizim ne namazımıza ne de orucumuza ihtiyacı yoktur. Eğer Hakkı seviyorsak veya ondan korkuyorsak emrini yerine getirmeğe koşarız, kabil değilse hakikî bir teessürle boyun bükürüz, yalvarırız. Dünyadaki misafir sofrasına nasıl koşar geri kalmazsak, randevumuzu ihmal etmezsek, bu manevî ibadet sofrasını da (kıymeti ölçülemez) kaçırmamamız lâzım.

Şimdi size âlemleri yaratan Allah'ımızın 99 isminden ve sıfatından dilimin döndüğü, ilmimin yettiği kadar anlatmaya çalışacağım. [\[1\]](#)

ER-RAHMÂN

Allah; mü'min veya kafir bütün yarattıklarına rahmet edicidir.

İnsan şeklinin zuhura gelmesi için milyonlarca sene kainat elbirliği ile çalışmıştır. Mahrukat içinde idrak kabiliyetini kazanan insandan başka bir diğer tekamül şekli yoktur. Vücut tekamülü bu merhalede son bulmuştur. Ruhun tekamülü ise yine aramızda yaşayan insan şeklindeki kardeşlerimizde gizlidir. Onların mertebesine varmayınca kıymetlerimizi takdir edemeyiz. Bütün ruhî mertebeler de o kâmil insanda son bulur. Bunlara veli derler. Hakka yaklaşmak hususunda olan fazilet mertebelerinin ise sonu yoktur.

Akıl, fikir gibi manevî lûtuflar ve bütün organların çalışma tarzları ona sırdaş ve mevalidden aynı müsavat derecesinde istifade edebilmeleri temin edilmiş olup bu konuda Hristiyanların İslamlardan farkları yoktur. Hatta maddî ve manevî rızık kapıları onlara da açıktır. Mevcudatın, hayat-ı tabîyesini iktizasınca neşv-ü nema ve tekamülü, Rahman'ın tecellisidir. ^[12]

ER-RABÎM

Müminlere has olan hususi bir rahmettir. Aşıklara ait olan rahmete de rahmet-i hassa derler. Hidayet ve rahmetin birincisi İslâm bir anadan ve babadan hasıl olmamızdır. Mahallemizdeki komşularımızın, mekteplerdeki arkadaşlarımızın, ahlâk ve din telakkilerimiz üzerinde hayli tesirleri vardır. Bu meyanda memleketimize de girmiş bulunan kolejler ve yabana kültür teşkilatlarının lisandan başka bir faydası yoktur. Bu okullarda dinî terbiye ve ahlâk telakkileri başkadır. İslâm usullerine benzemez. Hristiyan çocukları evlerinde ana-baba tesiri ile kiliseyi bilirler. Maalesef bazı aileler oralardaki eğitimi beğenirler. Serbest büyüdükleri için çocuklar da memnundur hallerinden fakat çocuğun kamil bir insan olmasını temin edecek dinî malumat ise sıfırdır.

Bugünkü dinî terbiye noksanlığını orada aramak lâzımdır. Tahsil çağındaki çocukları kemale ermiş biri telakki ederek terbiye baskısını kaldırmak şımarıklığa davettir. Sonu, sessiz yürüyüştür. İsyandır, grevdir. Bunlar ise memleket dahilinde terakki hamlelerini köstekler, frenler kanaatındayım.

O çocukların kalpleri ölmüştür. Bundan da ana-baba mesuldürler. Dinî malumat ve terbiye verebilecek komşudan veya hocadan mahrum bir muhitte bulunmak çok acı bir talihsizliktir. ^[13]

EL-MELİK

Allah, kullarından vergi almayan mülk sahibidir. Hayat verir, yaşamak için icap eden şeyleri verir, kendi sıfatlarından birer miktar verir, ceza aramadıkça, saldırmadıkça hiçbir işimize karışmaz.

Onun vergisi ile meydana geldik ve onun memleketinde yaşar ve feyzyâb oluruz. Vergi almaz, sultanların sultanıdır O. Eğer bizden cüz'i bir ibadet istiyorsa, itaat istiyorsa, bizim iyiliğimiz içindir. ^[14]

EL-KUDDÛS

Hislerin duyduğu şevlerden münezzeh, noksan sıfatları olmayan, katı gelebilen bütün yüceliklerden yüce, her varlıktan mukaddes olan. Kulların bir defa beş duygusu vardır. İç âlem duygulan da beştir. Yani dış duygularına mütenazırdırlar.

Görmek, işitmek, tatmak, yoklamak, koklamak dış âlemin duygulan olduğu gibi, hakikat gözü, hakikat kulağı, meşâmı hakikat ve göze ait duygulardır.

Gözlerle karşınızdakinin ilim derecesini anlamak kabildir. Eğer onun ilim derecesi mahdut ise renginize boyarsınız. Yani, "evet efendim, çok doğrusunuz, haklısınız" der nazikâne uzaklaşırsınız. Şayet ilim derecesi sizden fazla ise, onu söyletmek ve deşmek üzere söyletirsiniz. O sözlerden zevk alırsınız, ibret tadını, hikmet neşesini tadarsınız.

İşte Cenab-ı Hak hazretleri bunlardan mukaddestir. Bunlardan başka bir de, altına his, idrak hissi, seziş hissi vardır. Ki on adet hissin kumandanıdır. Hariçten ve dahilden alınan haberler bu onbirinci hisse gelir, ruhun neş'esi buradadır. Hayvanlarda iç duygular yoktur. İnsanlar da bu duyguları vasıtası ile Cenab-ı Haktan haber alırlar, haber verirler. Dış âlemde, gönlümüzün derinlikleri sonsuzdur. Orada da güneş vardır. O nur-u muhammedîdir. Ay vardır, zamanın kutbudur. Büyük yıldızlar vardır, üçler, beşler, yediler, kırklar, binbirler vardır. Nihayet bunlar insanların a'yan-ı sabite dedikleri varlıkların aslıdır.

Çok alimler, Kur'ân-ı Kerim'deki (Marecel bahreyni yeltekiyan beynehuma berzahun Lâyebeğiyan) ^[15] âyet-i şerifesinin şerhinde bunu hatırlamazlar.

İki deniz, suret ve mânâdır. Âdemde birleşirler. Fakat aralarında öz bir berzah vardır ki, aşılmanın dağları gibidir. Gece ile gündüz de birer denizdir. Bunları fecir veya gurup ayırır. Hazreti Mevlana ile hazreti Şems'in birleşmeleri Bahr-i Rum ile Bahr-i Acem'in birleşmeleri gibidir.

İyi kimseler fenalarla bilmeceburiye arkadaşlık ederler. Fakat arkadaşlık zamanı geçti mi biri süflî âlemine dönerken, diğeri âlem-i lahutîye döner. İç âlemden gelen haberlere varidat derler. Varidat sahiplerine ise zekî, dahî, hiss-i kabl el vuku'u kuvvetli derler.

Dünya ve dış âlemlerine kapılanlara akıllı, kurnaz derler ama bunlar kargalar nasıl galeyayacak şeyler arayıp bulurlarsa öyledir. İnsanlık namına keşiflerle uğraşanlar muvaffak olurlar. O da Hak vergisidir. Bunlara da fedakâr derler. Kendisini o işe, o keşfe satmıştır, harcamıştır, feda etmiştir.

Bu dışımızdaki beş duyunun birisi cereyan ederse diğerleri de oraya gider. Dima, akıl, Medine şehridir. Başvekil makamıdır, orası haber alma ve verme merkezidir.

İç âleme doğru yükselmeye miraç derler. Akıl, benlik bir dereceye kadar gider daha fazla gitmez. "Yanarım" der. Muhterem Peygamberimiz "Yanarsam ben yanayım ey kardeşim" dedi fakat yanmadı. Kur'ân-ı Kerîm bu suret ile sonsuzluktan geldi, nazil oldu. O âleme aşk âlemi derler. Âşıklar, veliler oraya dalarlar, ilim ve irfan incilerini yüklenir gelirler. Herkes oraya dalamaz. O âlem-i akdesi ruh-u kutsi sahipleri derler, bu âlem aslî âlemdir, vatan-ı aslî dedikleri yer orasıdır. Ölmeden evvel ölüp oraya gitmek lazımdır. Burada çokluk, orada birlik vardır. Musa ile Firavun'un, Nemrut ile İbrahim'in bir olduğu âlemdir. Gönül denen o âlemin kendisidir. İki tarafı camidir. Dünyadaki Kabe ne ise, gönül denilen iç âlem de odur. Onların lisanına kuş dili derler. Bu âlemde herkes para kazanmaya bakar. O âlemde varını yoğunluğa dağıtmaya bakarlar. Gönülde en ufak bir toz bulunursa, oraya Hakk'ın tecellisi olmaz. Cenab-ı Allah insanların işlerinden ziyade gönüllerine bakar derler ya işte orada hüsn-ü niyetten başka birşey olmaz. Tasarruftan da geçen ariflerin aynası tertemizdir. Hakk'ın huzurunda daim oldukları için kendilerinde değildir. Niyetin iyisi olsun.

Bir şeyh efendiye bir derviş gelmiş, "Efendi hazretleri ben derviş olmak istiyorum, buyurun şu tapu on dönümlük arazimin tapusudur, o da sizin olsun ki gönlümde Hak muhabbetinden başka bir şey kalmasın" diyor. Şeyh efendinin kabul ettiği bu adama tekkede vazife veriyorlar. Şeyh efendi namaza dururken şeytan her seferinde o tarlayı hatırına getirirmiş, "Acaba tarlaya kaç araba gübre lazım, bu sene ne ekmeli, gelecek sene ne ekmeli" diye bir düşünce almış. Gönüle öyle şeyler girince, ona put derler, namazı bozar. Birkaç gün sonra, şeyh efendi tapuyu dervişe verir, "Tarla senin olsun, yine ne yaparsan yap, yalnız yine tekkemizin dervişisin, üzülme" der.

Bir de evliyaullahdan meşhur Muhyiddin-i Arabî hazretleri var, ömründe beş cilt kitap yazmış, kendi ağırlığı da kitaplarının ağırlığı kadarmış. Birisi ona bir konak bağışlar, o da anahtarları eline alır, konağın kapısını açar, içeri girer, dolaşırken bir fakir kapıyı çalar, "Hiçbir şeyim yok Allah rızası için bir şey" der.

Sultan-ül Evliya hazretleri evin anahtarlarını fakire verir. "Buyurun" der. "Bundan başka bir şeyim yok ki size vereyim."

Veliler hazeratı, ne gelene sevinirler, ne gidene yerinirler, gönüllerinde at oynatırlar. Onlar bilirler ki veren de O alan da O. ^[16]

ES-SELÂM

Ayıplardan salim olan enbiyâ ve evliyasını selamete sevk edici, azaplarından salim kılıcı, acı ve zararlı görülen işlerin bile sonunda hayır halk edici olan Zat-ı Akdes.

Ayıp olabilecek vasıflar, peygamberlerinde ve velilerinde bile bulunmaz.

Her ne kim işlenir Ehad işler

Sorma "kim işleye bu devranı"

Sille-i seli asiya gör

Anla sır-ı dakik-î devranı

dedikleri gibi, Marifetnâme'sinde İbrahim Hakkî hazretleri de

Bir şeyi murad etme

Oldu ise inad etme

Haktandır o reddetme

Mevlâm görelim neyler

Neylerse güzel eyler

buyuruyorlar.

Gaipten bir olay tecelli etti mi, evvela zuhur etse dahî sonu muhakkak hayırdır. Hayır ve şer ve istemeden gelenleri erbab-ı edep Haktan gelir kabul eder. Ana-baba evlatlarının iyi olmasını isterler, fakat arzuları tahakkuk etmeyebilir. Bunların sebebi vardır. Müsamana besleme, helâl rızık, dinî terbiye olmalı ki çocuk da iyi olsun.

Sultan da maiyetindeki kimselerin iyi kimseler olmasını ister, fakat kimi dağın, kimi bağındır. Cenab-ı Allah nasıl olur da kullarını iyi olsunlar istemez ki? Fakat her gördüğü şeye imrenenler, fena kimseler, gayrı meşru da olsa ona sahip olmak isterler. Bu kadar peygamberler, veliler âleme doğru yolu, selâmet tarafını göstermek için kitaplar ile; sahifeler ile gönderilmişlerdir.

Cenab-ı Hakk beşere hürriyet verdi, kesele, hürriyetini suistimal ederek kendi menfaatini başkalarının zararında aramak arzusunda olmamaktır. İslâm dini diğer dinlere nazaran selâmet dinidir. Âşıklar için de evvela yol gösteren bir pîr'e teslim olmak lâzımdır. O da elinden tutar, peygamberimize kadar götürür ve nihayet o kimse Hakka teslim olmuş olur. Bu teslimiyetin son dereceside râziyye, marziyyedir ki sen Haktan ve dolayısıyla o da senden razı olacaklar. Elinle, dilinle kimseyi incitmeyeceksin ve kimseden de incinmeyeceksin. Kimsenin harekâtı sana fen gelmeyecek.

Hepsini affedeceksin. Altın gibi saf olacaksın, yüreğinde en ufak leke, altınında en ufak bir bakır olmayacak. Ahlâkında birisini gözle dahî incitemeyecek kadar hassas ve zarif olacaksın.

İşte "Allah'ın rengine boyan, Peygamber'in huyları ile huylan" diye verdikleri emir ve nasihat budur.

Yaradan hazretleri senin nasıl selametini istiyorsa, sen de herkesin dost ve düşmanın selametini ve saadetini iste. Benim gibi yap; ben beni kızdıranlara, kalbimi kıranlara "Allah seni âşık etsin" diyorum. Çünkü âşık olmak gözü haktan başka kimseyi görmemek demektir. Herkesi de sen görmek demektir. Âşık olan namazını, orucunu bırakmaz. Herkesin iyiliğini ister. Gece kuşu gibi sabaha kadar yâri peşindedir. Hiçbir şeye iptilası, ihtirası yoktur.

Sevdiğim kimselere "Allah seni âşık etsin" derim. Çünkü, âşığın emeli maşukta fani olmaktadır. Gürül gürül akan suların, kayalardan dökülen şelalelerin, denize dökülürken olan vasıflarıdır. Denize vasıl olduktan sonra suların sesi kalmaz, maşuka erişen âşıkların da iniltisi kalmaz. İşte İslâmiyet'in sonu budur, âşık olmak ve nihayet maşukta gaip olmak.

Sofradaki ekmeklerin, sebzelerin, meyvaların, sende gaip olmaları gibi. Buna gaip olmak denmez, seninle beraber yaşıyorlar denir. Bu işte muvaffak olanlara ne mutlu, sen de Hakta fani ol, yani onunla ebedî ol demektir.

Dünya ve ahiret işlerinden sevgililerini emin kılan Zat-ı Vacib-ülVücud hazretleridir. Cenab-ı Allah bütün kulları için aynı selameti, aynı emniyeti ister, fakat beş parmak bir olmuyor.

Onun sevdiği kimseler, onun yap dediğini yapanla, yapma dediğini yapmayanlar ve ona koşa koşa gidenlerdir.

[\[17\]](#)

EL-MÜHEYMİN

Mahlûkâtın hallerini gözetici demektir. Siz Allah için bir iyilik fedakârlık yapın da bakın o sizi gözetlemiş mi, gözetlememiş midir? Nasıl misilleriyle sizi mükafatlandırır. [\[18\]](#)

EL-AZİZ

İzzet ve galebe sahibi demektir, şayan-ı hürmet demektir. Bu izzet sıfatından bir miktar verdiği seçmeler, diğerlerinin hürmetle andıkları baştacı kimselerdir. [\[19\]](#)

EL-CEBBAR

Dilediği bir işi zorla yaptırmaya kadir bir padişah'tır o. Bir insan ne kadar kurnaz olursa olsun, Hazreti Cebbar'ın elinden kurtulamaz. Zannetmeyiniz ki Cenab-ı Hakk herkese karşı aynı Cebbariyet sıfatını kullanır. Hayır, bilhassa zalimlerin cezaya çarptılmalarını temin için olduğu gibi, kendisini Hakk'a teslim etmiş, onun himayesine sığınmış kimseleri zalimden, düşmandan muhafaza için de Cebbariyet sıfatını kullanır.

Cenab-ı Allah niçin Cebbariyet sıfatı ile fenalıkları men etmiyor? Niçin kâinatı iyi yapmadı? diye sual soranlar çok olur. Dinleyiniz: Sizin beş çocuğunuz olsa, onlar bile aynı ahlakta ve güzellikte olmazlar. Nitekim bir taaife vardır 73 fırkanın içerisinde. Onlara Cebriyye derler "İşlenen her şey Allah'ın cebriyle olmuştur" derler. Her işi ona havale ederler.

Bir de Mutezile taaifesi vardır ki onlar da "Ne yaparsa kul yapar, Hakk'ın teferruatla uğraşması olmaz" derler. Biz insaflı Müslümanlar da deriz ki Müslümanlık orta bir yoldur.

Cenab-ı Hakk katili cebr mi etmiştir ki başkasını öldürsün. Hayır. Siz zenginsiniz, bir fakire yardım etmek kuvvetini kullanmazsanız, Allah size "verme" demiş midir? Hayır.

Çocuklarınıza eşit olarak yüz lira dağıtırsınız, bayram harçlığı. Çocuklarınızın fena olmasını istemez, iyi olmalarını istersiniz. Fakat hürriyetlerini gasp etmek istemezsiniz. Yalnız alelusul "Paranızı fena yerlerde kullanmayın" dersiniz. "Fenalarla arkadaşlık etmeyin" dersiniz. Fakat çocuklar iyiyi, fenadan ayırt edemiyorlar. Kimi sadaka veriyor, kimi kumar oynuyor. Çocukların bu halinden dolayı babaya haksız yere küfür etmek doğru olmaz. İyilikte söz dinliyen çocuğu görünce "Aferin anası, babası iyi terbiye etmiş" dersiniz. Halbuki o da değildir. Fakat siz terbiyeli bir adam iseniz, fena olan çocukların fenalığını, kendilerinden iyi olanların iyiliklerini, baba ile müştereken pay edersiniz. İyi çocuğun iyiliği, söz dinlemesindedir. Babanın iyiliği bütün çocuklarına nasihat etmiş olmasındadır. Bazılarının iyi olması kendilerine nasihat edildiğine bir delildir. Eğer Cenab-ı Hakk peygamberleri ve velileri vasıtasıyla kullarına doğru yolu göstermeseydi o da zalim olurdu ki böyle Rabblığı akıl kabul etmez. Bizleri yaratması kendi kudretine, kuvvetine bir delildir. Bizlere peygamber ve kitap göndermesi de bizim acimize ve kendinin Âdil ve Hadi olduğuna bir delildir. Bize hesap sorduğu zaman, "İçimizde doğru yolu gösteren, bilen kimse yoktur" demeyelim diye de resul ve velilerini gönderdi. Daha ne yap-sın, bize hayatımızı tanzim etmek için verdiği ömrü, kuvveti, kudreti biz kötüye kullanırsak, aklımızı hilekarlığa ve manasızlığa sarf edersek ona da bize ceza vermekten başka ne kalır? Ama o Erhamerrâhimin'dir. Belki bütün âsilerin günahlarını affedecektir, bilemeyiz.

Bir zat yanındakilere tenbih etmiş, "Ben ölürsem şu sarhoşların, günahkârların mezarlığına gömünüz" diye. "Aman efendim demişler" Cenab-ı Hakk size daha uzun ömürler versin ama biz sizi oralarda bırakmayız, beşyüz seneden beri âlimlerin, kadıların yattıkları şu mezarlığa götürürüz." "Hayır onlar ibadetlerine ilimlerine, âlemlerine mağrur gaffillerdir. Mağrur kimselerin dirisine de ölüsüne de Hakk'ın rahmeti gelmez. O kötü zannettiğiniz kimseler kabahatlarını bilirler, boyun büklerler, Haktan rahmet dilerler, oraya rahmet iner, ben de onların yanında olursam onların rahmetinden istifade ederim" demiş. İşte kardeşlerim, bilmem diyene öğretme teşebbüsünde bulunursunuz; bilirim diyene ne öğretirsiniz?

Neye yarar ol namaz ki niyazı yok

Neye yarar ol gönül ki râz'ı ^[20] yok ^[21]

EL-KÂBİZ

İcabet ettiği zaman ruhları sıkın, ruhları alan, nızıkları daraltan demektir. ^[22]

EL-BÂSİT.

İcabet ettiği zaman ruhlara ferahlık veren, ruhları iade eden, rızıkları arttıran demektir.

Bu iki ismin azameti; hayatı, ebediliği temin eder. Âlemde hiçbir varlık sükunette değildir. Haraket halindedir, tekamül halindedir. Bunun için küçülme, büyüme, daralmak, genişlemek, gece-gündüz sevinmek, kederlenmek, ölmek, dirilmek, nefes almak, nefes vermek, birbirini takip eden bu iki hareketle yaşamaktadır. Bîr şeye sıkıldınız mı arkadan gelecek ferahlığı bekleyiniz. Uzun bir gecenin içinde misiniz, sabah yakındır. Boyuna fakirlik mî çekiyorsunuz, size paranın kıymetini anlatıyor demektir. Elinize para geçtiği zaman israf etmemeniz için bir terbiye metodudur.

Daima sıhhattesinizdir, bir zaman gelir hastalıklar birbirini kovalar. Dertli misiniz?. Derdi veren dermanını da verir, sabırlı olun. Mısırî hazretlerinin buyurdıkları gibi:

Derman arardım derdime

Derdim bana derman imiş

Burhan arardım aslıma

Aslım bana burhan imiş

İşit Niyazının sözün

Bir nesne örtmez Hakk yüzün

Hak'tan ayan bir nesne yok

Gözsüzlere pünhan imiş

Senenin mevsimleri de aynı hükme tabidirler. İlkbahar ve yaz ayları tamamiyle "el-Basit" isminin tecellisidir. Sonbahar ve kış aylarının tesiri ile herşey ölüme çekilirken, hatta insanlar vücudlarını elbise ve paltolarla kaplarlarken, bahar ve yaz gelince yükler hafifler, ağaçların, tanelerin yüzlerinde bir genişlemek hareketi başlar. Dallara su yürür, gizlenmiş olan yapraklar, çiçekler, meyvalar, meydana çıkarlar. Her varlık neşe doludur. Açılmaya ve kokmaya başlar. Sesleri arşa çıkar. En kötümser kimseler bile neşelenirler. İnsanlar kırlara dökülürler, denizlere akarlar. İşte marifet, gönülde kış aylarında baharı yaşayabilmek, en kederli zamanda gülmeyi öğrenmektir.

Zalâm âbâd-ı hicran olsa ey dil meskenin şad ol

Cihanda bundan âla müjde bahşayı nihân olmaz

demişlerdir.

İşleriniz ters gidebilir, sonunda düzelmek muhakkaktır. Yılmayınız. Sevdiğiniz sizi sevmeyebilir, bunu vakti ile hesap ediniz. Şıpsevdi olmayınız, gönlünüze hâkim olunuz. Mukabele görmeyen sevgililer ölmeye mahkumdur. Sahibini bile öldürebilir, en iyisi sonra ölecek bir sevgiyi kalbinizde doğurmayınız. Sevmekten ziyade kendinizi sevdirmeye bakınız.

Sevmekte benlik, hodbinlik vardır. Kendini sevdirmeye çalışmakta ciddiyet, insanlık, iyi huylar vardır. İnsanı rahata, cennete ulaştırır. Benlik, diktatörlüğe istibdada götürür.

Kendini sevdirmeye çalışmak demokrasi yoludur. Yardım yoludur, beşeriyet bu yol üzerinde gitmeye çalışıyor. Maalesef demokrasiyi, hürriyeti yalnız kendine lâıyk gören cahiller, hareketlerinin başkasını rahatsız edeceğini düşünmüyorlar. Nefes almak, hem de geniş bir nefes almak, ciğerlerimizi inbisat ettirir, genişletir, yaşamak arzusu uyandırır. Daha çok kan temizlenir. Sinirlerimiz de düzelir. Sıhate kavuşuruz. Nefes verirken ciğerlerimiz büzüşür, ikinci bir nefes almak için izin verilmezse öldük demektir. İnkıbazın sonu ölümdür, inbisattan gülmek ve sevinmek hasıl olur. İnkıbazdan ise ağlamak ve kederlenmek hasıl olur.

İnsanlar, kamil kimseler ne çok kederlenir. Birden bire ne dense çok sevinip gülerler, daima mütebessim dururlar. Saadet bundadır, kaya gibi feleğin sıcağına soğuna mütehammil olurlar. Kayalar üzerine güneş, rüzgar, kar, yağmur yağdıkları zaman mütessir olmazlar. Bilirler ki hep geçicidir. Kâmil ve tecrübeli insanlar tenkitlere kızmazlar; tahammül ederler ve düşünürler. Tenkit edilecek bir iş yapmışlarsa, hayatlarını düzelterek

düşmanlarına minnet hissi duymazlar. Eğer kendisini haklı görüyorsa geniş izahat ile düşmanını mahcup ederek dile getirmelidirler. Burada sükut bakır,, söz altındır. ^[23]

EL-HÂFİZ

Kafirleri alçaltan, mü'minleri de rızıkların azaltmak ve çoğaltmak suretiyle terbiye eden. "Kafir" ise "örtlen" demektir. Bunlar neyi örterler? Hakkı örterler, her yaptıkları işi "ben yaptım" derler, "tabiat yaptı" derler. Tabiatı ve kendisini yaratanı, kanunları tanzim edeni örterler. İşte bu küfürdür. Hele insan hakkında yaratmak tabiri cehaletin tâ kendisidir. Karşısındakilerde heyecan uyandırmak için söylenilen bu söz gönülleri titretir; niçin mi? Yaratmak gibi Cenab-ı Allah'a ait bir sıfatı aciz bir kula izafe ettiği için arifler de titrer, melekler de. Cahiller bile titrerler. İman sahibi herkes titrer.

Bazen mitinglerde, "damarlardaki kanda mevcuttur" derler. Evet biliriz damarlarda milyonlarca hücre vardır. Ak olsun, al olsun, bunlar hayatın suretteki ifadesidir. Kansız adam yaşamaz, hastadır, fakat kanda idrak yoktur. Ona hareketi kalp getirir. Kalbi harekete gönül getirir. Gönülü harekete ya daha derinlerden gelen ilhamlar veya başkasının ilhamlarının harfe, şekle, sese bürünmüş kelimeleri getirir. Mânâ incisi onlardır. Tılsım onlardır. Askerler harpte "Allah Allah" derler, ölümden korkmazlar gözleri döner, kanları kaynar, ölümü küçük görür, ölmeye koşarlar. İstedğini de Cenab-ı Hakk yaşatır, öldürmez ve kendi ismiyle başladığı işinde İslâm arzusuna zafer verir.

"Tanrı," diye koşarsınız. Her işte mağlup olursunuz. Zafer, Allah'ın yardımıyla. Çok temenni ederim ki bundan sonra tecrübe etmezler.

Hazreti Allah'ın birliğine, hazreti Muhammed'in peygamberimiz olduğuna, diğer peygamberlere, kitaplarına, meleklerine, kader, hayır ve şerrin Cenab-ı Allah'tan olduğuna inanan kimseler mü'min demektir. Sen, ben, milyonlar inanmış ne çıkar, vallahiî azim hiçbir şey çıkmaz. Cenab-ı Hakk'ın bizim imanımıza, ibadetimize, orucumuza, hiçbir şeyimize ihtiyacı yok. Bunların hepsi bizim iyiliğimiz içindir. Kainat tasdik etmiş ne olur? Kainat kafir olmuş ne çıkar? Hiç. Yukarıda bir yemin ettim, şimdi de onu izah edeyim sırası gelmişken.

"Vallahi" deki (v) Velayet makamının kemalâtından mahrumiyeti istemektir.

"Billahi" deki (b) ubudiyet ve rububiyetten istifade etmekte olduğu kemalattan mahrumiyeti istemektir ve Allah ile olmayı istememek demektir.

"Tallahi" deki (t) Müntehay-ı ilm-i resul olan teshîk-i risalet ve unsurinin kendisine bahşedeceği kemalattan mahrum olmayı istemektir.

Yemin ederken terazinin bir kefesine bu yazdıklarımızı koyunuz. Diğer tarafa da yemin etmeyi icap ettiren sebebi koyunuz. Bir taraftaki azamet diğer taraftaki ehemmiyetsizliğin derecesi hemen dikkat nazarınıza çarpar. Onun için en kısa tavsiyem, yeminden kaçınmaktır.

Hükümetimizin bugünkü yemininde namus ve şeref mevzu bahistir. Fakat insanlık şerefini ve namusunu bir cibinlik telakki ederek yırtmaktan çekinmeyen laubali şahıslar maalesef zamanımızda çoğalmaktadır.

"Müminin kalbi rahmanın iki parmağı arasındadır. İstedği yere çevirir" diye bir büyük hakikat vardır.. Size konuşmaya gelen bir misafirinizi, kah bildiğiniz kabahatlarını yüzüne vurarak kâh yüzüne vurmadan .dinî bakımdan Cehennem korkularıyla onu neşeden kedere, hayattan ölüme, sevinçten ye'se Cemal'den Cemal'e götürür, harap edersiniz, inkıbaza getirirsiniz veya bir iyiliğini izah ederek ve büyütürük onu genişletir, havalarda, cennette uçurursunuz. Cenab-ı Allah da böyledir. Azgın kullarını sıkır. Mümin kullarını ferahlatır. Mü'min kullarını sıkırmaz mı? Sıkır; sabrını tecrübe etmek için, mükafatlandırmak için, sadakat derecesini yoklamak için sıkır. Yoklanmaya yüzümüz yok zaten. Kendisi de bilir. Bizlere göstermek ister de ondan. ^[24]

ER-RAFİ'

Müzminleri yükselten demektir. Her ne kadar mü'minlere zamanımızda kaba sofı, yobaz, eski ve örümcek kafalı, geri zihniyetli adam derlerse de bu sözleri kendilerini bilmeyenler söylerler. Fakat bir nebze bu gitme, haramdır" derler. Bu zamanın icabatıdır. Doğrudan doğruya bunu men etmek olmaz. Kâmil insan, düşünür. Ama bazı hafif meşrepler vardır. Çocuk tabiatlı kimseler de vardır. Bunlar ekseriyettedirler. Sinemanın haram olduğu yerler de vardır. Ekmek parası olmayan bir ailenin sinemaya gitmesi elbette haramdır. Yapılacak dersi olan bir talebenin sinemaya gitmesi hatadır. Evinin eşyasını satıp sinemaya giden bir kimse kabahatlıdır. Esasen hayat bir sinemadır. Kâh o sahnenin içindeyiz, kâh dışında seyirciyiz.

Cenab-ı Allah'ın müminleri yükseltmesi demek, her kulun özünde olan sonsuzluğa doğru yükselmesi demektir, vücut endişesinden, ihtiraslarından bir an için kurtulmaktır. Ruh kuşunun ölmeden evvel ceset kafesinden kurtulmasıdır. İnsanın vücudu arz üzerinde yıldızlarla da alakalıdır. Arz; hava ve ateşe nazaran kesiftir. Ruh sonsuzluktan gelmiştir, bu kafese girmiştir. Mevlevî âyinlerinde, mevlit okumalarında kuşlar vücut kaydından kurtulur, âdeta feraha kavuşurlar. Bu hallere bigane kalanlarda his, aşk, kemal olmaz, taş gibidirler. Böyle kimseler senenin on ayında oruç tutmalıdırlar veya başı dertten derde girmelidirler ki acıdan içlerindeki gül esansının kokusunu duymaya başlasınlar. ^[25]

EL-MUİZ

Emirlerini tutup nehiylerden kaçanları, aziz edici, yükseltici demektir. ^[26]

EL-MUZİL

Emirlerini tutmayanları, nebiyelerinden kaçmayanları zelil eder alçaltır.

Hazreti Allah'ın emirlerinden namazı ele alalım. Namaz demek gafletle geçen 24 saatde beş defa huzur-u İlahiye varmaktır. Bu suretle inanan, malum dualarla Hakk'a hamd-ü sena eder. Fenalıklardan korunmasını niyaz eder, yalvarır. Bunun için yeni dilediklerimizi gönlümüzden geçirdikten ve aklımızla muhakeme ettikten sonra istemeye karar verdiğimiz şeyleri birer birer sıralamak için bir mukaddime demek olan namaz antre kapısında beklemeye benzer. Allah, protokol kaidelerine göre dünyalık elbise ve şapkamıza bakmaz. Kalb-i selim ister. Temiz bir gönül ister. Kendi emri mucibince abdest almak kâfidir. Elbisenin eskiliği değil, temiz ve kokusuz olması kâfidir. Namaz, ondan bir dilekte bulunabilmek için bir vesiledir. Nitekim bir büyük zâta bir iş için gitseniz, evvelâ üstünüze başınıza çeki düzen verirsiniz; hatta tasarlamış olduğunuz sözlerle selam ve hali hatırdan sonra dilediğinizi söylersiniz. Her şeyin usûlü erkanı vardır. Sokakta giderken, yatakta yatarken, bir iş üzerinde iken, "Ey Allah, yarın benim imtihanlarım var, muvaffak eyle, rica ederim" demek küstahlıktır. Çavuş paşa değildir o Cenab-ı Allah arkadaşın, anan, baban değildir; âlemleri yaratan, donatan, istediğini harap eden bir varlıktır. Ona herkes boyun eymeye mecburdur. Namazdan evvel abdest alırsınız. Malum olan azalarımızı yıkadığımız gibi manevî azalarımızı da yıkamak, yani bir daha fenalık etmemek için söz vermiş gibi onları da temizlediğimizi hatırlamak lazımdır. Elin çalmak, haksız yere tecavüz etmek, dövmek gibi fenalıkları vardır. Ayağın kabahati, fenalık yapmak üzere bir mahalle gitmesidir. Bütün azalar da böyledir. Niyazi Mısri hazretleri:

Bir göz ki onun olmaya ibret nazarında

Ol düşmanıdır sahibinin baş üzerinde

Kulak ki öğüt almaya her dinlediğinden

Akıt ana kurşunu hemen sen deliğinden.

diye bazı azaları sayar. Bunlar, aşağı yukarı gönlün nedamet suyu ile temizlenmesidir.

Sonra namaza durursunuz, ayakta bulunduğunuz müddetçe, nebatları, ağaçları temsil ediyorsunuz. Onlar ömürleri boyunca Hakk'ın huzurundadırlar. Rükû dediğimiz eğilmede ise hayvanları temsil ediyoruz. Oturduğumuz vakit, Hakk'ın müsaadesi ile geçirdiğimiz devirlerden sonra bir insan olarak dünyanın karşısında oturuyoruz. Arap harfleri ile (A) kıyamda bulunmamız, (D) harfini rukûda bulunduğumuz; (I) harfini de secdeye kapanarak adem-i mânâ mertebimizi idrak etmemiz lâzım geldiği için yaparız. Dört rekatlı namazlar; su, hava, ateş ve topraktan ibaret olan anasırın hilkatimiz üzerindeki tesirlerini düşünerek bir teşekkürdür. Üç rekaltı namaz; maden, nebat, hayvan denilen mevalidden geçtikten sonra insan olmamızı anarak Hakk'a bir teşekkürdür. Zira yarı yolda bizi taş, nebat, hayvan menzillerinde bırakabilirdi. İki rekatlı namazlar, bir vücut dahilinde ruh ve nefis denilen iki varlığın vücudunu tatbiktir.

Rûh, insanı Allah'a çeker. Nefis, aşağıya, tabiat süfliliğe çeker. Vücudumuzu da dünyaya olan ihtiyacı dolayısıyla tam mânâsıyla bu âleme bağlamamalı ruhun aslını da unutmamamız lazımdır.

Yıkınca temizleniriz. Herkes bizi takdir eder. İşte aziz olduk. Kirli olursak yüzümüze kimse bakmaz. İşte zelil olduk. Namaz kılmak bilhassa çalışmayan yaşlı insanlar için bir yönüyle de bir idmandır. Mesanemizin içinde sonradan taş olan terekübü def etmek yolunu hazırlar. İşte sıhhatimizi kazandık, aziz olduk. Allah, hırsızlık yapmayın diyor. Yapmazsak huzur içinde yaşarız, yaparsak birgün yakalanırız, kepaze oluruz. Zillate düşeriz. İnsanlığımız nerede kaldı? Adam öldürmeyin diyor; bir aynını vücuda getirmek kudret ve kuvvetinden mahrum olduğumuz halde en basit şeyler için Allah diyen bir ağzı ebediyyen kapatırsak, ömürümüz harap oldu, zelil oldu gitti demektir.

Cenab-ı Hakk, çapkınlık yapmayın diyor. Bu hususta karşısındaki şahıs ya kızdır, ya değildir. Kız ise, namuslu bir kızı baştan çıkarmayı hiçbir dîn, hiçbir mezhep, hiçbir vicdan hoş görmez. Değilse, ya kocalıdır veya duldur. Kocalı ise yakalanmak ve aynı zamanda ya usulen mahkemede cezaya çarptılmak veya kocasının bıçağı altında can vermek vardır. Dul olduğuna göre ya hastalıklıdır, sizi aşağılamak ihtimali vardır. Doktor doktor dolaşp para sarfetmek ve işkence çekmek vardır bir anlık zevk için. Eğer kadın hastalıksız ise, size teslim olan bir orta malı ise, daha kimbilir kaç kişi i!e de arkadaşlık etmektedir. Sonu yine kavga veya ölüme varmaktır.

Kadının çapkınlığı erkekteki mahzurlarla tamamiyle aynıdır, müşterek kabahattir. Evlenmek, namus ve şerefle yaşamaktır, Allah'ın emridir. Bu suretle aziz olursunuz. Bunlar hep bildiğiniz şeylerdir. Günlük hayatımıza girdikleri için üzerinde durmaya ehemmiyet vermemişizdir. ^[27]

EL-BASİR

Görmesine son olmayan bir had ve hudud tasavvur edilmeyen.

Görmediği şey olmayan hazreti Allah'dır. İnsanların görmesi ise varlıklarla kaimdir, ölümle beraber bütün sıfatlarımız, hareketlerimiz, kabiliyetlerimiz sona erer. Ruh olarak, göz nuru olarak, ebediyete intikal ederiz.

Birgün bir şeyh efendi tekkesindeki horozların on tanesini on adet dervişine verir. "Şunları hiçbir kimsenin bulunmadığı, göremeyeceği bir yerde kesip getirin, temizleyin, akşama soframızda çeşitli yemek bulunsun" demiş. Dokuz derviş kestikleri horozların tüylerini yomakla ve akşam yemeğinin zevkiyle meşgul iken bir derviş elindeki horozu kesmeden getirmiş. Sıkıla sıkıla, "Efendim Cenab-ı Allah'ın görmediği yer yok, en تنها yerlere gittim, sanki her yer göz olmuştu, "işte senin kestiğini görüyorum" der gibi idi demiş. Horozu bir kenarda kesmesine müsaade edilmiş ama imtihanında da muvaffak olmuş.

Suretime beyin dediğimiz bir et santralının manevî kısmına akıl ederler. Beş hissin toplandığı yerdir. Birisi dışarıda bir işle meşgul olsa, sanki otomatik olarak hepsi yüzlerini o tarafa çevirirler. Göz de fotoğraf makinesi gibidir. Cisimler içeri ters olarak akseder. Diğer bir levhada doğrulur, biz de görmüş oluruz. Dimağımız da o şekli zabteder. Bir şeye dikkatli bakarken bize hitap edilse de duyamayız. Dürtmeler de hissetmeyiz, o esnada yediğimiz şeyin tadını almayız; çünkü bizi meşgul eden, bizi kendisine bağlayan bir şey vardır.

Dimağ, Medine şehri gibidir, ilim şehridir. "Ben ilim şehriyim. Ali, onun kapısıdır" buyuran Efendimiz gözün Ali'nin (A)sına benzemesinden ötürü ilim şehrinin kapısının göz olduğunu anlatmak istemişlerdir.

Vücudumuzda gönül, Kabe misalidir. Kalbin ortasında tasavvur edilen ve adına nokta-i süveyda denilen muhayyel bir noktadır. Gözde bir nokta vardır ki onun etrafında dört daire vardır. Gönül içinde de yedi daire vardır. Buralara gidip gelenler vardır. Yani bu on iki daireyi seyir edenlerdir ki âdem-i mânâ denilen ve kainatın gözbebeği olan insandır, (insânul-ayn) Benlik o noktadır, varlık ondadır. Herşeyi görücünün, bilicinin nazar ettiği, baktığı ayna, tahtını kurduğu mekan orasıdır. Gönüldür.

Sözümüzün en ağıdalı yerlerinden olan bu bahsi derinliğine düşünerek okuyunuz. Birisine "kainat iğnenin deliğinden geçer mi?" demişler. Kristof Kolomb gibi, Demoklesin kılıcı gibi cevaben "geçer" demiş. "Nasıl?" demişler, "Ya kainatta geniş bir iğne deliği olmalı veya kainatı o delikten geçecek kadar küçültmelidir" demiş ve en makul cevabı vermiştir.

Biz hayalimizde bir eş tasavvur eder belki yıllarca sonra böyle bir kıza rastlarız. Aşkı tatmak, onda gaip olmak ve bu keyfiyetten sonra ondan doğacak çocuğu hayal eder, gözünün içine bakarız, yemeyiz, yediririz, doğan çocuğu büyütürüz, iyi olmasını isteriz. Bazen isteğimizin aksi olur, şaşırırız. Muhtelif ahlakta olan kullar bunlardır işte. Şaka değil bu keyfiyet. Birin iki oluşu ve nihayet üç ve daha ziyade oluşudur.

Tekevvün denilen bu keyfiyette kabahat yine bizimdir. Bir defa çocuk istediğimiz anda haram lokma değil başkasının gözünün kaldığı helal bir lokma bile yemeyeceğiz. Karı-koca tam bir tevekkül ve iman ile ibadeti bırakmayacağız. Vuslat anında hayalinden ne geçerse o şekle bürüneceği cihetle hayal âleminde de ruhlu simalar tasavvur edeceğiz. Deniz hamamlarında kendimizi ve eşimizi teşhir etmemek şart, bu suretle hasıl olan çocuğun nasıl dürüst bir insan olduğunu tarif edemem.

O-öyle tek bir varlıktır ki büyük olan kainatı kaplamıştır ama 'gözle görünmeyen bu en küçük varlıkta bile tasarrufu müşahade edilebilir.

Karanlıkta bizim gözlerimiz görmez, demek görmeye yardım eden gözümüzün nurundan başka bir de güneşin nuru lâzım ki görmek keyfiyeti tamam olsun. ^[28]

ES-SEMİ'

İşitmesine son olmayan, pak ve hudud tasavvur edilemeyen. İşitmediği bir ses olmayan, gönüldeki konuşmaları bile duyan Allah'ü azümüştür. Şimdi bu izahattan anlaşılıyor ki Rabbülalemin olan Cenab-ı Allah kimdir? Bütün acimize ve hiçliğimize rağmen biz kimiz? Bizim bu sonsuz varlığı anlamamız için evvela kendimizi bilmemiz işaret ediliyor.

Bir çocuğun aklı, babasının aklını, babasının aklı bir başvekilin duyduğu, öğrendiği, işittiği beynelmilel vakalar karşısındaki ilmini ve aklını ihata edemez. Onun için Efendimiz "Nefsini bilen Rabbi'ni bilir" buyurmuşlar. Nasıl sofranın üzerinde duran üzümler Hasan'ın midesine girince Hasan olduysa, biz de aciz vücut kadehimizdeki benlik şarabımızı deryaya döküp derya olalım, şaraplığımız kalsın.

Varlığımızı Allah'ın varlığında yok edersek bize taktıkları bir isimden başka bir şeyimiz kalmaz. Benlik olarak, âlem olarak, beşer olarak sonu hayrete varmayan bir idrake sahip değiliz. Akıl, rububiyeti anlamaz. Kulluğu anlar. Esasen insan kulluk ve kul olarak yaşamasını tanzim etmesi için yaratılmıştır.

Ruhlar, akın akın bu âleme gelmezden evvel hitab-ı izzete nail olmuşlar, "Ey ruhlar, ey ruh kuşları size kafes olarak birer vücut verdim, benim cemalimi de orada görebilirsiniz, sıfatımı, eserlerimi hatta kendinizi de" denilmiştir.

"Orada mahdud bir zaman kalacaksınız. Bana ibadette kusur etmeyin, sıkıştınız mı "Aman ya Rabbi!" deyiniz, hemen yetişirim. Esasen sizinle beraberim, ömür boyunca, yaşamak ve zürriyet bırakmak için biraz meşgul olmak lâzım fakat ebedî olan hayatı da düşünmelisiniz. Dönüşünüz yine banadır, haydi gidiniz" diye emri müteakip bir gûlgûle koptu arz ve sema bütün tevabî'i ile hizmetine arz edildi, bir dönme, bir harekettir başladı.

İşte buna tabiat diyen oldu ve o ciheti imara başladı. Buna Cenab-ı Hakk'ın âşık olup da yarattığı mahlukların mukabil aşkı diyen oldu; buna bizatihi icad ettiği mertebelerin hepsinden cemalini gösteren zat diyen oldu, buna cemalini görmek için bir ayna halk etti diyen oldu.

Cenâb-ı Hak meleklerine, "Bir âdem yaratacağım ki o benim sırrım ben de onun sırrıyım" demişti. Bu defa, o âdemi görebilmek, hakikatına erebilmek, hizmetinde bulunabilmek şerefine erişebilmek için bir aşk hareketidir, bir sevinç dönmesidir başladı. Ayna dedim de aklıma geldi.

Çocukluk arkadaşlarından birisi Hazreti Yûsuf Mısır'a sultan olduktan sonra tebrike geliyor. Ta Kenan ilinden kalkıyor, yola diziliyor. "Ne hediye alsam" diye de düşünüyor; yiyecek, içecek, altın, gümüş gibi her şey onun ülkesinde ve hazinesinde var diye düşünüyor. Kendisi fakirmiş, nihayet bir cep aynası alıp yola düşüyor, Mısır'a varıyor. Saraya alınıyor, Yûsuf'un huzurunda, "kardeşim Yûsuf! Ben yine eskisi gibi fakirim, seninse sahip olmadığın bir şey yok, güzelliğin ise dillere destan olmuş, kainatta mevcut güzellik ve cazibenin dörtte üçüne sahipsin, sana bu aynayı münasip gördüm ve hediye olarak getirdim. Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan güzellerin kendi cemalinin güzelliğini görebilmekten başka yapacak işleri yoktur. Bunu da her zaman yanında taşıyabilirsin, hediyem olsun" deyip bırakıyor.

İşte bu âlemde tüm olarak herşeyin sahibi olan hazreti Allah'da kendisine bir ayna olsun diye insanı yaratmıştır.

Cenab-ı Hakk'a ayna olan insan, insan-ı kâmilidir. İnsan-ı kamilin vücud-u şerifleri bir cam gibidir; bir tarafına, beşeriyet çamuru sürülmüş, diğer tarafında temiz olduğu müddetçe karşısında bulunan her şeyi aksettirebilen bir safiyet iktisap etmesi de bu çamurla temin edilmiştir.

Böyle garip bir varlığımız vardır, bir tarafımız kesafetlerin en kesifi kara çamuru, diğer tarafı, berrak ve safların en safi olan nuraniyet mertebesidir. Her şeyi bir kanun, bir nizam tahtında yaratıp milyonlarca sene mütemâdi bir hareket-i bir istihale ve bir inkılaptan sonra insan ve nihayet kamil insan aynasının karşısına geçip kendi cemâlini seyir eder ki buna tekeyyüf-i Zâtî zatı denir. Saltanat icabıdır. Biliyor musunuz ki âlemde ardı arkası kesilmeyen cereyanlar vardır. Oluk gibi, nehir gibi mütemadiyen akarlar.

(1) Tabiatın ve yetiştirdiklerinin insanlara gıda olmak için tehacümü.

(2) Tohumların rahma doğru tehacümü.

(3) Kadınların vücudlarından bu dünya âlemine tehacüm.

(4) Bir müddet yaşadıktan sonra her şeyin yerli yerine yani aslına tehacümü.

Bu keyfiyetler izaha lüzum olmayacak derecede aşikârdır. Dikkat nazarımızdan kaçmaz. İşte o büyük Rabbimiz bağışmaları değil, yavaş söylenenleri değil, mânâ âleminde intizar edip de kalbimizden geçen şeyleri bile daha zuhura gelmeden işitir.

Nitekim annelerin de karınlarındaki çocuğun hareketlerini işittikleri ve görür gibi oldukları buna ufak bir misal olarak ele alınabilir. ^[29]

EL-HAKEM

İyiye kötüden, haklıyı haksızdan ayıran demektir. Cenâb-ı Allah öyle bir ilandır ki onun yanında, huzurunda yalan söylenemez. Birisini öldürmek için "utanman kalmasın, cesaret gelsin" diye rakıyı, şarabı içiyorlar, sonra hasmına saldırıp öldürüyorlar. "Sarhoştum, deli vesikam vardır" diye de kendini kurtarmaya uğraşıyorlar. Hem deli, hem katilse bunu affetmekte mânâ yok; bu suretle birkaç cana daha kıyar. Hapishanede bir çok seneler beslemek hükümete bir masraf yüküdür, akıllanmasına imkân olsa dahî ölen zavallının kanunî hesabını kim verecek? En münasip ceza olarak kısas lâzımdır.

Hâkimler yanılabilir. Fakat Allah yanılmaz. Katilin kendisi hakkın divanında cezasını bulacağı gibi gevşek düşünceli hakimlerin de yakasına Allah'ın adalet eli yapışacaktır.

Herkes kendi düşüncesiyle yalnız kendi kendini aldattığını bilse bu kabahatleri tekrar etmez. ^[30]

EL-ADL

Taraf seçmeden adalet eden demektir. Bu keyfiyet üzerine bir hikâye naklederler. Rüyada bir hâkim sık sık Resulullah Efendimizle görüşür, sohbet edermiş. Namazında, niyazında bir adammış. Her gece Peygamber'in sohbetinde bulunmak arzusu ile kendisini ibadete vermeyi ve bunun için de işinden ayrılmayı düşünür, istifasını verir. Beş vakit namaza beş daha katar, orucu bir aydan dört aya çıkarır, Efendimiz'i hiç göremez. Ağlar, yalvarır, hatasını öğrenmek ister. Nihayet bir gece Efendimiz yine kendisine mânâda tecelli eder. "Ya Ahmet" der "Cenab-ı Allah'ın el-Adl ism-i şerifi vardır- Sen mahkemede bu isme lâyık olarak yerinde kararlar verirdin, taraf tutmazdın, bu da bir ibadet idi. Sen bu hayırlı vazifeden istifa ettin. Halka olan bu hayırlı hizmetinden çekildin, ben sana nasıl gözükürüm artık" buyurmuşlar, Ahmet Efendi tekrar müracaat ederek hâkimliğe başlamış ve arzusuna muvaffak olmuştur. ^[31]

EL-HALÎM

Kullarına karşı yumuşak davranan, gazaplı ve celalli davranmayan demektir. Ufak tefek kabahatlerde bile anamız, babamız, hocamız bizi paylar. Fakat kabahat olduğunu tahmin edemediğimiz hususlarda bilhassa büyüklerimizin mülayim ve halim muameleleri Cenab-ı Allah'ın hümiyetinin en ufak bir kısmıdır, bu tecelli insan-ı kamillerde daha derin ve daha geniştir.

Bu âlemde Hakk'ın gazabını biliyoruz, tarihlerde okuduk, dayanılmaz derecede korkunç seslerle bir çok kavim helak olmuştur. Gök gürültüsünün hali, şimşeklerin manzarası tüyleri ürpertir Yangınlar, harpler, çığlar, dolular, heyelanlar hep hilmiyetinin mukabili olan gazap alametleridir.

İnsanlar ne kadar kendilerini kuvvetli hissedерlerse etsinler, tabiatın esiri olmaktan kurtulamazlar.

Hilmiyet, yumuşak olmak demektir. Bu kapıdan Hakk'a vasıl olan kullar da vardır. Meşrep meselesidir. Kimi celalli ve heybetli olur, kimi halim ve selim olur.

Toprak ne kadar verimli ise halim kimseler de o kadar verimlidir. Birçok hazineler toprakta bulunduğu gibi, bu kimselerin gönülleri de menba-ı esrar-ı ilahidir. Bu hal bir görüş ve anlayış meselesidir.

Halim kimse bilir ki her mahluk Hakk'ın mazharıdır. Şu köhne arz, taşı ile, toprağı ile, ateşi ile, havası ile bir cevherdir. Onlarda bir gizli kuvvet vardır. İnsandaki daha mükemmeldir ve bir de her şeyi hatta en küçük mesele olan kendi varlığını idrak kabiliyeti vardır ki sonsuz olan sırrımızı idrak ettiğimiz an, ebedî varlığımızı anlamış oluruz. Gayesine ulaşan her şey aksine İntikal eder. Su ısınmakta nihayetine erdiği zaman buhar olduğu gibi, su soğumakta nihayete erdiği zaman buz olur. İnsan da büyür büyür, sonra zaafa uğrar küçülür, nihayet varken yok olur.

İnsanın kendi varlığı, Hakk'ın varlığına delildir. Zıyanın güneşe delil olduğu gibi insan da hazreti Allah'a ayine düşmüştür. Yahut gönül aynasından yine kendini görmüştür. Niçin? demişler.

Ayinedir bu âlem her şey Hakk ile kâim

Mir'at-ı Muhammed'den Allah görünür dâim

Halim kimseler, her neye baksa eserden müessire intikal ederek yaradanı görür; nakşa bakar, nakkaşı görür; resme bakar, ressamı görür; binaya bakar mimarı görür. Arif insan hilm göstermesin de ne yapsın? Kime serseri davransın? Kime kafa tutsun? Hepsî yaratıcının mahluku.

Allah'a sığın şahs-ı halimin gazabından

Zira yumuşak huylu atın çiftesi pektir.

diye Ziya Paşa'nın bir nasihati meşhurdur.

Herkes kendi küpündeki malı satar. O baştan ayağı bal olmuştur, sirke satamaz ki.

Ana-baba çocuklarına terbiye müddetince sert davranırlar. Fakat torunlarına daha şefkatlidirler. Aradaki yaş farkı uzamıştır. Dedenin babası daha da mülayimdir. Halimdir. Hem de en büyüğümüz Allahü Teâlâ Hazretleri merhametlilerin merhametlisi, şefkatlilerin şefkatlisi dir. Hilmiyet ve yumuşaklık manevî olgunluğa delalet eden bir vasıftır. Allah'ın hilmiyetine muadil hilmiyet yoktur. ^[32]

EL-HABİR

Gizli şeyleri haber alan ve haber veren demektir. Görülmez fakat kendisi herşeyi görür ve işitir. Her yerde hâzır ve nazırdır. Onun en gizli şeylerden haberdar olmaması kabil midir?

Haber vermesine gelince; Kur'ân-ı Kerîm'inde bir çok sırlar söz olarak satırlara dökülmüştür. Herkes onu idraki kadar anlar, bir çeşit mânâ verir. Âlimler yüzücülüğü, dalıcılığı nisbetinde o zamanın derinlerine nüfuz eder. İnşaallah "Vecizeler" namındaki kitapta da muvaffak olursak, geniş izahlarda bulunmak istiyoruz. ^[33]

Ne garip haldir ki kavun, karpuz, patates gibi bir çok yiyeceklerin içine nüfuz etmek için kabuklarını soyarız. İslâm dininin içini, mahremiyetini gizlemeyi düşünmeyiz. Dünyaya ait cüzi bir ilmi kâfi sanırız. ^[34]

EL-GAFUR

Nihayetsiz mağfiret edici, bağışlayıcı, affedici demektir.

Biz çocuklarımızın kabahatlerini şefkatimiz nisbetinde beşte bir, onda bir affederiz. Maksat çocuğun uslanmasıdır. O zaman ceza veririz. Çocuğunuza hatta tahta bir tüfek alınız. Size ateş etmek üzere nişan alsanız korkarsınız.

Halbuki bu size bir tecavüzdür, siz çocuğı azarlarsınız. O da size mukabele etmek ister. Hakikî tüfek olsa da kullanabilse o anda sizi öldürecek, bilerek veya bilmeyerek.

Bu hali affedersiniz, üzerinde uzun boylu durmazsınız. Kullar ne kadar asi olurlarsa olsunlar Hazreti Allah'a zararları erişmez ki. Fakat Cenab-ı Allah yine onları affeder, yahut tövbe edecekleri, pişman olacakları zamanı bekler. Eğer asinin isyanı yanındakilere bir zarar veriyorsa af zamanı, geçmişir, adalet zamanı gelmiştir. ^[35]

EL-LÂTİF

Ebedi olarak mahcubiyette ve hüsranda kalmamaları için kullarına günahlarını unutturucu, kendi letafetine çekici demektir. Yapılan kabahatleri unutmak, kabahat sahibine de unutturmak ve bunun için bir de onu taltif etmek büyük meseledir. Onun için öfkelendiğiniz zaman ayakta iseniz oturun, oturduğunuz yerde kızmış iseniz yatın, öfke çabuk geçer derler. Hikaye edilir:

Birgün Harun Reşit'in bir misafiri gelmiş, cariyelerinden güzel bir kıza yemek hazırlamasını emretmiş, kız yemeğı bir altın tepsi içerisine koymuş, salondan girerken ayağı bir şeye takılıp düşmüş, tepsideki yemekler bir

tarafa, kendi bîr tarafa. Tabî çok mahcup olun misafir, kızı bu müşkül durumdan kurtarmak için Kur'ân-ı Kerîm'den bir âyet hatırına gelir: "Öfkeni zabt et" Rengi kızaran, ne yapacağını-şaşıran Harun Reşitde ikinci cümleyi söyler: "Halktan zuhur eden kabahatleri affet," Kız da okumuş bilmiş bir kız imiş, bir taraftan kırılan tabakları toplar, diğer taraftan da üçüncü cümleyi söyleyerek ifadeyi tamamlar: "Cenab-ı Allah muhsin kullarını sever."

Harun Reşit'in bu cevap hoşuna gider, ihsanda bulunur, kızı esirlikten azat eder. Saray adamlarından birisi ile evlendirir. İşte Cenâb-ı Hakk'tan ne isterseniz isteyiniz, onun hayırlı olmasını söylemeyi unutmayınız. Hakk'ın muhtelif tecellileri vardır. Kahır yüzünde lütuf görüldüğü gibi; lütuf zannedersiniz arkasında kahır ve şer çıkar. Onun için istemekte de ihtirasa kapılmayın. İtidalden ayrılmayın. Meselâ: Yemek hususunda bile midenizin üçte biri yemek, üçte biri su ile dolduktan sonra üçte biri de boşkalmalı ki mide hastalığı görmeyesiniz, midenizi dinçliğinden gaip etmeyesiniz. ^[36]

EŞ-ŞEKUR

Az hayıra çok sevap vermek suretiyle teşekkür edici demektir. Bir zenginin işini yapsanız, pazarlıktan sonra size bir de bahşış namı altında yardımı, âtiyyesi dokunur. Ya âlemlerin yegane sahibine kendinizi sevdirderseniz neler vermez, size ne iyilikler yapmaz.

Bizlerin ona hiçbir iyiliği dokunmadığı, hatta dokunmak ihtimali bile olmadığı halde bahşettiği lütuflann haddi, hesabı mı vardır? Biz ne kadar zengin olursak olalım hakkın zenginliğinin yanında ismimiz bile okunmaz. Onun verdiğini kimse alamaz. Onun verdiğini kimse veremez. Bir adım yaklaşırsak on adım yaklaşıcağını buyuruyor, bir verirsek on vereceğini söylüyor.

Onun lütfü ile geçinen yaşayan birer dilenciyiz, onun vücudununun gölgesi olabilsek keşke.,

Eski zamanda sultanlara, padişahlara, "Bu âlemde Allah'ın gölgesidir" derlerdi. Onlar da koskoslanırdı. Bu riya sözlerine inanırdı. Yemesi, içmesi, evlenmesi yolunda, başı ağrır, hastalık çeker, midesi bulanır; az yerse karnı doymaz, çok yerse rahatsız olur; nihayet ölür gider. Böyle gölge mi olur? Onunla beraber yaşama, ebedî olsa ya. Günde beş vakit namazın her rekâtında elhamdülillah okuyoruz. Mânâsı, Allah'a şükürdür. Bu şükür bizim hatırıma gelmezdi. Bereket versin, yol göstermişler de emirle yapıyoruz. Emre kulak veren olup da birisinden bir iyilik görsek, teşekkür ederiz, iyilik mühim birşey ise minnettar kalırız. Cenab-ı Allah'tan hiç mi bir lütuf görmüyoruz ki ibadetten uzak kalıyoruz. İhmal ediyoruz.

Bir fakire bir sadaka verirsiniz. Halbuki hakikatte o sadakayı evvela Hak Teala alır, o fakirin eli üzerinde onun eli vardır. Fakirin ağzından size teşekkür eder, farkında olmazsınız. ^[37]

EL-ALÎ

İdraklerin fevkinde, sonsuz derecede yüksek demektir.

Çok yükseklerden geçen bir uçağa baksak başımız döner. Evvelâ nokta gibi görsekte sonra yine kayb ederiz. Malûm ya yüksekler, ya surette irtifa yüksekliğidir, yahut manevî yüksekliktir. Her ikisinin Halik'ı nasıl olur da bu aciz akılla idrak edilir. ^[38]

EL-AZÎM

Zatında, sıfatında, ef alinde azamet sahibi olan Cenâb-ı Hakk demektir. Kâinat, Allah'ın asarıdır; insanlara kadar olan kemalât onun efalinin neticesidir.

Sıfatları ise doksandokuz kî biz de onları saymaya ve izah etmeye çalışıyoruz. Bu sonsuz sıfatlar, zatının şehrine açılmış pencerelerdir. Bu azamete bir eş, bir rakip, bir benzer tasavvur edilemez.

İnsanların da arasında bazı kibir, azamet sahipleri vardır. Genişliğin verdiği kuvvetle herşeyi yıkarız zannederler. Zenginler ellerindeki parayı bitmeyecek zannederler. Sihatle olanlar "hastalık nedir?" derler. Zavallı ihtiyar diye yaşlıları hakir görürler, sokakta yürürken bile dik ve sert adımlarla yürürler. Efendimiz böylelerine buyuruyor: "Başını ne kadar dik tutarsan tut göğe varamazsın; adımların ne kadar sert olsa da toprağı delemesin. Mütevazî ol da yürü."

Cenâb-ı Hak insanı zaif ve kuvvetsiz olarak yaratır. Çocukluk, gençlik, ihtiyarlık ve nihayet kuvvetten, dermandan kesilme demi gelir ki buna 'ezelî Ölüm' derler hiçbir azasına sahip olup kumanda edemez İnsan. Hafıza kalmaz, gözlerinin ferî bile çekilir, el ayak titrer nihayet "Bu kubbede bakî kalan hoş bir şada imiş" diye 80-100 senelik ömrünün bir rüzgar gibi geçtiğini düşünerek döner gider. "Benim" diyen azamet sahiplerine:

Ben deme kim ensene bir "men" taşı

Patlatırlar sonra olursun şaşı.

diye nasihat ederler. Yaş kemale ermekte iken de:

Geçen geçmiştir artık ân-ı müstakbelse müphemdir

Hayatında nasibin bir şu geçmek isteyen demdir derler. ^[39]

EL-MUKÎT

Ruhun ve bedenin kuvvetlerini yaratıcı demektir.

Ruhun kuvvetlerine 'melek' derler. Her akşam amellerinizi hesap eden hayır, hasenat melekleridir. Siz değilsiniz. Siz onların, hesapları tetkik ettiklerini görüyorsunuz demektir. Ahiret gününde o melekler "Ey âlemlerin Rabbi, bu kulun hesaplarını hayatında iken beraber tetkik ettik, temizdir" derler. Kimi oturduğu yerde binlerce lira alır; kiminin ter burnundan akar beş-on lira alır. Hakk'ın emriyle rızkı veren kuvvetin adı Mikail'dir. Hani birisi sizi yüceltir, takdir eder, tebrik eder, işte o kuvvet İsrail'dir. Sizeferahlık verir; ilim hayatı verir, işte üfürük budur. Bir amirinizin sizi öven sözleri size hayat, neşe, ümit, gayret verir, diriltir. Fakat ağır sözlerle kalbinizi kırması, incitmesi tamamıyla neşenizi kırar, âdeta sizi öldürür.

Bir de Ehlüllah'ın sözleri vardır ki 'Lâ ilahe' deyince gönlünüzdeki putları, mevcudatı öldürür. 'İllallah' deyince tekrar diriltir. Yalnız Azimüşşan olan Allah vardır. Siz de "lâ" der ölürsünüz putunuzla beraber. "İllallah" der dirilirsiniz. Allah ile bakî ve ebedî olursunuz, bu da İsrail'in öldüren ve diriltten neması gibidir.

Her nefes verişte öldüğümüz bir hakikattir, buna memur olan kuvvet Azrail namını alır. Yine her nefes alışta dirildiğimiz de bir hakikattir. Müteakip neşeyi alamadığımız an, Azrail esaslı surette vazifesini yapmış demektir. Bilerek veya bilmeyerek insanlar da birbirlerinin Azrail'i, İsrail'i, Mikail'i, Cebrail'i olurlar. Cebrail, akıl demektir. Akın erebileceği kadar bir yer vardır. Miraç gecesi Efendimiz'in akl-i şerifleri, onu götürdüğü bir yere vardılar ki "Daha ileri gidemem yanarım ya Resullallah" dedi. Yani, "deli olurum, meczup olurum, yanarım, geri dönemem" dedi. Efendimiz, "yanarsam ben yanayım" diye aşk sefinesine bindi, yani aklı bıraktı, kendinden geçti. O kuvve-i kudsiyenin ezeli, ebedî olan nurunda gaip oldu. Kendine geldikleri zaman da Cebrail'i bekler buldular. Akılları başlarına geldi, oraya kadar onları düşündüler, daha yukarısını düşünemezlerdi, yahut anlatamazlardı. Bu 28 harf o esrar âlemini anlatmaya kâfi gelmezdi. Oraya açılıp gaip olarak yaşanır. Geri gelmek olduğu gibi, bazen de İsa peygamber gibi orada kalmak var. ^[40]

EL- HAFIZ

Son derece saklayıcı, muhafaza edici demektir.

Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, insanlara şeriatın ahkâmını tebliğ ettiler. Her meslekte ihtisas sahipleri olduğu gibi, İslâmlığın özüne, Kur'an'ın esrarına âşık olan yüksek zevat da vardır. Tabii nasıl ki doçent, profesör, ordinaryüs profesör mertebeleri varsa, bu mertebeler de öyledir. Derece derecedir.

Nasıl ilk, orta, yüksek tahsil var ise bu da böyledir. Dünya ve ahirette başının selametini isteyenler İslâm olur. İslâmlığın ahkâmına riayet etmeyip de ismi İslâm olanlar kalp altın gibi nihayette anlaşılır. Pirinç çuvalındaki taşlar, darılar, pirinç fiatı ile satılır ama ayıklanırken onları derhal atarlar, taş ağzımıza kadar gelse dahî yine yutmayız, atarız. Çünkü kanımıza karışamaz, muzır bir varlıktır. Din de böyle, onun başlangıçtaki zahmetlerine katlanmak lazımdır. Sonra aranızdan su bile sızmaz olur. Dünyada dört milyar Hristiyan içinde yüz milyon İslâm hiçtir. İçinde de bir milyon derviş hiçtir. Bir milyon derviş içinde binbir tane Hakk'ın sevgilisi âşık kulları vardır ki dünya âlem bunların etrafında devreyler. Müslümanlar, Kabe'ye giderler. Herkesin tavaf ettiği o Kabe de Hakk'ın âşıklarına âşiktir. Onlar kıyamet kopuncaya kadar mevcuttur, onlar çekilince zaten bu âlemin zevki kalmaz. "Al birini vur birine" olacaktır.

İşte o muhterem Peygamberimiz "tarikat" ve "tasavvuf denilen bu yolu ve ilmi Hazreti Ali'ye aşık olarak; Hazreti Ebu Bekir'e gizli olarak mağarada öğretiler.

Müşrikler her ikisini de arıyorlardı, mağaranın hizasına geldiler. Örümcekler on dakikada orayı örüp, yuva yapmışlardı. Aldandılar, gittiler. İşte Cenbâb-ı Hak isterse bir örümcekle iki can bağışlar. O müşriklerin akıllarının, idraklerinin arkasından "burada yoktur" diye fetva veren kuvvet yine yabancı değildir.

Hazreti İsa'ya hıyanet edenin asılması nedir? Adaletin derhal tecellisidir. el-Haûz ism-i şerifinin saltanat sürmesidir ki dilediğini muhafaza eder. ^[41]

EL-CELİL

Celâl sıfatlarında da kemal üze olan demektir. Benzeri yoktur. "Aman ya Rabbi, senden sana sığınırım. Bizler aciz, zaif, fakir kullarız. Ne ibadetimizden hayır var, ne ilmimizden, ne sadakatimizden. Bizler birer deli gibiyiz. Akıllı görünmek isteyen mecnunlarız. Eğer sen gafleti halk etmeseydin, bizim halimiz nice olurdu. Senin karşında sigara içemez, yemek yiyemez, yatamazdık. Çünkü senin olmadığın yer yok. Her an senin huzurunda olduğumuzu bildiğimiz halde neler yapmıyoruz. Bizleri celal afatlarınla terbiye etme."

Bir adam, hazreti Musa Tûr Dağı'na rabbi ile konuşmaya giderken karşısına dikilir. "Ben senin de, rabbinin de dediklerini yapmıyorum. Yapma dediğiniz şeyleri yapıyorum. Namaz bile kılmıyorum, bana birşey olmuyor" diye kafa tutmuş. Cenab-ı Hak hazreti Musa'ya cevap vermiş: "Ya Musa, o asi kuluma ve bedbaht adama söyle ki onun ibadet etmek, namaz kılmak arzusunu gönlünden alan benim. Bundan büyük ceza mı olur?" Bu, isyan mukabili bir cezadır. Fakat o tür. insanlar Hayy, Rezzak ism-i şeriflerinin saltanatından istifade ederek yaşıyor, yiyor, içiyor. Hesap verme gününe kadar beşeriyet halleri devam edecek...

İnsanların hayata atılışı ve bu kadar eziyet çekmeleri bir lokma ekmek için değil mi bu da bir celal tecellisidir. Hele bazı kimseler kendi maişetim temin edemezken evlenir. Kambur üstüne bir kambur daha bir çocuğu olur, bir kanbur daha ilave eder. Fakat Hakk'ın cilvesi keremiyle yetişir. Maaşı artar, ne olur olur. O kula kamburları taşıyabilecek bacak kudreti verilir.

Bazı dervişlerin gündüz ekmek parası, gece de dostun sefası için saatlerce Allah Allah feryatları nedir? Celal tecellisidir. öyle Celal ki Cemal hemen peşindedir.

Bir kısım insanlar, herkesin aradığı hakikate erişmek için beş vakit üstüne beş vakit üstüne beş vakit namaz daha ilave ederler.

Ellerinden Kur'ân-ı Kerîm düşmez. Hatta iptila haline gelen bu ibadet yüzünden dünyayı ihmal ederler.

Bir kısım insanlar, en azı aylarca oruç tutmak üzere kırkar gün itikafa çekilip çile doldururlar. Vücutlarına verdikleri zarar, yorgunluk, zulüm derecesine vardır.

İtikafa penceresiz bir odanın bir köşesine bir bez gererek orada yer, içer, yatar, zikreder, düşünürler. Fakat yeme, içmelerini hergün iftarda ve sahurda azar azar azaltır, bir zeytin tanesine indirinceye kadar devam ederler, buna da "erkekler çilesi" derler. Açlık grevi yapanlar da diğer bir kafiyledir.

Keşişler dahî riyazatlarla akılları hayrete düşüren ruhî muvaffakiyetler elde ederlerse de bu yükseliş sebebsiz, rehbersizdir. Onları bekleyen, karşılayan yoktur. Çünkü, esası zayıftır. "La ilahe illallah muhammederresulullah" dememişlerdir. Halbuki bu ilmin ışığı, güneşi hazreti Muhammed'dir. Hakk'a ancak o kapıdan gidilir. Kapıcısı ise hazreti Ali'dir. Gözle görerek müşahade yolu, kulak yolu ile ilmin hakikatini öğrendikten sonra görmek ve sonra da olmak yoludur bu. ^[42]

EL-KERİM

Sebebsiz, vesilesiz, istemeden verici.

İşte büyüklük, lütfkârlık böyle olur. Hem yarat, hem de istemeden, hiçbir sebebe istinat etmeden ver. Namütenahi ver.

Bir Rab, bir Allah daha var mıdır ki bu kadar verici olsun. Biz ne kadar cömert olursak olalım yine o Kerîm olan zatın yakınlarına bile gelemeyiz.

Bir kısım halk ölümden bekler. Yukarıda aşikâr ettiğim ölünün, bir ruhu vardır bir de cesedi. Ruh, âlem-i ervaha gitti, aslı orasıydı. Ceset topraktan yaratılmıştı, o da toprağa gitti. Müsbet ve menfi teller birleşmeyince ışık şerara olmadığı gibi ruh ile ceset birleşmedikçe, ayrı durdukça bir faide ve zararı olmaz. Onun için ölümden ne beklenir? Hayatta iken ölmüş dirilmiş abidliğe iltihak etmişse o başka. Ondan herşey beklenebilir.

Bu itibarla peygamberler ve evliya hazeratı da ölü gibi ruhları cesetlerinden ayırmışlardır ama daima üzerimizde dolaşan ruhaniyatlarından, melekî kuvvetlerinden bir irşat beklenebilir. Fakat horoz gibi olan bir adamdan ne beklersiniz? O öldüğü anda ruhu horoz arkadaşları ile kümes kümes dolaşır. Ondan ne beklerse ancak horozlar bekler. Başka lisan bilmezler, o da insan kıyafetinin sona ermesinden sonra.

Bir tahta, altın veya gümüş çubuktan bir haç yaparlar, onun karşısına geçerler, medet umarlar. Yahut, "onu sen yarattın, adına tahta iken İsa diyorsun, peki tahtadan yaptığın İsa diye isimlendirdiğin şeye nasıl taparsın. Ondan ne beklersin? Taparsan canlı ve kâmil bir İnsana tap ki, onun gönlü âlemlerin yaradanının nazargâhıdır. ölü değildir, ebedî hayat verilmiştir. Seni de o sonsuzluğa götürerek ölmezlerden yapabilir.

Gerçi her gönülden yana bu Hakk'ın rahatının hazinesine yol vardır. Fakat o yol çok kimselerde duvarlarla, çukurlarla geçilmez bir hal almıştır. Oradan kendi zatına, zatından Hakk'ın zatına varamazsın. Evvelâ o kâmil insanın gönlünden onun zatına varmayı öğren, sonra elbirliği ile senin gönlünün tesviye-i turâbiyesi yapılır.

Zat-ı Hakk 'ı anla zatındır senin

Hem sıfatt hep sıfatındır senin

Sen seni bilmek necatındır senin

Gayre bakma sende iste sende bul ^[43]

EL-HASİB

Ameller dahil her şeyi hesap edici demektir.

Bütün insanların ömürleri boyunca işledikleri iyi ve kötü işlerin yekûnunun muvazenesini hatasız yapmak kudretine sahip olan rabbül âlemin hazretleridir. ^[44]

ER-RAKİB

Kullarını murâkebe edici olan zat demektir.

İnsanlar da bu ahlâk ve sıfattadır. Eşinin hareketini murâkebe eden eşler, çocuklarının harekâtını murakabe eden ana ve baba, bir de kendi kendini murakebe eden arifler vardır. Boyun büklerler, basiret gözü ve hakikat kulağı kırışte olarak gönlüne bakar, kendini dinlerler. Zikir, tesbih ve niyaz halinde, rabbine uzaksa yaklaşmayı, yakınsa huzurundan ayrılmayı isterler. Beşeriyet için aç kalmak lazımsa aç kalırlar. Nefsin kırılması icap ediyorsa

kırırlar. Hayvanları tedavi ederek, yollardaki taşları kenara çekerek, helaları, bulaşıkları yıkayarak nefislerini kırırlar, öyle acaip kimseler vardır ki murakabe halinde gönlünü temizleyemezse, rabbini bulamazsa kendine o esnada hakaret edilmesini bekler. Çünkü, gönlü kırılacaktır. Cenab-ı Hakk da "Ben kırık kalplerin yanındayım" buyuruyor. Derhal bu hareketin Hakk'tan geldiğini anlar. Şükürlerde bulunur. Çünkü, gönlü temizlenmiş, Hak kapısını ona açmışlar.

Saçları sıfır numara kesik bir hazret, rabbî ile huzurdadır. Aldırma yoluna devam eder, bir tokat daha gelir, hafifçe döner bakar, yine yoluna devam eder, bir tokat daha yer, yine döner geriye ve teşekkür eder. Tokatı vuran hayretler içindedir. Koşar karşısına geçer bu hareketlerinin sebebini sorar. Birinci tokatta kendi haksız muamele bekliyormuş ki gönlündeki sıkıntı gitsin. Beklediği olmuş, Hakk'tan ikaz gelmiş. Dilediğinin çabuk olduğuna delalet etmiş. İkinci tokat gelince, "Hak beni terbiye ediyor, acaba hangi zalim bu işe alet oldu" diye dönüp bakmış. Üçüncü tokadı yiyip canı yanınca, "Hakk'a teşekkür etmedim, bu terbiye tokatlarına kimi alet ettiyse ben de o kanaldan ona teşekkür edeyim, eğer teşekkür etmezsem bu tokatlarla boyuna canım yanacak" demiş. Teşekkür etmek var ve fakat bir de "elceza-u min cinsil amel" yani "ceza amelin cinsinde var." Seni bir tokatla terbiye eden bulunca dikkatli ol demişler. ^[45]

EL-MUCİB

Davete icabet eden, kulları kabul edici olan, cevapsız bırakmayan demektir.

Efendim; dua, "dilemek" demek olduğuna göre, biri bir kimseye dua eder, yani ondan memnun kalmıştır iyilikler diler. Ondaki iyilikleri yaratma kudretine kuvvetine sahip olan Cenâb-ı Allah'tır, iyilik istemek demek, aynı zamanda serlerin giderilmesini ve onlardan korunmayı da istemek demektir.

Fakat istemenin, dilemenin eşref saati vardır, usûlü vardır. Kızmış, asabileşmiş birisinden birşey istenmez. Onun sükûnet bulmasını beklemek lâzımdır. Hazreti Allah'tan isteme vakti yağmurlu ve gamlı hayalarda, gün batınımdan biraz evvelki zamanlardadır. Kudrette olanlara bu saatler çok tesir eder; sabahın seher vakti Hakk'tan istenen şeyler hâsıl olur. Otururken, yatarken, yerken, içerken Hakk'tan birşey istemek laubalilik olur. Devlet kapısında bile yazı ile müracaat edilir. Günlerce beklenir ve nihayet takip edilir, muamelenin takıldığı yerden kurtarılması lazımdır.

Esasen namaz, Hakk'a yalvarmak için bir vesiledir. Birisinden birşey isterken evvela selam verilir. Bir-iki mukaddimeden sonra asıl maksada geçirilir. Namaz, kulların Hakk'tan birşey rica etmeleri için bir huzura giriştir. İstemek iki türlüdür: Biri gönül ehli olanlara mahsustur. Onlar gönülden isterler, ve muhakkak olur. Bunlar ağız açıp yalvarmaktan kurtulmuş olan sevgililerdir. Diğer namazdan sonraki dualardır ki Cenab-ı Hak icabet eder: "Davetimiz size gelir." O sizi dinler, er veya geç istediğinizi verir ama sizin de onun yolunda bulunmanız şarttır.

Avam, para, pul, kari, koca, apartman ister. Havas, parayı sevap yapıp fakirlere dağıtmak için, ilmi öğretmek için ister. Hassul havass yani tevhit ehli bilir ki kaza ve kaderin sırları vardır. (Hak eğer nasib ettiyse o iş muhakkak olur. Nasib etmediyse kul ne kadar isterse olmaz). Onlar her namazı dua etmeden sadece şükürle bitirirler. Burada bir incelik vardır. Birisine bir lira harçlık verseniz size teşekkür eder. Ertesi gün siz birşey vermeden teşekkür eder, dua eder. Hemen kerem eliniz cebinize gider. Yine verirsiniz, onun şükürünü istemek demektir. Cenab-ı Allah kendi azameti nisbetinde vericidir. Cömertlik, irfaniyet için bir ölçüdür. İsteyeceksen, fakirden değil muhtaçtan değil Gani'den iste. Kuldan değil Hakk'tan istemeli. Bir mektep çocuğu bir fakire beş kuruş verir, babası bir lira verebilir ama bizim zengin beş lira verir; herkes varlığı nisbetinde verir. Fakat Cenab-ı Allah'ın vergisine akıllar ermez. Bir defa bile fakire kendi razısı için yapılan yardımı en az on misli vermek suretiyle cevaplandırır."

Peygamberimiz Efendimiz hazretleri namaz bitiminde önceleri duada birşey istemezlermiş. Bu defa Cenab-ı Hak "Habibim, bana muhtaç değil misin? Bu kadar bîgane misin? Her ne kadar ben Rezzak'ım, Vekil'im, Muti'yim, Kefil'im, Kâdir'imse de; sen de ilim ve da fehim istemelisin" buyurmuş.

Bir veli de bu emirleri bildiği için, Kabe'ye gitmiş. Hac'dan sonra bu suretle duaya başlamış, gaipden bir nida gelmiş; "Beni bulduktan sonra daha ne istiyorsun." Hacı, hayretler içinde kendinden geçmiş.

Dünyalık da olsa, istemesini bilmek lâzım. Gözleri görmeyen, ve de çocuğa hasret olan bir fakirin duasını bile Cenab-ı Allah kabul etmiş arzularını yerine getirmiştir. Ey Allahım, senin adın herşeyin en iyi başlangıcıdır. Senin adın olmadan bir işe başlayamam. Birşey isteyemem. Aklım, fikrim seni anmaya alışkındır. Dilimde ancak senin ismin vardır, ne olur ölmeden evvel çocuğumun altın bir ibrikle bana su döktüğünü göreyim" demiş. Bu suretle hem zengin olmuş, hem çocuk sahibi olmuş, hem de gözleri açılmış. ^[46]

EL-VÂSİ'

Vüs'at ve genişlik sahibi demektir. Size ufak bir misalle izah edeyim, en güzel şekilde anlamış olarsınız. Siz bir seyyah veya gemici olsanız, bir çok yerler görseniz, gözünüzü kapadığınız halde bile gözünüzdeki iğne kadar delikten dimağınıza pek çok şey nakş olur, o yerlerin hepsi gönlünüze girer ve gaip olur, hatta boş yer bile kalır. Biz aciz bir kuluz, biz de böyle olursa her zerrede varlığı müşahade edilen ve kelimelerle ifade edilemeyen o

azamet sahibi Allah'ın (kî isimlerinden biri de Vasi'dir) O'nunki nasıl olur? Hesap edin muhterem kardeşlerim, Allah'ın Vasi' ismini ve şefaatinin. ^[47]

EL-HAKÎM

Allah herşeyi yerli yerinde yaratmıştır, herşey bir sebep ve hikmete müstenittir. Birisi, hasta mıdır? Kör müdür? Sakat mıdır? Fakir midir? Muhakkak bir sebebi, bir hikmeti vardır. Birgün hazreti Musa, Hızır(a.s.) ile buluşur ve Hızır(a.s.)Arkadaşlık ederiz ama benim işime karışıp da niçin böyle? yaptın, nasıl olur? diye sormayacaksın" der. Musa Peygamber kabul eder, yola çıkarlar.

Yolda eğrilmiş, nerede ise yıkılacak bir duvara rastlarlar. Hızır(a.s.) kolları sıvar, yalancıkdan duvarı düzeltir, tamir eder. Beş-on sene daha yıkılmasını önler. Deniz kenarına gelirler, yeni yapılmış büyük bir yelkenlinin dümen tarafında yara açar, bir-iki tahta koyar. Musa(a.s.) bu hareketleri normal görmez, dayanamaz. Sebebini sorsa da cevap alamaz. Kum üzerinde yürürlerken sakın sakın oynayan çocuklardan birisine bir tokat atar, öldürür.

Hazreti Musa dayanamaz, itiraz eder, münakaşaya girişirler. Hazreti Musa kendisinin bir peygamber olduğunu, bu hareketlerin kendi şeriatine ve Allah'ın emrine uymadığını söyler. Hızır (a.s.) cevabında: "Biliyorum, sen peygambersin, ben peygamberlikten ve onun icaplarından anlamam. Fakat benim de hızırlık vazifemde gizli bir ilmim vardır ki, onu da sen anlamazsın. Burada arkadaşlığımız sona ermiştir. Sen benimle arkadaşlık edemezsin, sana yaptığını işlerin sebep-i hikmetlerini anlatayım:

Duvarı, on sene kadar yıkılmayacak surette tamir ettim. Çünkü, oranın sahibi öksüz ve yetim bir çocuktur. Altındaki define çocuk büyüdüktan sonra eline geçecektir. Eğer şimdi yıkılırsa, çocuğun zâlim hamileri parayı yağma edeceklerdir.

Gemi de helâl süt emmiş birisine aittir. Birkaç gün sonra burayı eşkıya basacak, bu tekneye binemeyecekler ve kaçıramayacaklardır."

Hızır(a.s.), ölen, çocuğu diriltir, çocuk derhal eline bir taş alır, taşı denize atarken diğer bir çocukla kavgaya tutuşup arkadaşının başına vurduğu taşla zavallıyı öldürür. Hızır(a.s.), "Gördün mü?" der "Bu çocuk sağ kalırsa daha nice adamları öldürecek, senin gözlerin benim gördüğümü incelikleri, hakikatleri göremez. Sen esrar 'perdesini açıp Hakk'ın hikmetlerinin kitabını okuyamazsın" der, ^[48]

EL-VEDUD

Velilerini ve hayır sahiplerini seveci demektir. İhatamızı aşan herhangi bir hususta, küçüğü ele alarak mukayese yapar ve büyüğü anlamış oluruz.

Bir aile reisi sevdiği bir kadınla evlenir. Bu evlenmenin mahsülü olan çocuklarını sevmesi fitrîdir. Çocuklarını anne daha çok sever. Çünkü, onlara daha çok emeği ve hizmeti geçmiştir. Muhabbetinin kaynağı olan memelerinden akan bütün sütleri kendi benliğinden ve iliklerinden hasıl olan özü ile bulabilir. İş hayatında da öyle değil mi? Sizin her sözünüzü dinleyen ve sadakatle çalışan bir işçinizi sevmemenize imkân var mı? Çünkü o kendini size sevdirmesini bilmiştir. Pekâlâ; sevgimizi bir ölçelim, kimisine karşı sonsuzdur kimisine karşı mahduttur. Cenab-ı Allah kendisini sevenleri, kendi sözünü dinleyenleri ve kendi rızasını kazanmak için ve kendi hatırı için yarattığı mahlûklara sevgi gösteren yardım eden bir kulunu nasıl olur da sevmez. Hem onun sevgisi bizim sevgimizle ölçülemeyecek kadar kuvvetlidir.

Hakk'ın sevgililerinin bir duası "Kün" emri gibidir, derhal olur, vücut bulur. Hatta duaya lüzum kalmadan gönlünden geçen ihsan edilir.

İşte muhterem kardeşlerim, bütün gayem sizlere bu hakikati anlatabilmektir. Ne yapıp yapıp onu sevin ve sevgilisi olmaya çalışın ve yapın dediği şeyi yapın, yapmayın dediği şeyden kaçının. Birkaç günlük ömür için onu unutmayın, belki biraz güç emirleri vardır fakat o nisbette sevgisi ve mükafatı fazladır. Altmış senelik ömrüm bir hafta gibi geçti gitti, onun sevgisiyle yaşadım, onun sevgisi ile de ölmek isterim. Onu sevmeyen gönülleri gam ve keder seli tahrip eder. İnsanların garip halleri vardır. Her ânımız ve her hareketimiz onun lütfü eseridir ki borcumuzu ödemeye imkân yoktur.

Arabistan çöllerinde susuzluktan yanan bir kimsenin bir bardak suya vermeyeceği şey yoktur. Hastalıklardan, sancıdan kurtulmak ve rahat bir nefes alabilmek için bütün servetinizi feda edersiniz. Pekâlâ bütün bu vücudu, rahatı, sıhhati, maddî ve manevî ferahı bizlere veren bir varlık olursa, ona karşı ne yapmamız lazım? Bu ömür bize bir sermayedir, bir fakire yardım istiyorsa verelim. Çünkü, iyilik yapmak için Allah bir fırsat hazır etmiş demektir. Bu fırsatı kaçırmayalım, bu fırsatı bize verene bile müteşekkir kalmamız lâzımdır. ^[49]

EL-MECÎD

Kadri yüksek, zatı şerefli, işleri düzgün olan demektir.

Cenab-ı Hakk'ın el-Mecid ism-i şerifine bir de "abd" kelimesi ilave edersek Abdülmecid = Mecid'in kulu olur. Bu isim bile eski Osmanlı Padişahlarından birinin ismi idi. Alemlerin Rabbi olan Allah-u azimüşsan öyle bir

Mecid'dir ki kapısında sultanlar, şahlar, krallar, milyarlar bile kuldur, köledir. Hatta onun bize "benim kulum" demesi bile büyük bir lütfkârlıktır. "Yâ habibim" demesi için neler yapmalı? Neler'feda etmeli? Nasıl çalışmalıdır ki onun Habibine habib olabilelim? ^[50]

EL-BÂİS

Peygamber ve veli gönderici, öldükten sonra diriltici demektir.

Peygamber: Allah'dan kullarına haber getiren demektir. Kullarının bu asırlarda çeşit çeşit kabahatler yapacaklarını ye peygamberlik vasfını haiz tam bir kâmil insan bulunmayacağını bilen Cenab-ı Allah, ümmetleri kendi varlığından, kendi aşkıdan, kendi azametinden haberdar etmek için; meselâ "üçler, yediler, kırklar, binbirler" diyorlar ya, o kadar veli göndermiş ve o veliler de kavimlerini ilim, idrak, lisan bakımından kendi derecelerinde yetiştirmişlerdir. Yalnız şüphesiz olan bir cihet varsa o da, peygamberler idrak bakımından onlardan üstündürler. Vazifeleri; halkı doğru yola davettir. Ahir zaman peygamberimizin ilminin nuru ışığı altında ondan feyiz alarak feyiz vermektir.

Malum ya, bir kibrit alevi ne ise, bir mumun, kocaman bir çıranın, bir yangının alevi aynıdır. Yakar, nurlandır, aydınlatır, eritir, söner. Biz de bu yanan, eriyen, nihayet sönecek olan ışıklardan biriyiz. En fakiriyiz, en hakir ve cahiliyiz.

Fakat aman ya Rabbel âlemin, yetiş imdat eyle ya Resulallah! Dediğimiz zaman imdat yetişir arşın üzerinden konuşuruz. Gözümüz toprağa değil hak ve hakikate bakar, kendimizden geçeriz. Benliğimiz gidince gönlümüzü Hak varlığı doldurur. Öğretmenimiz o olur sahibimiz o olur, gözümüz, kulağımız, elimiz o olur.

Meşhur bir vaka vardır, anlatayım.

Bir yerde bir hristiyan ile bir müslüman münakaşa ediyorlarmış. Hristiyan, bizim İsa peygamberimiz körlerin gözünü açıp ölüleri diriltirdi, sizin peygamberiniz böyle birşey yapmadı. Demek bizim peygamberimiz daha büyük sizinkinden" diyor. Müslüman, "Bizim peygamberimiz ahir zaman peygamberidir. Sizinki ölü cesetleri diriltirdi. Cenab-ı Hak ona ruhullah ismini verdi. Bizim peygamberimiz de ölü ve kaskatı ruhlara hayat verdi, ruh yaptı. Habîbullah, Resulullah, Nebiyullah namlarını aldı" diyorken oradan Şeyhülekbere Muhyiddin-i Arabî Hazretleri geçiyormuş. Her ikisini dinlemiş, hristiyana sormuş, "Ben bizim peygamberimizin yıllarca sonra gelen ümmetinden fakir bir kulum. Ben bir ölüyü diriltirsem ona iman verecek.misin? Sen de İsa peygamberin ümmetindensin sen de bir ölüyü diriltebilir misin? Hem siz ve arkadaşlarınız ölen, dağılan insanlar tekrar toplanır mı, dirilir mi? diye öldükten sonra dirilmek sırrını inkar ediyorsunuz. Yoktan bu âlemleri yaratan Allah-u Teala Hazretleri, ölüden diri yaratamaz mı?" der ve bir mezara giderler. Bu rastgele bir mezardır. Önünde dururlar Muhyiddin-i Arabî Hazretleri, "Ey ölü, rabbimin izni ve müsaadesi ile kalk" der. Mezardan yırtık elbiseli, ihtiyar bir adam çıkar, ayakta durur, ellerini bağlar. Mesihî korkar, şaşırır ve nihayet Müslüman olur. Hazret de tekrar yerine girmesini söyleyince mevta da yerine girer.

Belki bu vakayı da bilirsiniz. Yüzbîn hacmin içersinden zaif ve hasta bir vücuttan beklenmeyen bir gürleyişle "Ya resulallah, ey benim sevgili ceddin, sana olan iştiyakımdan bak ben ne hallere düştüm, ver elini öpeyim" diyen Ahmed er Rufâi Hazretlerine Efendimiz'in mübarek eli makberden çıkmış, ona doğru uzanmış, öpüldükten sonra yerine girmiştir.

Ba'sü ba'delmevt demek "öldükten sonra dirilmek" demektir. Veliler de böyledir; ölümden evvel ölürler, nefsanî arzularından geçerler. Kendilerini bu âlemde yok sanırsınız.

O kadar bigane ve alakasızlardır ki bu âlemde nasıl olup da yaşadıklarına hayret edersiniz. O raddeye gelen, o makama erişen velilerde tasarruf eden Allah'tır. Onlar ebedî hayata karışmış, ölü zannedilenlerdir. Hakk'la yaşayan dirilerdir. ^[51]

EŞ-ŞEHİD

Uzak, yakın her şeyi görücü; fikirle değil, akılla değil, şuhut yoluyla görücü demektir.

Buna benzer kelimeleri lisanımızda çok kullanırız. Meselâ, şahit ve müşahede, gören ve görmek mânâlarına gelir. Fakat şehit diye muharebelerde düşmanın öldürdüğü kimselere denir. Asıl dikkat nazarlarınızı çekmek istediğim bu kelimedir. Bu tabirin vatan ve millet uğrunda ölenlere verilmesi manâlıdır. Çünkü, büyük bir feragatla kendisini feda ederek, "Allah Allah" diye düşmana hamle ederken ölmek esnasında esrar-ı ilahîden bazılarını vakıf olduğu da muhakkaktır. Sıfat-ı ilahîye'yi ve cemal-i Peygamberîyi görerek, aşk ve şevk ile bu fânî âleme veda etmek şühedaya nasip olan bir haldir.

İstediği zaman Hakk'ın Habibini gören müminler de vardır. Onlar şehiddirler. Muharebe şehidi bir anda vücudundan geçmiştir.

Veliler, nefis terbiyesinde mükerreren ölmüş ve dirilmişlerdir. Efendimiz'in buyurdukları gibi, "Ey arkadaşlar, düşmanla olan muharebeyi kazandık, şimdi bizi daha büyük bir harp bekliyor. O da nefislerimizle olan mücadelemizdir." Bir de akrabalarından bir zat, "Ya Muhammed, memleketin genişledi, beni bir vilayete vali yapsana" dedi. Efendimiz, "seni vücudunun dahilinde vali yaptım" buyurunca "Nasıl olur ben vücudun idaresinden kolay birşey olmadığımı için memleket idaresini istiyorum" demiş. Bu defa Efendimiz, "Vücudunun

idaresi, memleket idaresinden zordur. Çünkü kuvvetli düşman ölünceye kadar seninle baraberdur, o düşman nefisdir. Namaz kıl dersin kılmaz, oruç tut dersin tutmaz, iyilik yap dersin yapmaz, sadaka ver dersin vermez, mani olur" demişlerdir. Onun için velilerin şehitliği harpte ölenlerin şehitliğinden yüksektir. Muharebede bir ölüm var fakat nefis mücadelesinde birçok kereler dirilip dirilip ölmek suretiyle muhtelif ölümler vardır. ^[52]

EL-HAK

Her vücudun hakikati özü Haktır. Allah'ın her zerreden zatına yol vardır. Zat, herkesin kendi hakikatinin deryasıdır. Görürsünüz, şehirler, dereler, çeşmeler, lağımlar, yağın yağmurlar bile, toprak kafi miktarı emdikten sonra yine denize gider, akarlar, denizde gaip olurlar. Benlikleri bırakırlar.

Bir insan bile denizde, "amanın yetişin boğuluyorum" diye bağırıp varlık alâmeti gösterdikçe insandır, canlıdır. Hareketsiz kaldı mı, mukavemetten vazgeçip dalgalara tâbi oldu mu artık o deniz olmuştur. "Yanıyorum, bitiyorum, mahvoldum" diyen aşıklar da öyledir. Sesleri çıkarsa, yanmamıştır, bitmemiştir, mahvolmamıştır. Yananın sesi çıkmaz, nuru gözükür. ^[53]

EL-VELİ

Cenab-ı Hak, kendini aşikâr etmek istediği için, takip edilmesi lâzım olan bir tek yol vardır. Her şahıs kendisinden Hakk'a gider. Esasen Hakk'tan o şahsa gelen yol da aynı yoldur, o yolu takip edene velî derler. Bu sıfat, Hakk'ın sıfatı olduğundan kıyamete kadar bakîdir. Veliler eksik olmazlar. Bu âlemde resul ve nebi sıfatları kullara verilmiş izafî vazifeler olduğundan, onlarda Efendimizle beraber son bulmuşlardır.

Velilerin gittikleri yola tarikat derler, arzu edenleri talim ve terbiye ederek ellerinden tutarlar. Hakk'a ve Peygamber'e kadar götürürler. Velilerin bir kısmı dünyasından geçmiş kimselerdir. Bunlara meczub-u ilahî derler. Ne yemede, ne içmede, ne üstte, ne başadılar. Bir kısmı vücudu ile, bir kısmı ruhu ile Hakk'a hizmet-tedirler. İdrak, irşat vazifeleri onlardadır.

Dünya âleminde fakir, hizmetçi, süflî görürsünüz, fakat mânâda onlar sultandılar. ^[54]

EL-KAVİ

Sonsuz bir kuvvete sahip olan demektir. Tabî Cenâb-ı Hak için bir pehlivan kuvveti, bir avcının nişan alması, atom ve hidrojenin parçalanmaları düşünülmez. O müsebbib-ül esbattır. Dilediği şeye sebebler halkederek kahr-ü azabını gönderir. Kediye köpeği, köpeğe kurdu, kurda arslanı, arslana insanı, insana mikrobu, sivrisineği musallat kılar.

Zalime daha büyük bir zalim havale eder. Hilekârlara ve hiç yanılmıyan büyük adamlara, hastalığı musallat kılar ve hepimizi de Azrail ile karşılaştırır.

Yangınlar, depremler, dolular, fırtınalar, yıldırımlar layık olanları ezmek için Hakk'tan emir beklerler, velilerden işaret gözlerler. ^[55]

EL-VEKİL

"Hasbünallahi ve ni'mel vekil; ni'metmevlâ veni'mel nasir" derler. Ya rabb-ül alemin, hesabımızı sen gör; ey mevlam bana sen yardımcı ol, sen benim vekilimsin derler. Bunu söyleyen kimse hele mazlum ise, aciz kalmışsa, işitici kuvvet ve kudret sahibi olan Allah-u Teala bak nasıl vekaletini yapıyor. O milletvekillerine, mahkeme vekillerine benzemez. Vatana, millete sadık kalacağına namus ve şeref sözü veren bazı vekillerin bile neler yaptıklarını ve neler okuduklarını Allah bize ibret olarak gösteriyor.

İhtilâfatıyla uğraşmakta dehrin zevk yok

Zevk onun mir'at-ı ibretten temâşasıdır

diyerek hakkın hükümlerini ve saltanatını seyir etmelidir.

Cenab-ı Allah âlemleri idare eder. Yani göklere gönderdiği meleklerle emirler verir. Kulu kul ile de terbiye eder. Kazanan "ben kazandım" dememelidir. Çünkü Allah'ın rızası o yoldadır. Sebepleri yok eder kazanırsın; şans ve tesadüf dediğiniz de Hakk'ın emri ve icad ettiği sebeplerdir. ^[56]

EL-METİN

Hak, dilediği şeye metanetle tecelli eder, itiraz ve karşı koymaya hiç kimsede kuvvet olmadığı gibi, dilemediği şeyi de metanetle reddeder, o şey fakir kalır. ^[57]

EL-MUBYİ

Diriltici demektir. ^[58]

EL-MÜMİT

Ölümü halkedici demektir.

Bir defa idrak nazarı ile bakılsa, görölse, bilinse, düşünölse; ne bu âleme gelişimizden haberimiz var, ne gidişimizden, ne oradan geldiğimizden, ne de nereye gittiğimizden.

Bir meczup seyyaha sormuşlar, "Nereden gelip nereye gidiyorsun?" Cevap vermiş: "Min Allahi ve İlallah, lahavle vela kuvvete illâ billah" (Allah'tan geliyorum, Allah'a gidiyorum).

Havi ve kuvvet ancak Allah ile. Şimdi muhterem kardeşlerim, insanlar bir taraftan en büyük peşinde koşuyorlar, arıyorlar, keşiflerde bulunuyorlar, diğer bir taraftan da en küçüğü anlamak gayreti içindedirler. Bir damla kanımızda olan milyonlarca al, akyuvarları bilirsiniz, demek hayat buradan başlıyor. O zerrecikler bile evlenip çiftleşip çoğalıyorlar. Vücudumuzun bir yeri kesiliyor, ameliyat oluyoruz, o yarayı kapatmak için vazifeli hücreler var, yabancı düşmanlarla, mikroplarla muharebe eden askerler var. Bir saat gibi çalışırlar. Dişler ezer, gırtlak daralır, boşalan yemek mideye iner. Ağızdan salyalar, mideden her çeşit maddeyi eritebilecek unsurlar damlamaya başlar. Vesaire vesaire, bitmez, tükenmez bir izahat.

Bütün bunlar nedir? Bu saltanat kimindir? Tevekkeli Cenâb-ı Hak efendimize evvela "ikra' kitabek", yani "kendi kitabını oku" buyurmuş. Kur'ân-ı Kerîm'de malûm ya insan vücudu kainatın minyatürüdür. Küçük âlem diyorlar, fakat ruh, idrak, akıl, fikir, fehim insanın gönlündeki boşluğu doldurdu mu insan büyük âlem oluyor. Bu hususta İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Marifetnamesi'nde geniş izahat vardır. Mevlâm rahmet eylesin, uzun bir teteb-budan sonra yüzlerce sahifelik kitap ile ve teşbihlerle, temsillerle âlemde her varlığın kendine göre bir hayatı olduğunu, bizim, ölmek dediğimiz bir istihale ile ebediliğimizi, ruhumuzun vücud devesine binmiş bir yolcu olduğunu, bu âlemin bir misafirlik devresi olduğunu, doğmazdan evvelki ve öldükten sonraki sonsuzluk dairesinde hayatımızın bir-iki santimlik bir fasıla olduğunu, o daracık berzahta vazifemizin ne olduğunu; hayat sahibi olan her varlığın derece derece insana mülâki olmak için seve seve nasıl da cevap verdiklerini, insan kanalında nasıl Hakk'a varıp miraç ettiklerini; bu keyfiyetlerden bazılarımızın gafil, bazılarımızın arif olduklarını, âlemlerin efendisi iken nasıl olup da esarete sabır ettiğimizi uzun uzun izah edip anlatıyor. Uykuda gibi olduğumuz bu âlemde öldükten sonra uyanacağımızı telmihen ölümü yani ebedî hayata intikali bir dirilmek telakki ederek Kur'ân-ı Kerîm de el-Mü'mit ism-i şerifini ölmeyi yaratmak diye tercüme ediyor. ^[59]

EL-VALİ

Hakk'ın Hakk'a olan sevgi nurunun beraberce tarif edicisi demektir.

Buraya gelinceye kadar bazı nükte ve hikâyeleri izah ettiğimiz gibi; hazreti Allah'ın gönlümüze bir tecellisidir ki bizi ona doğru koşturur saf ve temiz aşkla yemeden, içmeden kesiliriz. Kendimizi ibadete veririz. Herkesin aynı yola düşmemesi için dünyanın da imarı icab ettiğinden ve kulların da istirahat ihtiyacı olduğundan gaflet yaratılmıştır ki istirahata, dinlenmeye vakit bulunsun.

Siz gönlünüzü saf ve temiz tuttunuz mu ve bu yolda çalıştınız mı onun kapısında bir melek sizin davetinize ve emrinize hazırdır. Oradan zat cennetine götürmek üzere emir almıştır, bize yol gösterecektir.

Gönlümüzdeki o muhabbet takazası rahimdeki ceninin hareketlerine benzer; gönlündeki o oynayış "bana gel" diyen bir sestir. Davettir. Türkçe ezandır, sevgili nurdur ki bütün benliğimizi, vücudumuzu istilâ edecektir. Onun yerleştiği, konaklandığı yerde başka misafir olmaz. Hatta siz de yoksunuz.

İnsanlar birbirlerinde gaip olduklarında, az bir zaman sonra yorgunluk, hurdalık, cenabetlik kalır. Ama bu kadsı gaip oluşta ter-ü taze bir kuvvet, ebedî bir hayat vardır. Kuvvetiniz eksiltilmez, artar. Başarınızın nuru basiret nurunun yanında sönük kalır. Güneş doğunca lambaların, yıldızların, ayın sönüp gaip olması gibi.

Hani bir ava avının peşinde koşar avlanır ya,.. Halbuki hakikatte av onu peşin peşin avlamıştır. Peşinde koşturmuştur. O bize tenezzül de bulmazsa, kendini göstermezse, biz de onu göreceğ göz mü var? ^[60]

EL-HÂMİD

Kendisi için en çok hamd edilen, şükredilen demektir.

Basit bir düşünce ile anlaşılacağı veçhiyle insanlar birbirlerine ne kadar iyilik yapabilirlerse o kadar teşekkür toplayabilirler. Anaya, babaya olan teşekkürlerin bile bir sonu vardır.

Halbuki Cenab-ı Allah'ın bize olan lütufları sonsuzdur. Mesele bunu idrak etmek ve bu kabiliyete sahip olmaktır. Hakk'ın lütufları, zıddı tecelli etmeyince anlaşılabilir. Muhakkak kafamıza "dank" demesi lazımdır. Gençlikte kanımız kaynarken, hayat toz pembe iken Cenâb-ı Hak'ı hatıra getiremeyiz. O hatıra gelmezse namaz, niyaz da yapmayız. İbadet emirleri bize sözümüzü unutmamamız ve Hakk'ın lütuflarını hatırlamamız için bir vesiledir.

Fakir düşünce eski zenginliğimizi, ayağımız topal olunca koşabildiğimiz günleri, gözümüz görmez olunca görebildiğimiz günleri hatırlarız. Hele ihtiyar olunca gençliğimizdeki sultanlık zamanlarımız sinema gibi

gözümüzün önünden geçer, "hey gidi hey ne idi o günler" deriz. Bazılarımız geçmiş günlerdeki hatalarımızı affettirmek ve teşekkürden uzak kaldığımız günlerin nankörlüğünü telafi etmek için namaza, oruca, sevaba girişmek isteriz, kimimizin de hatırına bile gelmez.

Nerede o kâmil ve olgun gençler ki, Allah'ın nimetlerini ihtiyarlamadan idrak ederler. En ufak bir kabahat için bile gözlerinden kanlı yaşlar akıtırlar. Onlarda öpülmeye layık eller vardır.

Vücut makinemizi saat gibi işleyen O'dur ve onun müsadesi olmadan ikinci müteakip bir nefesi alamayız. İslâm sülalesinden gelmemiz, yıllarca ana-babamızın nezaretinde büyümemiz, mektepte okuyup anlayabilmek imkânına sahip olmamız bu bütün v.s. lütuflar Hakk'ındadır. Kör, kambur, topal yaratılmadığımızın şükürünü bile edadan aciziz. Bize peygamber gönderir, kitap gönderir, velilerini yanımızdan eksik etmez, öyle nankör, cahil, kör kimseler vardır ki bütün hakikatleri gözünüzün önüne serenleri bile inkâr ederler. Halbuki sevilen, anılan, gizli hazine denilen onlar. Birkaç zaman sonra hiçten geldiği gibi hiçe gidecek olan ve bize iyiliği dokunması için yaratılan bir şahıs düşünün ki bizi bizden çok sever ve duaları ile sabahı eder. Bize iyilik yapmak fırsatını, kuvvetini ve kudretini o şahsa Allah vermiştir. Allah'tan başka bir kimsenin hakikî vücudu olmadığına göre sana o iyiliği o kulun elinden yapan hazreti Allah'tır. Sen de o kula teşekkür etmekle Allah'a teşekkür etmiş olursun. Şu halde bütün teşekkürler, bütün ibadetler, niyazlar onadır. O halde Allah'tan başka bir varlık var mıdır ki hamd-ü sena toplasın? Biz de ona razı olacağız; hareketlerimizin hesabını verebildikten sonra.

Bir fenalık yapsak, Hakk'a yapmış oluruz. O hareketimizin bir de aksisedası vardır ki aynıyle yine bize dönecektir. ^[61]

EL-HAYY

Hay, diri demektir. Gelip geçip gidenlerden hepimiz için bir ölümün muhakkak olduğunu anlıyoruz. Eğer ebedî ve ezeli bir dirilik varsa o da Allah'a mahsusdur. Şimdi size geniş bir idrak sahası açalım.

Vücudumuzu arza benzetelim, ruhumuzla vücut dünyasından ayrılıp yükselelim, arzın hareket dairesinden de kurtulalım. Karanlık denilen şey kalır mı? Gölge vücut bulur mu? Daimi bir nur âlemi içinde kalırız; ruhumuzu vücut derecesine bağlayan sebebler yedirmek, içirmek, giydirmek, dinlenme, dinlendirmedir. Ve bu idrake ulaştıran Allah'a şükretmek içindir. Bizim isim ve şekillerimize bakmayın, herşey onundur. Zamanı gelince bu vücut kesafetini ve, beşerî hayat dediğimiz bu zevk, iptilâ, ihtiras âlemini mecburi olarak bırakacağız. Ruhlarımız evvelî, ahirî, uykusu, yemesi, içmesi, üşümesi, zulmeti, çiftleşmesi, açlığı, tokluğu olmayan bir âlemde kalacak. İşte kardeşlerim, ecel çam çalmadan bu âleme varmak akıl kârı değil mi? Şu halde bu kadar sayısız sıfatları olan Allah aynı zamanda hayatın tâ kendisidir. ^[62]

EL-KAYYUM

Her mevcûd onun zâtıyla, onun varlığı ile mevcuttur. Vardır. Yani hiçbir mevcudun "benim" diyebilececek varlığı yoktur. Madem ki bâzı sebeblerden müteessir oluyor, ölebiliyor, hasta olup çalışmaz, hareket edemez hale geliyor. O kimse benim vücudum var diyemez. Şu halde insanda ölümsüz, başı ve sonu olmayan bir kuvvet vardır ki asıl olan budur. Buna zat deriz. Biz bu beşer gözü ile zâtımızı göremeyiz. Nitekim aklımızı, fikrimizi, açlığımızı, neşemizi de göremiyoruz, fakat inkâr da edemeyiz. Her varlık Hak ile kaim olduktan sonra, inkılap ve tahavvül halindeki vücudlarına var diyemeyiz.

Herşey zatımız ile kaimdir. Fakat doğrudan doğruya onunla alâkalanmıyoruz, tanımıyoruz. Halbuki akıl, fikir, ilham, gam, sevinç o zatımızın şuuraltıdır. Onun için sonradan yaratılan bu fani vücut, geldiği yere dönüp, toprak, su, ateş, hava olacak, kendi denizlerine gidecektir. Bir de bu vücudun nuru, ruhu vardır ki ona sıfat erişmez, o bakîdir. Çünkü, Hakk'a mensuptur, oradan geldi, oraya gidecektir. Esasen bizden ayrılmış değildir. Sonradan gelmiş de değildir. Müslümanlığın özü, bunları insana öğretebilir. Yalnız anlayacak kabiliyete ermek lâzımdır. Çocuk anasının memesi ile beslendiğini anlayacak çağa gelebilir. Fakat babasının getirdiği gıdalarla da anasının beslendiğini, süt yaptığını bilmez.

Erkek, patronunu bilir, onun sayesinde geçindiğini, para kazandığını bilir. Fakat sebepleri halkeden Allah'tır, vericilik afeti nihayet ona dayanır. Bundan çoğumuz gafiliz. Suyun menbaini bulmak lazımdır. Çeşmeden gelip su içmek, bir-iki kova doldurmak basit bir iştir.

Kitap okursunuz, ya anlarsınız, ya anlamazsınız. Adam sen de dersiniz, zevk almanız ise anlamanız nisbetindedir. Halbuki incelerseniz, bütün kitaplar bilvasıta sizden bahseder. Ziraatden, marangozluktan, mühendislikten, doktorluktan bahseder ama bunlar akim icabıdır. Olgunlaşmanın eseridir. Diğer ilimler, ilm-ü ledün denilen öz ilmin, zat ilminin şubeleridir. Kulak, diş, kalp, sinir, göz, beqliye, dahilî ve hario hastalıklar var ya nihayet insanın vücûdunda toplanır. İnsanın zatının ermediği yer yoktur. Hayatsız bir zerre de yoktur. Şu halde Kayyum ism-i şerifi saltanatını icra etmektedir.

Nokta kıymetsiz bir şeydir, harflerin ve rakamların yanında, hele solda olsa bir düşünün ki harflerin aslıdır, rakamların da aslıdır. Solda olursa kıymetinin on defa yükseldiği gözükür. ^[63]

EL-MUHSİ

Adete taalluk eden hususatta da kıl kadar hatası olmayan demektir.

Muhterem kardeşlerim, hatalar brze aittir, âtâlar Hakk'a aittir. Nasıl hata olsun ki, herşeyin dışı özüne bağlıdır, öz ise Hakk'ın nurudur. Onun nurunun eriştiği yerde dış yoktur. Hep öz olmuştur. Onun nurunun erişmediği yer yoktur ki. Böyle bir varlıkta hata tasavvur etmek bile hataların en büyüğüdür.

Size bir vak'a anlatayım; bir gün Ebu Cehil peygamberimiz hazretlerine geliyor. Avucunda bir taş gizleyerek.

"Ya Muhammed" diyor, "avucumdakiler nedir? Eğer bilebilirsen senin hak peygamber olduğuna inanacağım." Efendimiz buyuruyor:

Ey Ebu Cehil avucundakileri mi bileyim istersin yoksa vücudundakiler mi beni bilsin kim olduğunu söylesin?

O güç bir şeydir ya Muhammed, sen onu yapamazsın. Avcumda ne var, onu bil, kâfi.

Ebu Cehli'in avucundaki taşlar oradakilerin işiteceği bir sesle "Eşhedu enlailahe illallah ve eşhedu enne Muhammeden resulullah" diyorlar. Ebu Cehil kaldırıp taşları yere atıyor ve "Senin gibi sihirbaz görmedim" deyip gidiyor. Bir de kıyamet gününde herkes kahabatlerini inkâr ettikleri zaman, Hakk'ın emriyle azalarımız şe-hadet edecek. İtirazda bulunamayacağız. Meselâ: Birisinin görmeden kalemini aldınız. Bu bir kabahattir. "Ben almadım, ben öldürmedim" diyebilirsiniz. Fakat eliniz "Ya rabbelâlemin onun emriyle ben aldım, ben öldürdüm" derse siz ne olursunuz? Her şey bir tek yaratıcının emrinde iken ondan gizli kapaklı ne olur? Sayılan icap ettiren nesneler bile lisana gelme kabiliyetine sahip olurlarsa bizim acımız nereye varır? Bir isimden başka şahit olabildiğimiz birşey cehlimizden başka bilebildiğimiz birşey var mıdır?'Sorarım size. ^[64]

EL-MÜBDİ'

Her şeyi örneksiz yaratan, bedi'i icap eden de odur. Cenâb-ı Hak, Efendimiz'e, "*Habibim evvela kendi kitabını oku, bugün için bu sana yeter*" ^[65] buyurdu. Yani "ötede, beride ne arıyorsun" demek istedi. Onun gibi biz de insan suretinin, vücudunun, maneviyatının' en iyi ve uygun düşünülüp, hesaplanmış olarak yaratıldığında hata bulamayız. Görmek ve işitmek gibi en nazik azaları ikişer adet yaratmıştır. Fakat görünüşte bu ikiliğe bakmayın, birbirinden farklı olarak işitmezler, görüş ve işitiş birdir.

Tek el ile olsak ne yapardık? Tek ayak olarak, herkesin zıplayarak yürüdüğünü bir tasavvur ediniz. Arkamızda da gözlerimiz olsaydı, bir akıl hangi tarafı kumanda etsin. Deli gibi birşey olurdu insan. Milyonlarca senelik tekamülün sonunda taş ve toprak şu insan şeklini almıştır. Bundan başka gireceğimiz şekil yoktur.

Olsa olsa su'istimallerle yıpranan kimselerin çocukları hem cılız, hem de kısa olur. Dimağları yorulmadan köylerde, kırlarda yaşayanlar ve bilhassa cahiller, hissizler iri yapılı olurlar. İri kemikli olurlar. Hassas insanlar da küçülmekte olan bir neslin devamı olmaktan kurtulamazlar. Vücutların simalarının da bir ilmi vardır. Geniş omuzlular, kuvvetli; sivri omuzlular, sefi; ablak çehreler, saf ve dürüst; uzun yüzlüler zeki ve kurnaz olurlar. Hatta burunların vaziyeti bile insana şaşmaz malumat verir. Fakir Osmanlı Padişahlarında olduğu gibi kavisli yani orta taraf kemikli burun sahipleri kibirli, haris ve kahredici, kinci olurlar. Ufak ve mütenâsip burunlarda kin vardır. Burnun ortasındaki kemik biraz sağa, sola eğimli ise, her şeye uyan, samimî, iyi huylu kimselerdir.

Yani insan ufak çapta olan fakat kâinatı kavrayan bir ruh ve âlemleri vücudunda toplamış bir hülasadır.

İşte eşi, misli, benzeri olmayan Allah'ımız böyle bir ilahtır. Rabb'dır. Sayılması icap eden şeyleri, kendilerine saydırır, başkasına değil. ^[66]

EL-MUÎD

Öldürüp, tekrar vücud iade edici, vücûd verici demektir.

Bunlar için de fazla söze lüzum yok. Dikkat nazarınızı bir tarafa çekeceğim. Nefes alıyor muyuz? Her nefes alışta yaşamaktayız, ve her nefes verişte ölmekteyiz. Biz de öyle hayvanlar da öyle, bitkiler de öyle.

Almakta olduğumuz nefesin son nefesimiz olup olmadığını bilemeyiz. Onun için yarın ölecekmiş gibi ibadete ve iyiliğe çalışmalıyız.Ölmeyecekmiş gibi de medeniyet hesabına çalışmalıyız. Hatta yedi senede bir de vücudumuzdaki her madde tamamiyle değişmektedir, yenisi gelmektedir, derler. ^[67]

EL-VÂCİD

Her varlığa vücud veren demektir.

Ana rahminde iken bile bütün aza ve teşkilatımızı münasip ölçü dahilinde büyütür, normal şekli tecavüz ettirmez. Sanki o zamanki cemiyetten başlar. Bizimle alakâlanmaya tâ ölünceye kadar devam eder. Otları topraktan sürer, vücuda getirir, hayvanlar onları yer öldürür. Hayvanlar büyür, insanlar onları keser pişirir, yer yani öldürür, kendilerini ve yavrularını beslerler. Yani daima doğmakta, büyümekte, ölmekte olan bir cereyan vardır ki her şey sonunda daha olgun, mükemmel ve yüksek bir varlığa erişmektedirler.

İnsandan daha ilerisi yoktur, en güzel bir kıvama kadar getirilmiş, sonra nafaka ve zürriyetini temin için de esfel-i sâfiline iade edilmiştir. Reddedilmiştir. Burada asla varmaya da varis kılınmıştır. ^[68]

EL-MÂCİD

Kadri, şerefi, şanı, keremi, azameti sonsuz olan Böyle bir varlığı duyduk, bildik, gördük, inandık^[69]

EL-VÂHİD

Benzeri, eşi, ortağı olmayan ve sonsuz birlikleri kendinde toplayan "Bir" demektir. Bu biri, özünde izafetleri, kesafetleri, ham perdeleri yok eden, saf ve temiz bir gönül sahibi yine onun nuruyla görebilir.^[70]

EL-EHAD

Cüz'lere, en ufak parçalara ayrılmaktan da münezzeh olan demektir. Yukarıda arz " Vahid"leri vakitleri gören, kendini de o deryaya atıp gördüğünde farkında olmayan.^[71]

ES-SAMED

İhtiyaçtan münezzeh olan veya yarattıkları her an kendisine muhtaç olan demektir. Bu sıfatın tecellisi kullara Ramazan'da oruçlu iken vaki olur ki kadir gecesinde muvaffak olan, seçilmiş kimselere bu müyesserdir. Arapça'da hilesi ve boşluğu olmayan som altına da samet derlermiş. Barınak ve sığınak yerlere de samed derler. Kur'ân-ı Kerim'de İhlas Sûresinde "Allabüssamed" vardır. Bir çoban cuma namazını kılmak için köyün camisine inerken koyunlarının bulunduğu yerin etrafını sopası ile çizerek mütemadiyen İhlas Sûresini okurmuş, namaz kıldıktan sonra koyunlarının yanına gelmiş bir de görmüş ki, ne kurtlar o çizgiden dairenin içine girip tecavüz edebiliyorlar, ne de koyunlar dairenin dışına çıkabiliyorlar. İşte Samed ism-i şerifine sığınmak böyle olur. El verir ki o safiyeti ve tevekkül iktisap ederek özden münacaatı yapabilelim.^[72]

EL-KADİR EL-KADİR

Dilediğini icraya muktedir demektir.

"Şunu da yapabilir mi?" diye şüpheye mahal bırakmayacak kadar istisnasız kudret sahibi. "el-Kadîr" ism-i şerifi "el-Kâdir" ism-i şerifinin daha kuvvetlisidir. Meselâ; bet-fena, fretef-daha fena, hoş-güzel, hoşter-çok güzel. Bu Farsça çeşitli tabirlerin misaline mukabil, Arapça'da âlim-bilen, alim-çok bilen, bilmediği olmayan kadir-kudretli olan, kadir-kudretinin erişmediği şey hatıra gelmeyen anlamına gelmektedir.

Abdülkâdir, Kadir olan Allah'ın kulu demektir. Kadir olan Allah bu âlemleri yarattı ve yaratmakta, yaşatmakta, öldürmektedir. Bakınız onun bir kulu olan meşhur Geylanî Hazretleri bile o kudretten nasıl örnekler verebiliyor. Bir defa Abdülkâdir Geylanî Hazretleri ana soyundan imam Hasan'a, baba soyundan imam Hüseyin'e kadar gider. Bir silsileyi takiptir. Babasına, oğlunun geleceğini Resulullah Efendimiz müjdelemiştir. Daha beş-altı yaşında iken annesinden bir vak'a duymuştur. Annesi, çölde kısa bir yolculuk yaparken bir bedevî Arap kendisine hücum etmiş, mücadele esnasında büyük bir kuş (doğan kuşu) süratle havadan inip Arab'ı gaga hücumlarıyla ya öldürüyor, ya kaçırıyor. Aynı zamanda bir hatıra olması için annesinin başından da yemenisini alıp gidiyor.

Sergüzeşt buraya gelince küçük Abdülkâdir, "Anne o kuş ben idim. Senin yardımına koşmuştum" diye gidip kuş iken sakladığı başörtüsünü alıp kendisine veriyor, annesi hayretler içinde kalıyor.

Babasının vefatından sonra, bir kervan ile Bağdat'a ilim öğrenmeye gidiyor, belki 15-16 yaşındadır. Annesi ile helallaşıyor, annesi yeğenin içine on sarı lira dikeyor, annesi yalan söylememesi için son bir vasiyet olarak yola çıkarıyor.

Kervan birkaç gün gittikten sonra, eşkiyalar baskın yapıyor. Herkesi soyuyorlar. Abdülkâdir'e "nen var?" diye soruyorlar. Şakilere, hazret on sarı lirası olduğunu söylüyor, çete reisi bu vaziyeti öğrenince "oğlum, insan üzerindeki böyle saklanmış parayı eşkiyaya haber verir mi" diyor. Mahzun yavru "Efendim, annemin 'yalan söyleme' diye nasihatini tutuyorum, sordular söyledim" diyor.

Çete reisi; "Eyvanlar olsun arkadaşlar, şu ufaak çocuk bile verdiği sözde duruyor, biz ise kaç defa eşkiyalık yapmamak için söz vermiştik. O "yalan söylemeyeceğim" demiş dediğini yapıyor. Bize yazıklar olsun, bundan sonra ben çetenize dahil değilim, tövbe oldum" diyor gidiyor, küçüğün parasına dokunmuyor ve herkesin mallarını da iade ediyor.

Abdülkâdir Hazretleri, Bağdat'da yirmibeş sene ve tasavvuf tahsil etmişti. Fahr-i âlem Efendimiz'in mânâ alemindeki emirleri ile bir sabah namazından sonra camide vaaz ve nasihat kürsüsüne oturmuşlar, besmele-i şerifin tefsirine, izahına başlamışlardır. Saatlerce, dinleyenleri hayretten hayrete düşürdükten sonra aldıkları emir mucibince, "kademi âlâ rakabeti külli evliyaullah-ı tealâ (oturdukları yer yüksek olduğundan), bütün evliyalar

ayaklarının hizasına kadar boyun eysinler" demişler. Bu suretle Kutb-ül Aktab mevkiinde olduklarını ilan etmişler. Camiide herkes boyun bükmüş, eğilmiş. Hatta Şam'da, Horasan'da, Medine'de ve daha birçok şehirlerde dervişleriyle sohbette veya murakabe halinde olan veliler boyun eğmişler, "İşittik, inandık, tasdik ettik" demişlerdir. Hayrette kalan dervişlerine; "Abdülkâdir Geylanî Hazretleri kutbiyetini ilan etti, ben de tasdik ettim, siz de ediniz demişlerdir. Onlar da boyun eğmişlerdir. Ve gerek bu muhterem zatın, gerekse veliler ve nebiler hazretlerinin isimleri anıldıkça boyun eğmek ve selam vermek âdettir. Rahmet dilemek lazımdır, çünkü birisine selam verseniz o da size "aleykümselem" der, yani Allah sana da selamet versin demektir. Bu selamı Hakk'ın sevgili kulları iade ederse, hele kendisine sık sık salavat-ı şerife getirdiğimiz ve Cenâb-ı Hakk'ın "*Habibim, dilersen kâinatı altın yapayım. Âlemleri senin için, seni de kendim için yarattım,*" dediği fahr-i âlem Efendimiz olur da o iade ederse, o kimseye zeval var mı, korku var mı? dünya ve ahiret endişesi var mı? Bir düşününüz.

Yalnız San'a isminde bir mürşit gururuna yedirememiş, bulunduğu yerden Abdülkâdir Geylanî Hazretlerinin kutsuyetini, bu suretle ilan ettiğini o da görmüş, fakat "O da benim gibi bir insan, ben de bir veliyim niçin ona boyun eyecekmişim" demiş onun gönlünden geçen bu söz Abdülkâdir Hazretlerine de malum olmuş, o da "bana eğilmeyen boynun domuzlara eğilsin" demiş.

İşte muhterem kardeşlerim sessiz olan bu konuşma ve intizar bir yüksek makam sahibinden zuhur ettiği için, kendisinden daha aşağıda olan her kimseye bu kimse veli de olsa tesir edecektir. Yıllar sonra bu şeyin San'a Anadolu'nun garp tarafında Rum beylerinden birisinin toprağına doğru yürümüş ve orada beyin kızını çok güzel bulmuş, sarayının karşısında kaval çalarken kızla anlaşıp, sevişmiş. Fakat kıza sahip olabilmek için babası din değiştirerek Rum olmasını şart koymuş. O da aşkını yenememiş ve Hristiyan olmayı kabul etmiş prensesle evlenmiş, prenses de domuzları çok severmiş. Birgün prensesin çocuğu ağlamış, kucağındaki domuz yavrusunu sananın omuzuna koymuş "biraz şuna bakıver de ben çocuğu susturayım" demiş. O zaman Sana'nın aklı başına gelmiş, kutup hazretlerinin bedduasının tahakkuk ettiğini anlayarak hayreti teessüre ve pişmanlığa inkılap etmiş. Şeyhlerinin Rum kızına âşık olarak din değiştirdiğini gören dervişleri de tekrar şarka dönmüşler. Bir zat-ı şerif bu dervişlere niçin geldiklerini, eğer şeyhleri Hristiyan oldu ise sadakat icabı onların niçin ona uyarak Hristiyan olmadığını sormuş, diğer taraftan da affetmeleri için Abdülkâdir Hazretleri'ne ricada bulunmuş. O muhterem zat da Sana'yı affetmiş, aracı olan zat da dervişlere, "derhal şeyhinizin olduğu yere gidin, onun sarayının karşısında görebileceği bir meydanlığa halka olun, zikretmeye başlayın, o size iltihak edecektir" demiş.

Dervişler epeyi bir yol yürüyerek sarayın karşısındaki meydanlığa oturup "lailahe illallah" diye zikre başlamışlar. Sana'da eşiyle pencerenin önünde oturlurken bu vaziyeti görürler. Sana hasret kaldığı dervişlerini zikir halinde görünce aşka gelir, karısına artık ebediyyen, "Allah'a ısmarladık, ben seni ve sarayını terkediyorum, yine dervişlerimin yanına Müslüman olmaya gidiyorum" demiş. Kadının yalvarmalarına ehemmiyet vermemiş, fakat karısı da onu çok seviyormuş, "biraz bekle ben de seninle beraber geleceğim, hem de Müslüman olacağım" diyerek babasına veda etmişler. Evvela dervişleri ile beraber zikri idare etmiş sonra da memleketlerine dönerek eski vazifesine başlamış ve Abdülkâdir Hazretleri'nin huzuruna vararak af dilemiştir.

Bakınız, hatırıma gelmişken, Kadîr olan Allah bile neler yapıyor, bir hikâye daha anlatayım; Abdülkâdir Geylanî Hazretleri birgün dervişleri ile sohbet etmekte idiler. Yanlarından bir fakir kadın geçse, her günkü gibi gece çalışıp büküğü iplikleri pazara götürüp satmaktadır, böylece babasız iki yavrusunu beslemektedir. Abdülkâdir Geylanî Hazretleri, penceresinin önünden geçen kadını seslenip çağırıyor, ipliklerini dolgun bir para mukabili alacağını söylüyor. Fakat "para bir hafta kadar gecikecek" diyor. Aldığı ipi evin bacasında oturan bir kuşa atıyor; meğerse o esnada denizde fırtınaya tutulan teknenin yelkenleri harab olmuş yırtılmış, kürekleri kırılmış ve denize düşmüşler. Kaptan, "Yarabbi" diyor, "denizin ortasında açlıktan ölmeye mahkumuz, bizi bu halden kurtarırsan Abdülkâdir ismindeki sevgili kuluna yüz sarı lira adağım olsun." İpleri alan kuş havadan gidip kaptanın önüne ipleri bırakıyor, o ipleri alıp yelkenlerini tamir ediyorlar. Muvafık rüzgarla limana vasıl oluyorlar. Kaptanın ilk işi, ilk vasıta ile hazrete ulaşip adağını yerine getirmek oluyor. Kadın da ihtiyacı dolayısıyla üçüncü defa gelmiş kapıda beklemektedir. Bâz-ül-Eşheb Hazretleri (hazretin lakabıdır) kaptan gelip parayı bırakınca "hanım gel, paranı al, ipini sattığımız kaptan geldi" diyor. Kaptan, kadın, dervişler hayret ve sevinç gözyaşlarını zabtedemezler. Ey muhterem kardeşlerim, bu hikâyelerimle, bu sözlerimle gönlümüzde mevcut olan aşk ve muhabbet lambasını bir yakabilsem, sizleri hâzır ve nazır olan Rabbimize birazcık yaklaştırsaydım, gözlerinize onu görebilecek gözlük takabilsem, ne mutlu bana ve size.

Bu yazıları yazarken geçirdiğim hallerin sizde de tecellisini niyaz ederek sözlerime devam edeyim.

Bir de Molla Cami Hazretlerinden bahsedelim. Bir kadıncağız, çocuğu onbeş yaşına bastığı zaman gözünün açılması için okutmak üzere komşularının tavsiyesi üzerine Câmî Hazretlerine gelmiş, "Efendi hazretleri, ne olur sizin Hakk'a karşı sözünüz, niyazınız geçer, çocuğu okuyuverin de gözleri açılsın" demiş.

Cami Hazretleri "Aman hanımefendi, ben aciz bir kulum, âmâların gözlerini açmak nerede ben nerede. Bu iş kulun haddine mi düşmüş?" demiş.

Bunun üzerine kadın, "öyle ama İsa peygamber de bir kuldu, hem körlerin gözünü açar, hem de ölüleri diriltirdi." diyor.

Cami Efendi, önünü ilikleyerek ve bu büyük sözler karşısında heyecana kapılarak geri geri gider.

"Aman efendim biz kim, İsa kim? Hazreti İsa, Hakk'ın ruhu. Ona o kuvvet verilmiş. Biz. onunla bir olabilir miyiz? Aman efendim. Estağfurullah" diye söylenir.

Kadıncağыз yegane ümit ettiğı bu kapının da yüzüne kapanması üzerine kırık kalple, nemli gözlerle oradan ayrılırken, Molla Câmî'ye hafiften bir ses gelir:

"Ey Cami, kadını niçin boş çeviriyorsun? Onu sonsuz kederlere garkettin, ölüleri diriltten, âmâların gözlerini açan İsa mı idi biz mi idik?"

Molla Hazretleri koşa koşa gidip kadını çağırıyor, özür dileyerek odasına götürüyor, abdest alıyor, Ayet-el Kürsîyi besmele-i şerifle okuyup çocuğun gözlerine üfürüyor. Ve baş parmakları ile çocuğun gözlerini mesh ediyor.

Bir de ne görsünler çocuğun gözleri açılmış, ziyaya alışmadığı için gözlerini kırıştıra kırıştıra koşup oynamaya başlıyor.

Âlemleri yaratan Allah-u Teala, hastalarını iyi edemez mi? Ölüleri diriltemez mi? Her ne kadar bu hikâyeler insanı düşünmeye, imana, ibadete sevk ederek ibret almamızı gerektiriyorsa da Hz. Mevlana bütün bunlara dedikodu diyor. "Ne zamana kadar 'o veli şöyle yapmış, falanca zat böyle yapmış' diye nakil ve rivayetlerle uğraşarak dedikodu yapacaksın, adam ol, çalış, tesbihe sarıl, sen de ol onların yaptığını sen de yapabilirsin, marifet oradadır," diyor. Rahmetullahi aleyhim ecmain. ^[73]

EL-MUKADDEM

Bütün varlıkların önünde olan demektir. ^[74]

EL-MUAHHAR

Bütün varlıkların sonunda olan demektir.

Bütün varlıkları yaratma ve öldürme kudretine sahip olan demektir.

Öyle bir mukaddemdir ki kendisinden evveli yok, öyle bir muahhardır ki kendisinden sonrası yok. Bizim aciz beşeriyetimize teşbih edersek; bir sinemanın veya bir tiyatronun sahibi icat ettiğı sahnelerden ve topladığı artistlerden evvel kendisi vardı, tiyatro bi'nası yola gidince tabii artistler dağılacak, sahne ve perde yıkılacak. Ufak mal sahibi bedelini alıncaya kadar oranın sahibidir. Orayı en son o terk edecektir. Vücudumuzda da öyle. İhtiyarlıkla harab oluruz, bütün kuvvetlerimize zaafiyet düşer. İşe yaramaz hale gelince en son olarak da ruh vücudu terk eder. Mukaddem ve Muahhar isimlerinin ve sıfatlarının yegane sahibi benim diyen hazreti Allah her misalin çerçevesini kat kat asar. ^[75]

EL-EVVEL

Bütün varlıkların evveli olan demektir. ^[76]

EL-AHİR

Bütün varlıkların ahiri olan demektir. ^[77]

EZ-ZÂBİR

Bütün varlıkların zahiri, dışı olan demektir. ^[78]

EL-BÂTİN

Bütün varlıkların içi, bätını olan hazreti Allah'tır.

Size bu keyfiyetleri Cenab-ı Hakk'ın Efendimiz'e emir buyurdıkları gibi kendi kitabımızdan okuyarak anlatayım. Milyar defa veya adet kabul etmeyen bir büyüklükte giden bu esma-i ilahiyeyi tatbik ederek onun azametini anlamış olursunuz, isminiz Hasan olsa, gönlünüz, iç âleminiz de Hasan'dır dışınız da Hasandır. Bir aylık iken yine Hasan'sınız. Kafanız da size tâbidir, kolunuz, ayağınız da sizden bir parçadır, yani onlar da Hasan'ındır. Siz evvelinizi düşününüz, ananızdan, babanızdan, dedenizden evvel bir uzviyettiniz ki isim taşımadığınız zamanlarınız su, ateş hava, toprağa kadar dayanır.

Onlardan esasen Hakk'ın rahmeti fışkırmaktadır. Atiyyeleri âlemi istilâ etmiştir. Sonunuz ise yine aynıdır. Her varlık aslına raci olacaktır. Çokluk sizi şaşırtmasın, dinler bu çoklukları azalta azalta üçe ve ikiye indirmişlerdir. Hem Allah var, hem İsa var. Eğer İsa varsa ve Allah'ın oğlu ise o zaman hâşâ Allah'ta birisinin oğlu olmalıdır.

İşte bu işlerin içinden çıkmak için müslümanlık, tevhid, birlik esası üzerine kurulmuştur. Hiçbir şey yok Allah var. Bu çokluk doğan, yaşayan sonra ölüp gaip olan fani bir çokluktur. Bir var bir yoktur.

Muhtelif elbiseler giyen bu tek ruhun elbiselerini çıkarın, hepsinde aynı azalar olan insan kafilesi kalır. Gözle göremediğimiz bu insanların ruhları ruh denizinin dalgalarıdır.

Hararetle deniz, buhar ve gaz olur görünmez. Soğuyunca yağmur tanesi olup akar, daha soğursa billurlaşır buz olur. Halbuki hakikati denizdir. Tuzdan ayrılır, içme suyu olur. İnsanlar da tebellür etmiş birer ruhdur.

Bu sözler de ilim deryasından tebellür etmiş, harflerden, cümlelerden birer elbise giymiş mânâlardır.

Cenab-ı Hakk'ın birliğini, varlığını anlamak için âlemleri tevhid edip kendinde topla, kendin aradan çık Hak kalsın. Fakat bu yalnız sözle değil evvelâ İslâm olmak, emirleri ve nehiyleri tatbik etmekle olur. Sonra yollar tehlikelidir. Bir kılavuz ister. Demek ki hak ve hakikat yolunda seyahate çıktınız. Hayat sahasında eğer sizin de mesleğiniz, branşınız bu cihet ise tarikat denilen ehlullah yoluna girmeniz lazım. Sonra sizi marifet şehrinde, sarayında karşılayacak olan bir varlık vardır.

Siz marangoz iseniz, makinistlik yapmazsınız. Artist iseniz kaptanlık yapmazsınız, kunduracı iseniz imamlık yapmazsınız. Hangi meslek sahibi olmak istiyorsanız bütün mevcudiyetinizle oraya yönelmeniz lâzım. Dünyalık temin edildikten sonra da "Ben ne imişim? Nereden geldim? Nereye gideceğim? Peygamber kimdir? Rablik nasıl olur? " diye bunları düşünmek zamanı o zaman gelmiştir. Bütün gün yaşamak için çalışırsınız. Nafaka çalışması bittikten sonra ebediyet için sonu olmayan bir âleme erişmek ve onu idrak etmek gerekiyor. Bunu anlamak için de cenaze gibi, ölü gibi olarak bir üstada teslim olmak lâzım.

Yok eğer "Kediler gibi hırlayarak yaşar, kaldırarak kazanır, parçalayarak yerim sonra da ölürüm" dersiniz size kim ne der?

Zaten o kimseler çoktan ölmüş, rüyada gezen fâidesiz kimselere benzer. Bu kadar dil döküyorum. Bütün bir insaniyete hitap ediyorum. Güzel ahlâk sahibi olunması için her satıcının bir alıcısı vardır. Maksadımı anlayanlar ne kadar çok olursa o kadar iyi, emeğime acımam. Hepsi helâl olsun, bu âlemde vazifemi yapmış sayılıyorum memnun ve bahtiyar olarak can veririm.

Ufak bir meseleye daha dikkat nazarınızı çekmek isterim. Mevrit okutup şeker dağıtırlar, ya yüzlerce kişi onlarla evlerine giderler veya arkadaşlarına birer tane dağıtırlar. Hepsi havaya gidip israf olsa da bir tek kişi ama Hakk'ın sevgililerinden, sözü geçenlerden bir kişi o şekerden yese ve "Allah kabul etsin, Allah taksiratını affetsin" dese kâfidir, böyle olmazsa heyhat.

Kedinin gıdası işkembedir. Ona temiz et ve ekmek vermek günahdır. Çünkü o ekmek, toprakta mevsimin kahrını çeken bir buğday tanesidir. Kökünden keserler, harmanda ezerler, değirmende un yaparlar, suya boğarlar, fırında pişirirler. Bu kadar uzun bir yolculuktan sonra bir müslümanın, bir hak âşığının lokması olayım da miracımı yapayım, ona ibadette kuvvet olayım, belinde tohum olayım derken kediye gıda olursa miraç olur mu? Verene lanet eder.

Sözü geçen bir dua sahibi bulmak ümidiyle böyle yağmalar yapmak da lâzım oluyor.

Nasreddin Hoca'yı bilirsiniz. Eline bir çanak yoğurt almış, göl kenarında su ile eritip kaşık kaşık yere döküyor. "Ne yapıyorsun Hoca" demişler, "Yoğurt yapıyorum", demiş. "A hocam göl yoğurt tutar mı?" dediklerinde, "Ben de biliyorum tutmaz fakat bir de tutarsa bütün göl yoğurt olacak daha ne isterim" demiş.

Allah'ın âşık ve sevgili kullarının çektikleri zahmetler de onun rızasını kazanmak içindir. Yazılarımızı kimi okur kim, okumaz., kimi okur anlamaz. Âdet olduğu veçhiyle ekseriya kitapların kıymeti yazarının vefatından sonra anlaşılır, belki o zaman bir istek uyanır.

Eski âlimler kalmadı, biz de sizin asrınızın çocukları idik şimdi dedesi olduk. Bir zaman, "kendi gitti ismi kaldı yadigar" dedikleri gibi bunlar da torunlara yadigar kalacaktır.

Hazreti peygamber son peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm son peygamber kitabıdır. Bizim bu nefis eserler de son velinin son kitabı olacak galiba. Tahmin ederim, temenni etmem. Gidişat maalesef böyle. ^[79]

EL-MÜTEÂLÎ

En yüksek mertebeye sahip olan demektir.

Mevcut mertebelerin adedi kadar o mertebelerin sahipleri de vardır. Fakat bizim erişemediğimiz, gönlümüzün sarhoşluğu, ruhumuzun alabildiğine derinliği var ya, Hakk'ın nurunun menbağı da oradan doğar. Güneşin âleme nur ve hararet saçtığı gibi Hak Teala oradan bize nurunu dağıtır. Tabîî gafiller, o nura arkı çevirenler herşeyin dışına bakar. Halbuki meyvaların çekirdeklerinde büyük bir ağaç gizlendiği gibi insanların da göremediği bilemediği idrak bile edemediği öyle yüksek makamlar vardır. Bundan evvel de zikrettiğimiz gibi yalnız içimize saklanmış batın değil zahirde de ondan başka bir varlık yoktur. Hakikî bilen, gören o olduğu gibi bilinen, görülen de odur. "Sen çık aradan, kalsın yaradan" vecizesi solmayan bir gül gibidir. ^[80]

EL-BERR

Muhtaç olana bahş edici demektir.

Ömrümüzün başından sonuna kadar ona muhtacı. Biz biz oldukça ona muhtacı ama biz ihtiyacımızı idrak etmiş değiliz ki.

Üç beş kuruşumuz olsa konuşmamız da değişir. Yürüşüyümüz de. Biraz da mevkiimiz yüksekse, her sözümüz ayn-ı hakikat ve birer vecizedir. Her hareketimiz ayn-ı keramettir.

Bilmem diyene, isteme mevkiinde olana öğretilir. Bilirim diyene ne söylenir? Fakirliğini ihsas edene sadaka verilir. Karnı açtır ama halini arz etmeye kibri mânidir. Onun karnı doyurulur mu?

"Neye yarar ol namaz ki niyazi yok neye yarar ol gönül ki razı yok". Râz, sır demektir. Sır, herkesin bilemediği Hakk'ın ilmi demektir. Böyle olmayan gönül neye yarar, ona gönül değil bit pazarı denir. Birkaç sabah horozlardan evvel, bülbüllerden evvel kalkın. "Aman ya Rabbelâlemin aman ya Resulallah," deyiniz ve biraz da mendilleriniz ıslansın da bakın ne oluyor? Allah verir mi, vermez mi?

O daima herkesin başucunda, müminlere beş vakit, âşıklara her vakit. Bilhassa sabah olmadan dediğim saatlerde Mâşûk-u Hakikî Hazretleri, "Ey kulum uyan, kainatı güneşi ile yıldızları ile anasırı ile hizmetine verdim, kalk beni gör ömrün boyunca seni bekliyorum. Biraz da bana dön, bana bak, sonra ömür sermayen bitecek. - İstedğin kadar uyursun, bu âleme seni yesin, içsin, uyusun, çifleşsin diye göndermedim, benim saltanatımı burada görmezsen başka göreceğin yer yoktur. Hayatının her son saatinde çekeceğin azabı bir bilsen şimdiden su gibi erirdin. Ben de sana âşıkım, kıymetini, kadrini bil. Kendine gelipde sen kimsin ben kimim öğrenesin diye peygamberler, kitaplar, veliler ve kılavuzlar gönderdim" demektedir.

Geçen geçmiştir artık ân-ı müstakbel ise mübhemdir.

Hayatından nasibin bir şu geçmek isteyen demdir

Nefes aldığın bu delil kıymetinin bahası yoktur. Her nefeste ölen, dirilen bir halk-ı cedidsiniz. "Son pişmanlık faide vermez" diyen ilahî sadayı ne zaman duyacaksınız, ey sevgililer. [\[81\]](#)

ET-TEVVÂB

Günahkarların tövbelerini kabul edici demektir. [\[82\]](#)

EL-AFÜV

Affedici demektir.

Affediciliğin, merhametin, şefkatin bu derece sonsuz ve geniş çapta oluşu görülmüş ve işitilmiş değildir. Harun Reşit de bir defasında en kıymetli misafirlerinin huzurunda yemek kepçesini düşüren bir kölesine karşı Kur'ân-ı Kerîm'e uyararak evvela öfkesini zabtetmiş, yenmiş sonra yaptığı hatayı affetmiş, sonrada mahcup olmuştur diye köleyi azat edip bol para vererek evlendirmişti.

Bir defasında da bir kadın çok ağır kabahatler yapan çocuğunu dövmüş ve ateşte yakmak gibi ilahî bir ceza vermeye kalkmış, merhameti galebe çalmış, yakamamış. Çocuğun elinden tutarak, "Ya Resulallah, çocuğum çok büyük kabahat yaptı, ben de onu çok ağır bir ceza ile cezalandırmış olmak için yakmak istedim yakamadım, acıdım. Analardan çok şefkatli olan Cenab-ı Hak yarın bizi cehennemde nasıl yakacak" demiş. Efendimiz de, "Bunlar gizli sırlardır, Hakk'ın bileceği bir iştir. Tövbe edeni affedicidir" buyurmuşlar.

Gün batarken garipseyin, yağmur çiselerken yalvarın, seher vakti boyun bükün ağlayın, af dileyin, tövbe edin. Ümit edilir ki affedilesiniz. Niyazi-i Mısri hazretlerinin şu sözü meşhurdur.

Seher vakti Niyaziyi basınız;

Uyur iken görüriken asınız. [\[83\]](#)

EL-MÜNTAKİM

İntikam alıcı demektir. [\[84\]](#)

EL-MUKSİT

Mazlumların hakkını zalimlerden alıcı demektir.

Fakat Cenab-ı Allah'ın intikam alması kullarınki gibi ölçsüz, aşırı, kan davası gibi değildir. Sırf adalet maksadıyledir. Malum ya öyle zalimler vardır ki ya parası ile ya kuvveti ile ya mevki ile hadsiz hesapsız can yakar mazlumları inletir, kibir ve gurur sahibidir. Padişahların birisi ecdadının zulümlerinden müteessir olarak, kendisinin de aynı hatalara düşmemesi için muayyen zamanlarda birisini vazifelendirmiş, "Mağrur olma padişahım senden büyük Allah var" diye bağırtmış. Bilhassa tasavvuf ehli bütün işlerini Hakk'a havale etmişlerdir. Mütecaviz olmak katiyen onların işi değildir. Aldatmaktan ise aldanmayı tercih ederler. Kendilerine zulüm de hakaret de yapılsa eyvallah demekle iktifa ederler. Kendilerine fenalık edenlere bile iyilik yapmaktan çekinmezler, her işleri Hak rızası içindir. Cenab-ı Hak bunların intikamını almayı tehir etse de ihmal etmez. Esasen zalim zulmünü yapa yapa etrafında gayrı memnunlardan bir muhit yaratmış olur. Zulümün cezası geciktiği nisbette şiddetli olur. Hakk'ın sabrederek geciktirmesinden maksad da kulun tövbekar olması, iyi bir adam olmaya yönelmesi ihtimalidir. [\[85\]](#)

EL-RAUF

Affedenleri affeden demektir.

Mal çalanların malını çalarlar, kan akıtanın kanını akıtırlar, bu âlem (men dakka dukka) "Çalma elin kapısını çalarlar kapını" âlemidir.

Herşey karşılıklıdır, affedeni de Raufurrahîm olan Allah' affeder. El verir ki tövbekar olmalı, fenalıklarını karşılayacak iyilik yapmalı. ^[86]

ZÜ'L-CELÂL-İ VE'L-İKRÂM

Allah, celal ve gazap sahibidir, aynı zamanda ikram edicidir

Biz de küçüklere bir kabahat yaparlarsa kızarız, gazaplanırsınız. Bir müddet sora da lüzumundan fazla asabileştigimizi düşünerek gönlünü almaya kalkarız. İkramda bulunuruz. Cenab-ı Allah'ın ikramı elbette bizimkine benzemez onun rahmeti geniştir, sonsuzdur. Gazabını örtmüştür ve geçmiştir, hatta kullarıninki bile öyledir.

Erenlerden biri, "evvela kahr ihvan eder mevlam bana" demişlerdir. Kahr yüzünden lütuf, lütuf yüzünden kahr tecelli eder. Onun hesabına akıl ermez. Yalnız öfkelendiğiniz, kızdığınız kimse sizden büyük ve nüfuzlu, kuvvetli ise birşey yapamazsınız, sararıp solarsınız. Titremeye başlarsınız. Fakat kendinizden küçük olana hırslanır hırslanır dövecek hale gelirsiniz. Tavsiyemiz; ayakta kızarsanız oturunuz, otururken birine kızmışsanız bir müddet yatınız, öfkeniz geçer. ^[87]

MALİK-ÜL-MÜLK

Kainat mülkünün biricik sahibidir, âlem Hakk'ın mülküdür. ^[88]

ER-RAB

Terbiye edici demektir.

Her ana-baba çocuklarının rabbidir. Her amir memurlarının rabbidir. Her yaşta büyük en küçüğünün rabbidir. Hakk'ın rabblığından bulaşmış bir terbiye edicilik sıfatı vardır. Yedi yaşında bir çocuk bile beş-altı yaşındaki kardeşine karşı birşeyler öğretmeye, emirler vermeye kalkar. Rablik sıfatının tesirinden kurtulamaz. Cenab-ı Hak, rab-bül erbabdır. Rabb-ül âlemindir. Rablerin Rabbi ve âlemlerin rabbidir.

İbrahim peygamber bile küçük yaşta elleriyle yaptıkları tahtalara tapmanın manasızlığını düşünerek annesine sordu, "Benim rabbim kimdir?" dedi. Cevabı alınca, "Senin rabbin kim?" demiş. Annesi, "baban," demiş, "babanın rabbi büyük baban" demiş.

Gece yıldızları gören İbrahim uzaklığı, parlaklığı görünce 'rab bunlar olsa gerek' demiş. Ay meydana çıkınca daha büyük olduğu için ona dönmüş. Sabah güneşi görünce onda karar kılmış. Akşam olup güneş gaip olunca ondan da yüz çevirmiş. Bunlar değişen, ölen, gaip olan mahluklardır rab olmazlar demiş. Ufak yaşta rab aramaya kalkan bir çocuğun" bu âlemlerin bir yaratıcısı terbiye edicisi olacaktır elbet" diye düşünmesi büyük yaştakilerin bundan ibret almalarını icap ettirecek bir keyfiyettir.

Rabb-ül âlemin olan Hazreti Allah, kullarını kulları ile terbiye ettiği, gibi hayvanlarla da terbiye eder, tabiat kuvvetleriyle de terbiye eder.

Bu âlemde fincancı katırlarını ürkütmezseniz yani terbiye edilmeyi icap edecek bir haliniz görülmezse mesele yok. Siz terbiyeli, idareli, herkesin nabzına göre şerbet veren bir kimse iseniz sizi terbiye icap etmez ve herkes sever.

Malum ya terbiye ilk evvel nasihat ile, cehennem korkusu ile başlar. Çocukta da nasihat ve nihayet dayaksız terbiye olmaz. Mektep çağında ilerlemeye yani büyümeye başladı mı Hakk'ın kullarına cennet vaat ettiği gibi siz de sınıf geçerse hediyeler vaat etmek suretiyle onu tembellikten ve fenalıklardan akkorsunuz. Askerlik çağından sonra o herşeyi anlamıştır. Mektebi severek adam olmak, maaşa kavuşmak, evlenmek, baba olmak arzusu ile ihtara bile bırakmadan bitirir.

Arabistan çöllerinde su azdır. Kıymetlidir. Oraların ahalisi için cennet, önünden şırl şırl su akan bir yerdir. Fakir ve obur kimseler için türlü nimet vaat edilir. Şehvet düşkünleri için huri ve gilmanlara iltifat fazladır. Yani herkesin cenneti tasavvurunda başka başkadır.

Onun için arif ve âşık kimseler, "Ya rab bana ne dünya gerek, ne ahiret, herkese istediğini ver bana da sen yetersin" diye dua ederler. ^[89]

EL-CÂMİ

Bütün varlıkları zatında cem etmiş demektir.

Namaz kılmak için müslümanların toplandığı yere ve onun içine cami derler, içini daha geniş tutarsak dünyamız bir camidir ki bütün insanları içine almış, bilerek ve bilmeyerek herkes ibadet halindedir. Herkes kendi lisanınca Allah der, bu dediklerini bilmeseler de kulağı delik arif kimseler bunu işitirler. Herkes ya doğrudan doğruya Allah'a yönelmiştir ya da bilvasıta yönelmiştir. Hatta putların bile Allah'ı aradıkları o şeylerde onu bulabileceklerini zannederler.

Yalnız doğrudan doğruya Hakk'ın zatına doğru yol alan müslümanlar daha kısa zamanda Hakk'a varmış olurlar. Puta, altına erkeğe, kıza tapanların yolculuğu daha uzun sürer, ömürlerine kâfi gelmemek ihtimalleri de vardır. İnsanların bütün azgınlık devirleri olan orta yaşlar sona erdi mi vazifelerini yapamaz oldular mı eyvah derler ama iş işten geçmiştir. Ömür sermayesi tükenmiştir, yerine sarf olunmamıştır. Elbet bu sarfiyatın hesabı sorulacaktır.

Cami keyfiyeti burada da kalmaz; kamil insanların gönlü de bir camidir. Bir Kabedir.

Vücudunu Kabe yapan kâmil insanların gönülleri de kible olmuştur. Canlı bir Kabe demektir. Cenab-ı Hak oraya nazar eder, füyûzat oradan dağılır semadaki güneş gibi.

Hazreti Mevlana'nın olduğu yerde dönmesi de kainatı temsil eden vücudunun gönül mihveri etrafında dönmesi ve hakikat sırrının neşesinin tezahüründen başka birşey değildir. Oyun ve oyuncak değildir. Dervişler de onun etrafında dönerler, yıldızların güneş etrafında dönmeleri gibi.

Bir ev kadını evinde çalışır, yani mihveri etrafında döner. Maşuk mevkiindedir. Erkek ve çocuklar dışarıda devirlerini yapıp asıllarına iltihak ederler ve her akşam evlerine dönerler. Burada bir mihver etrafında toplanır dönerler. Dağılıp sonra toplanmak ise evvela imkan sonra tasdik edenin kanununun nizamı olmuştur. Bilerek, bilmeyerek, isteyerek ve istemeyerek uyduğumuz hayat anlayışından biridir. ^[90]

EL-GANÎ

Bütün varlıklara sahip olan, zengin demektir. ^[91]

EL-MUGNÎ

Halkı ihtiyaçtan kurtaran, zengin demektir.

Malum ya, kula; acize, fakire boyun büküp dilenmektense; onlan yaratandan dilenmek daha iyidir. Kullara yalvarmaktansa Hakk'a yalvarıp gözlerini yaşa bulamak daha müessirdir, kulun vergisi hakkın vergisiyle kıyas kabul etmez, ölçülemez.

Bir memurun bahşişi başkadır. Bir tüccarın başkadır. Bir patronun başkadır. Allah'ın başkadır. Herkesin bahşişi azameti ve iktidarı nisbetindedir. Bizim için çok değerli olan şeyler Hakkın indinde zerre kadar kıymetsizdir. ^[92]

EL-MÂNÎ

İstemediği şeye mâni olmak kudretine sahip olan demektir.

Cenab-ı Hak bize ihtiyar-ı cüz'i denenen bir kuvvet vermiş ki yaptıklarımızın tasarrufu, kumandası bize ait olsun ve onun için de hesap sorabilsin.

Burada sevgililerine bir müjde gizlidir. Fazla zulme uğramalarına mani olur. Herkes kıtlıktan bîzar iken sevgililerini aç bırakmaz.

Otobüs ve tayyare kazalarını görüyorsunuz. Sevgililerini ve iyilik yapan ve yaşaması mukadder olan kullarını, bir mani çıkarır yoldan alıkor. Bir yangın olur, sevgili bir kulun evine zarar vermez, bir rüzgar icat eder yangının istikametini değiştirir.

Memleketi sarı bir hastalık istila eder, sevgilisine birşey olmaz. Harp olur, bombalar patlar, sevgilisini korumasını bilir. Bir vapurda kaza olur batır, sanki eceli gelenler o vapurda o vasıtada toplanmışlardır.

Vapura, trene, uçağa yetişmek isteyen bir yolcuyu taşıyan otobüsün lastiği patlar, aksilik zuhur etmiştir, yolcu yolculuktan geri kaldık diye üzüldür. Halbuki kahr yüzünden ne çok hayır zahir olmuştur; ölümden kurtulmuşuktur. Neticeyi öğrenince şükrederiz.

Nuh peygamber zamanında tufan olmuş. Nuhun gemisine binmeyenlerin hepsi boğulduğu halde komşusu ihtiyar bir kadın ineği ile beraber kurtulmuştur. Tufan geçtikten sonra evinin yerinde olup olmadığını görmeye gelen Hazreti Nuh komşusunu hayatta hayretle görmüş, selam vermiş. Kadın tufanın olup olmadığını sormuş. "Oldu cevabını alınca "birgün bizim inek diz kapaklarına kadar çamurla geldi o gün demek tufan zamanıymış" demiş. ^[93]

EN-NÂFÎ

Daima mahlukatına faideli olan demektir.

Eh, rablığı bu sıfat yakıştır. Zaten hem yarat, hem yüzüstü bırak, münasip olmaz. Çocuklarını sokağa bırakan kadınlar ve ona göz yuman erkekler bu sıfattan mahrum kimselerdir. Cenab-ı Hak şu üzerinde bulunduğumuz

yeryüzüne bile ne kadar faideler temin etmiştir. Tabiatı ve kanunlarını yaratmış, ayarlamış; güneşiyle, yağmuruyla, havasıyla, toprağıyla sanki birer birer meşgul olmuş. Vazifelerini tanzim etmiş, milyonlarca sene sabır ve tahammül göstererek tabiatın, toprağın tekemmül ede ede kendi sırlarını idrak edebilecek kabiliyette insanlar, sevgililer yaratma işini tanzim etmiştir. Ne gariptir kî insanların bazıları hatta büyük bir ekseriyeti bu idrak kabiliyetinden uzaklaşmaktadır. Aslına olan muhabbetleri şehvanî bir şekil almış, kendisini yaratını, yaşatanı ve nihayet öldürecek olanı düşünmeye bile vakit ayıramamaktadırlar. Ne nankör insandır ki kendi hizmetinde olan varlıkların zevkine dalmıştır.

Bey iken tabiatın kölesi olmuştur. Hakkı arayıp bulmanın kabil olmayacağını tahmin edenler, "sahibim" diye bizlere tanıtmak istediği sevgililerini bilseler ve aramızda olduklarını düşünerek aradığı sevgililerini bulsalar ve lazımda olduklarını da düşünerek arasalar, bulmak keyfiyeti de kolaylaşır.

Asiler, nankörler, cahiller, gafiller bir meyvanın kabukları gibidirler. Karpuzun kabuğu kendi içinden habersizdir. İçinden haber alabilmesi için patlaması yarılması, yani bir bıçak darbesi lazımdır ki o darbe de onun Ölümlü demektir. Bize cevizin acı olan kalın ve sert kabuğu değil, daha içindeki özü lazımdır. Hatta taze olduğu zaman ince bir kabuğu daha vardır ki onu bile çıkarıp atmak lazımdır.

Fena ve idraksiz insanlar da kamil ve öz insan olan kimselerin kabukları gibidirler. İcini elde etmek için dışını feda edebiliriz. Bu da onlara verilmiş bir mazhariyettir. Bir sevgilinin canına kıyılırsa, kefarete olarak yetmişbir kişinin kanının akması lazımdır.

İşte herkese faideli olan Rabbülâlemin'e herkesin de bilmukabele onunla alakalanması lazım gelirken bir benlik davasında bulunuruz ki bizi toprağa ve ateşe kadar götüren o davadan, o gaflet duygusundan son saatimizde uyanırız. Ne yazık!

Dinimize saygı ve alaka gösterdiğimiz müddetçe zaferden zafere koşmuşuzdur. Din özdür, milliyetçilik, vatanseverlik kabuktur. Asıl olan din ilmidir. Dünya ilimleri onu ihata edemeyen parçalar. Benliğimiz, özümüz nurdur, bir deryadır. İsimlerimiz ve şekillerimiz dışıdır, kabuktur. Muhtelif görünen, çokluk eden, vahdetdir.

Ezan-ı Muhammedi, Kur'ân-ı Kerîm, peygamberler, kamil insanlar, bizleri o vahdete, sonsuzluğa, ışık ve muhabbet âleminde çağırırlar.

Balı bilirsiniz, arılar yapar. Çiçeklerin özlerindeki şekeri emerler, bir usta gibi çalışarak kovan içindeki peteklere doldururlar. Onların pisliği yoktur, içi dışı baldır. Hatta taşları bile çiğner çiğner mum posalarıyla beraber atarsınız. Hocalar da kitaplardan, ilham yoluyla gönülden ve kainattan ilim toplayarak bal yapan arılara benzerler. O insanlar yalnız ilim değil, ibret ve hikmet meyvalarının güzel kokularını da alırlar, toplarlar, yerinde sarf ederler ki körlerin gönlünü açan, ölüleri diriltiren nafha o kokudur. Cenab-ı Hak yarattığı mahlukatıyla da birbirlerine yardım ettirmiş ve nihayet insanlara faideli olmuştur. İslamiyet'in esası da budur.

Biz de demokrasi, hürriyet, insan hakları v.s. diye Garp Medeniyeti'ne başvuruyoruz. Ne acaiptir ki Garp Medeniyeti örnek olarak İslam Medeniyetini karşısına alarak İslâm âdetini benimsemek yolundadır. Çünkü, bütün hürriyetler bizim dinimizin esasında mevcuttur. Tek tük İslamlığı kabul eden Hristiyanlar da bu seviyeye yükselmiş kimselerdir ki yıllarca yaşadıkları Hristiyanlığı terketmişlerdir. Bunlar Türk değil, İslâm olmaktadır. Bizler de İslâm ile müşerref olmuş Türkleriz, büyüklüğümüz bu bakımdandır.

İlk insanları, vahşi kabileleri, bedevî ve cahil ırkları, saldırgan milletleri biliyorsunuz. İslamlık, peygamberimizin teşvikiyle başlamıştır. İnsanlar selamete yaşasınlar, düşünsünler diye Allah en şerefli milletin en şerefli kabilesinin içinden en şerefli insana verilmiş bir kitapla taltif etmiştir.

Eğer biz harplerde zafer kazandıksa Allah'tandır, onun lütfudur. Bugün hür bir millet olarak yaşıyorsak, milletler arasında hatırı sayılıyorsa o da Allah'ın lütfundandır. İçimizdeki dinibütün velilerin ittihamı ve sevgililerin sayesinde.

Türklük ittihamı daima Rus düşmanlığını körüklemiştir. Nitekim İslâm ittihamı'nda İngiliz düşmanlığını tahrik etmiştir. Ne ise hududumuzu aşmayalım, biz yine yolumuza dönelim.^[94]

EN-NÜR

Maddeyi ve mânâyı aydınlatıcı olan demektir.

Maddeyi aydınlatan güneştir. Mânâyı aydınlatan, Nur-u Muhammedîdir. Hakikat güneşidir.

Dışımızda güneşin sureti, içimizde Hak güneşi vardır. Yani iki güneş arasında kalmış birer et parçasıyız.

Güneş te nurunu Hak'tan aldığına göre, bu suretle taksimata girişmek ulema yanında lüzumsuzdur. Fakat mevzuumuz Hakkın isimleri ve sıfatlarıdır. Gören göz daima görür; biz beşeriz ihtiyarlarız, gözümüz görmez fakat nurdan başka birşey olmayan kalp gözü çalışır. İlim nurumuz varsa eğer uyuruz, gözlerimizi kaparız, görmeyiz. Rüyalarımızda gören mânâ gözleridir. Surete de aksi vurursa arüyada şöyle gördük" deriz.

Bizim, benim, diyebileceğimiz hiçbir şeyimiz olmadığı için görmek keyfiyeti de bizden değildir. Esasen biz de Hakk'ın varlığı ile var gözüyoruz. Var olan her zaman vardır. Bir var bir yok, olana yok diyebilirsiniz. O halde bu alem nedir? Hakk'ın varlığına birer delil. Nur aleminde gaip olmadan, ne nuru, ne kendimizi, ne Allah'ı anabiliriz. Suretteki görmemiz bile bir alemdir, gördüklerimizi zabtetmek te bir başka âlemdir. Bir cismin sağ, sol, ön, arka üst alt olmak üzere altı tarafı vardır. Gözün tarafı yoktur, makamı yok, mekânı yoktur. İşte bu

hususlar harfsiz, sessiz, yani iç âlemin anlayabileceği şeylerdir. Harfler, cümleler, gönül halini, nur alemini anlatmaya kafi gelmez.

Güneş sözkonusu olduğunda taş, toprak, ot, çamur, leş, nazar-ı dikkati celp etmez. Hatta gökler bile ağza alınamaz. Güneş geldi derler. Gitti battı derler.

Güneş; hayvan, insan, pislik demez nurunu her tarafa bol bol verir, su da böyledir, hava da böyledir, toprak da böyledir, nur da böyledir. İnsan bir defa o âleme daldı mı her tarafı nur olur. Ahmet, Mehmet, Ayşe, Fatma bile tefrik edilmez.

Sizleri bu izahatla artık yalnız bırakıyorum daha ileri gidemem. ^[95]

EL-HÂDÎ

Hidayet eden, yol gösteren demektir.

Yani bu ismin ve bu sıfatın sahibi olanlar bu işi görürler Yukarıda arzettik. Cenab-ı' Allah'ın bütün sıfatları saltanatının icraatını yapmaktadır, hepsi azametle faaliyettedirler. Bizler onun maşasıyız.Yol göstermek hususunda Rabbimizin emrine tabi olduğumuz gibi, taliplerin de emrine tâbiyiz. ^[96]

EL-BEDÎ

Herşeyi yeniden icat eden, yani saltanatını örnek ve numune üzerine istinat ettirmeyip dilediği gibi yoktan yaratan, icat eden ve en iyi şekli tercih ederek yaratan demektir.

Onun için Kur'ân-ı Kerîm'de (*Bedi'u semavaü vel arz*) ^[97] buyurulmuştur. ^[98]

EL-BÂKÎ

Bütün âlem, bütün suretler mahv olsa, fani olsa O kalır. O'na tahavvül ve fani olmak istinat edilemez. Onun için mezar taşlarına, "hüvel bakî" yazarlar. ^[99]

EL-VÂRÎS

Mirasa konana vâris derler. Esasen âlemde herkesin kıyameti toprak olup cansız kaldıkları zamandır. Kimin nesi var, kim var ki mal ona kalsın, hepsi Hakk'ındır. Varis-i hakikî odur. Hersey Hakk'a kalır. ^[100]

ER-REŞÎD

Doğru yolu salık veren, tercih eden demektir. Bu ismi alan kullardan yanlış yol gösteren bulunmaz. İnsan bilemez başka.

Şeytan ile arkadaşlık ederseniz size kıbleyi Ankara'da Allah'ın yolunu da Amerika'da gösterir. İlim ve irfan ocağını parti ocağına çevirir. Mutasavvıfı meyhanede gösterir. Memlekette çalışma sahaları varken size başka memleketleri tavsiye eder, Hristiyanların İslam olmak istemesine mukabil kimisi de Hristiyanlığı ve onların âdetini tercih eder. Belki de mütedeyyin Hristiyanlar, namaz, niyaz bilmez fakat yer, içer, yatar, kalkar, çiftleşir cinsinden olan lâfta islamlardan üstündürler, kim bilir? ^[101]

ES-SABÛR

Ceza vermekte sabredici demektir.

Kullarına kabahatlerinin cezasını vermez, sabreder. Belki tövbe eder, belki ibretle bakmayı öğrenir, nasihatla ahlakını değiştirir diye sabreder.

İyiliğe istidadı olanlara fazla para ve miras vermez. Ahlakı bozulmasın diye sabreder.

Hastaları hemen öldürmez, doktor ve ilaç bulur da kurtulur diye sabreder. Oruç da bir sabırdır, Hak'tan bize bir hediyedir. Bize de felaketli günlerimizde sabretmemizi tavsiye eder. ^[102]

ED-DEYYÂN

Bütün dinlerin gayesi Allah'dır. Güneşe tapanlar olduğu gibi insana ve ölüye tapanlar da vardır. Puta tapanlar olduğu gibi taş, toprağa, madene tapanlar da vardır. Herkes toprağına kavuşur; fakat kavuştuğu halde kendi sevgilisinde yok olması lazımdır, kanun-u muhabbet böyledir.

Gelin öyle ise biz de kamil bir insanın gönlünde Allah'a varalım, o yolda yok olalım. Çünkü en kısa yoldur ve ebedî varlığa giden yolun başlangıcıdır. ^[103]

EL-MENNÂN

Bütün nimetler O'nadır, teşekkürler O'nadır. Hamd-ü senalar onadır. Ben size bir iyilik yapsam, bana minnettar kalırsınız. Halbuki size iyilik yapmak için gönlümden bana bir emir gelmiştir. O Allah'ın emridir. Surette bana teşekkür ediyor, minnettar kalıyorsunuz ya, ben yokum benden işliyen O'dur. Binaenaleyh teşekkür ve minnet de O'na râcîdir.

Bir fakire sadaka verirken bile onun elinin üzerinde görmediğimiz Hakk'ın eli vardır. İlk alıp fakire veren odur. Sadakayı alan da bunu böyle bilmelidir ki verenin elinin üstünde göze görünmeyen Hakk'ın eli vardır, onun için minnetler O'nadır. Arada kîm olursa olsun insan bir vasıttır. ^[104]

EL-HANNÂN

Bütün inilti, yalvarmalar, sızlamalar O'nadır. Biraz işimiz fena gitti mi şansımız bozuldu deriz. Bizim için zararlı olan o şeyi Allah vermiyor demektir. O şeye sahip olmak için acele ederiz. Sevdığımız bir kimseye sahip olmak için de çırpırız. Halbuki o sevgimizi icap ettirecek şeylerin hakikatında Allah vardır. Geri dönmeyelim, talihimize küsmeyelim. Müracaat edecek makam orasıdır. Ona yalvaralım. İnlemek, aşk âlemine mahsus bir keyfiyettir. Hasta da inler fakat bu iniltide yapılan kabahatlerin pişmanlığı gizlidir. Hakk'a yalvarmak şeklinin harfsiz hilesiz ifadesidir. Tövbe mânâsı da taşır. Peygamberimizin mescid-i şerifte dayandığı bir ağaç bir seferinde alenen inlemiştir. Sebeb ise camilerin büyümesi üzerine mimberden vaaz edileceğinden dayanmak için o sütuna lüzum kalmamasıdır. Sebeb sevgilidir ve hasrete dayanamamaktır.

Vücudumuz toprak bir sütün farzedilse, Nur-u Muhammedi de o vücutta hüküm sürerken ondan bir an dahi izin istemeyerek ayrılmanız icap eder. İnlememiz hayretin ifadesidir. ^[105]

ES-SÜBHAN

Noksanlardan beri, ayıplardan uzak ve münezzeh olan demektir.

öyle ya rab olur da kusurları olur mu? Mesela, ana-baba olsun da, sofrada çocuklarının önündeki iyi gıdaları alsın yesin, olur mu?

Ana-baba olsun da çocuklarının cebinden para çalsın, olur mu? Ağabey veya abla olsun da kardeşlerini baştan çıkarsın, olur mu? Büyük olsun, dede olsun da çocuklarıyla beraber çapkınlık, torunlarıyla beraber içki içsin, olur mu?

Milletin vekili olsun ve millet için namus ve şeref sözü versin de memleketin icabatı olan hürriyet, adalet, müsavvat dairelerinde çalışması icap ederken parti kavgalarıyla uğraşsın, adam kayırsın, küpünü doldursun, kendi partisine mensup cühelayı etrafına toplasın da memleketi çıkmaza soksun, olur mu?

Kendi nefsinin terbiye edemeyen bir ev idare edebilir mi? Bir ev idare edemeyen, dört tane koyunu haylayamayan bir memleket idare edebilir mi?

Bir hakim bir mahkemede adeta Allah'ı ve Peygamber'i temsil etmektedir. Adalet kanunlarını yutmuştur. Mazlumun, maktulun akrabaları dinlerken bir zalimi, katili affetmek olur mu? Din, maneviyatı terbiye eder, vatanseverlik düşüncesiyle de geçmiş hatalarından ibret alarak yeni bir yol takip edilir. Fakat İstikbal dindedir. Kudret, kuvvet Allah'tandır. Din değişmez kullar ona uymalıdır. Araplara kızarak dini ihmal olur mu?

Beşeriyete ait bitmek tükenmek bilmeyen hatalar Sübhan dediğimiz ve namazlarda sübhanallah diye teşbihini çektiğimiz Allah'da yoktur. Esasen vicdan ona en yakın olan bir duygudur.

Doksandokuz sayılan Esmâ'l-Hüsna'nın adedi geçti, belki binbire kadar da bulunabilirdi. Zihinlere teşevvüş vermemek için burada beş-on nokta koyalım. Size şeyhülekber Muhyiddin Arabî'nin ağzından söyleyeyim ki biz Allah'ın zahirdeki suretleriyiz, onun hüviyeti bu zahiri suretlerin özüdür. Suretlerin nurudur. Hak; mânâ cihetinden evvel, suret cihetinden âhir, hüküm ve hadiselerin değişmesi bakımından zahir, tedbir, tasarruf ve idare bakımından batındır.

Ey benim büyük ve eşsiz olan Allah'ım! İbadetlerimin senin huzuruna gelip konuşabilmek için bir vesiledir, yaptığım hayır ve hasenat senin ismini karşımdakinin de ağzında duymak içindir. Bir sevap bir mükâfaat beklediğimden değildir.

Size bir de gördüğüm, okuduğum, dinlediğim sözlerden ruhlu, özlü parçalar bulmak itibarıyla (arıların çiçek çiçek dolaşıp bal alması gibi) basit görünen Leylâ ile Mecnun'un hikâyesinden ibretler ve misaller vereyim. Bu ya bir vakadır veya ince ruhlu hassas bir muharririn tahayyülüdür. Sonradan beş-on kişinin daha hoşuna ' gitmiş, aşk sembolü olarak karşımıza çıkarılmıştır.

Size bu aşk hikâyesindeki incelikleri arz ediyorum. Esasen kitabımızda öyle satırlar, öyle cümleler vardır ki izahında kitaplar dolar, mükerreren okunmasında da çeşit çeşit zevkler vardır. Bazı yerleri füze süratiyle ruhları Allah'ın huzurunda secdeye vardırır.

Mesela; Nizâmî ismindeki yazarı en başında, "Ey Allah'ım, senin ismin her şeyin en iyi başlangıcıdır. Senin adım anmadan bir işe başlayamam. Ey benim büyük Allah'ım, ruhum seni ezelden anmaya alışkindir. Ağzımda

da, gönlümde de ancak senin ismin vardır" diye güzel bir mesele, candan bir niyaz ile bir işe nasıl başlamamız icap ettiğini anlatıyor, öğretiyor.

Leylâ'nın kabilesiyle harbe tutuşan Mecnun tarafılsı bir kabilenin içinde Mecnun şöyle diyor: "Düşman benim dostum olduktan sonra kılıcın ne hükmü vardır?" Hani "düşmanın dostu benim düşmanımdır" veya "dostumun düşmanı benim de düşmanımdır" atasözüne benzer ki düşmanımın dostu benim de dostum olmayabilir diyebiliriz.

Mecnun, bir orman kenarında gezerken bakmış bir ağaçta Leylâ ve Mecnun ismi yan yana yazılı, ikimize bir nişan, bir işaret yeter diye Leylâ'yı ağaçtan kazır.

"Niçin kendi ismini kazımadın?" diye sorduklarında; "Benim vücudum bir kabuktur, Leylâ benim ruhumdur. Hayali özümü kaplamıştır. Ruhlar gözükmeyen cesetler gözüktür de onun için" cevabını vermiştir.

Birgün Mecnun'u babası Kabe'ye götürüyor. Oğlundan bu halin gitme şuurunun avdet etmesi için dua ediyor.

Mecnun hemen Kabe'nin kapısının halkasına yapıyor: "Allahım, sen babamın dediğine bakma, ben aşk ile yaşıyorum, aşk benim hatıramdır. Onsuz yaşayamam, Allah'ım aşkımı arttır. O benim alın yazımdır, bozulmasın, silinmesin. Aşkı duymayan, tatmayan bir gönlü gam seli alsın, yıksın, götürsün" diye dua ediyor.

Cemalin görmeden gitti cemalim

Görürsem ger cemalin ne olur halim?

Her zaman kulağa itimat etme, gözünle de gör. Serviye naz elbisesi giydirmişler, Leylâ diye isim takmışlar, Mecnun da o ağacın gölgesinde hüngür hüngür ağlamış,

Sevgilinin ölümü en katı yürekli insanların bile gönüllerindeki duyguları lisana getirir.

Aşkın ölçüsüne bakın ki birgün Leylâ ihtiyar ve fakir bir kadına Mecnun'u getirmesi için kulağındaki çok kıymetli küpelerini hediye eder. Fakat Mecnun'un, Leylâ'nın evine kadar gitmeye mecali yoktur. Sokağın yanındaki bir arsada bekler.

Bu defa kadın Leylâ'yı alır Mecnun'un olduğu yere getirir. Fakat arada bir tahta perde vardır. Kadın Leylâ'ya, "Kızım biraz daha ilerle de tahta perdenin öte tarafına geç, Mecnun oradadır" diyerek öpüşmelerini seyir etmek ister.

Leylâ, "Bir adım daha ileri gidersem ölürüm bundan ziyade yaklaşmak aşk mezhebinde ayıptır. Ayıp olan şeyi yapmamak lazımdır. Mademki benim bir sahibim vardır, yaptığım işten sonra utanmamalıyım, temiz aşkıma leke sürmemeliyim" der. Kadın, bu defa Mecnun'a gider, yaklaşmasını, sarılmasını söyler. Mecnun da "Bundan fazlası benim için haramdır. Yalnız ona söyle birkaç beyit okusun. Ben dinleyeyim. O aşk şarabını ağzından ve gözünden akıtsın ben içeyim, bu kadar kafidir" der.

Tahta perdenin bir tarafında Leylâ, diğer tarafında Mecnun vardır. Rüzgar tahta aralıklarından Leylâ'nın kokusunu Mecnun'a götürür. Mecnun derin bir nefes alarak oh. der, o kokudan derin bir nefes alır ve "bu bahar kokusu değil, yar kokusudur" diyerek inlemeye başlar ve bir gazel söyler: "Bundan sonra ben yokum yalnız sen varsın, yalnız sen kalacaksın, iki vücuda bir gönül yeter o da senin gönlün olacaktır. Çünkü benim gönlüm harabdir, senin incini de varlığımın tek ipine geçirip teşbih yapacağım. Tek taneli bir teşbih olsun ki ikilik ortadan kalksın." Bazı bademler de öyledir. Ya bir kabuk içinde yanyana iki iç; bir yumurtada iki sarı olduğu gibi.

Eğer Mecnun Leylâ ile evlenseydi muradına ererdi. Fakat ruhunun neşesini gaip ederdi. Böylece, herkesin yapabileceği basit bir işi yapacağına ömrünün sonuna kadar onun sevgisiyle tertemiz yaşamak, onun aşkını, hasretini katre katre, yudum yudum her an içmek şüphesiz ki daha zevkli bir harekettir.

Ey esrar hazinesini sevdiği, dilediği gönüle veren Allah, akıl ancak senin lütrunla o hazineyi ele geçirir.

Ey uzağı ve cemâlini görenlerin gözünü açan Allah, senden ancak seni istiyorum, daha ne isteyeyim.

Dünyada o ay gibi güzeller ve güzellikler arasında biri vardı ki güneşin ışığının yolunu keserdi. Adı Leylâ olan o dilberin bütün yıldızlar kölesi idi, o güzeli görünce şeytania bile gözleri kamaşmış, dili tutulmuş melekler bile sübhenallah çekerken teşbihlerini koparmışlardı.

Canlan aşk ve vefa ile yoğrulmuş olanlar söz söyleyemezler, dilleri dolaşır.

Mecnun'un yani İlahî aşk sahibinin gönlünde yüzlerce yara vardır ki sıra ile o yaralar birer birer sızlarlar. Fakat her sızlamada sahibine mukabil aşkı haberdar ederler. Annesi dağda Mecnun'u buluyor, eve çağırıyor, her ikisi de başbaşa ağlıyorlar. Nihayet Mecnun:

Men tâbi'i aşk-ı cemal-i yârem

Mâder çi gunem ne şîr harem

"Ben dostumun yüzüne âşık oldum, ona tabiiim, valideyi ne yapayım. Süt emen bir çocuk değilim ki, büyüyüp ayrılmışım. .

Leylâ'yı bir başkası ile evlendiriyorlar. İbn-i Selam ismindeki zat yani kocası, zıfak gecesi kızı okşamak istiyor. Leylâ derhal "Senin nezlen var gül kokmaya kalkma. Mahzun duran benim meyvama arsız arsız bakıp durma. O emanettir, benim değildir. Bu gönül tacının sahibi vardır. Leylâ denilen altın; bir sultanın, aşk sultanının turasını taşıyor, çek elini" der.

Mecnun, Leylâ'nın evlenme haberini alır. Acı acı, sistemli gazeller yazar. Leylâ bunları okur cevap yazar: "Benim çok kıymetli incim henüz delinmemiştir. Benim balıma sinek konmamıştır. Şimdiye kadar kimsenin

masalina kulak vermedim, kimsenin artığını yemedim, içmedim. Sen de bilirsin ki evlenmek hususunda serbest değilim."

Ey aşk; âlemda asıl mevcut olan sensin. Senin makamın cihan değil gönüllerdir. Senin ismin seveci çıkmış. Mecnun demişler, Leylâ demişler sana, ama iyi bil ki sesi çıkmayan yüzbinlerce Leylâlar Mecnunlar sana can vermeyi iftihar vesilesi bilerek fermanını beklerler.

Ey Hak güzelliği, bütün güzellikler ve sıfatlar senin güzelliğinin dışında kalmışlardır. Senin aşkının karşısında, görür görmez, bilir bilmez bütün kainat Mecnun'dur.

Ey her güzelliğin cemalini örten perde ve duvak! Senin hakikî ismin her hastaya şifadır.

Ey aşık korkma, sen gaip olmazsın, ezelde müseccelsin. Mecnun yolu biganelere ibret olsun. Leylâ dersin, Mevla'ya giden en kısa yoldur.

Allahım! Yazılarımın her satırında sana ve habibine doğru hızla yol alan bir selam nâmesi vardır. Sizin isimlerinizi anarak, feryat ederim. Zari zari ağlarım, iniltimi bütün âlem, bütün beşer duysun istiyorum. Çünkü birinizin mevcudiyeti diğerinizin de mevcudiyetine bir delildir. Senin ismin bütün sırların toplandığı mahzenin kilididir. Habibinin ismi o kilidin anahtarıdır.

Gerek evlenmeden evvel ve gerekse evlendikten "sonra aşkını gizlemesini bilen taraf daha mesuttur. Daha olgundur. Çünkü laubaliliğe meydan vermez ve kendinden biktırmaz, gönlünü idare eder.

Leylânın Mecnun ile evlenmesine mani olan yegane engel babası idi. Nihayet öldü, Leylâ'nın gönlüne sahip olamayan, vücudundan da bir muavenet görmeyen bedbaht kocası da ölmüştür. Zeyd ismindeki bir aracıya yeni, temiz elbiseler ve'rerek Mecnun'a giydirmesini ve getirmesini söylerler.

Mecnun civarda bir tepede beklemeyi tercih eder. Leylâ'nın gelmesi için Zeyd'i geri gönderir.

Her iki aşık karşı karşıya gelince yerlere kapanırlar ve ağlaya ağlaya kendilerinden geçerler. Kutsî, Lâhutî aşkta temas yoktur. Göz göze bile gelmeye tahammül yoktur. En ufak bir tecavüz hareketiyle mahzun aşk kirlenir, müptezelleşir.

Mecnun'un dağlarda arkadaş olduğu hayvanlar etraflarını çevirirler. Ağyarı gözünden saklamaya gayret ederler. Beş aiti saat sonra ilk olarak Mecnun uyanır, bakar ki Leylâ daha uykuda. "Burada buluşmazdan evvel canı benimle beraberdi, gönlümü doldurmuştu cesedi yoktu, şimdi cesedi burada canı yok, acaba nerelerde?" dedi. Ve Leylâ da gözlerini açtı.

Hesap verecek kimse kalmadığı için Mecnun'un elinden tuttu. Çadırına götürdü, ilk defa boynuna sarılıyordu. Ve dedi:

Buluşmazdan evvel feryadın göklere çıkıyordu, şimdi buluştuk diye mi sesin çıkmıyor?

Senin için canını veren tek âşığım, dil satmak zamanı geçmiştir. Feryat eden adam bir şey arıyor, bir şey istiyor demektir. Aradığını bulunca sesi kalır mı? Sular şırl şırl akar çağlar çünkü denizi arıyor, aslına varmak istiyor, denizi bulunca sesi kalır mı?

Odun duman çıkarırsa, çatırdarsa yanmış demektir. Yandıktan sonra tam ateşe kavuşup ateş olunca dumanın sesi kalır mı? Aşıkların feryadı, iniltisi, gözyaşı, maşuka ulaşınca kadardır. Vuslat dediğimiz o ulaşma hasıl olunca ses kalır mı hiç?" dedi.

Evet sevgili kardeşlerim; uzun zaman aşk çekenlerin vuslata da kemal-i dermanı kalmaz. Tahammülleri yoktur, maşukunun hayaliyle yalnız kalmayı isterler, onun vücudu bile bir rakiptir.

Vuslat, iki varlığın birleşmesidir. Birbirinde gaip olmaktır. Suretteki vuslat aşk-ı şehvanîdir. Aşk-ı kudsinin bir nümunesidir fakat birinde cenabetlik vardır, diğerinde ulvilik, kudsilik, ebedî hayat vardır. Maşuk-u hakikîde gaip olmayan, bütün arzularını, ihtiraslarını, iptilalarını hatta benliğini feda etmeyene yani ölmeden evvel ölmeyene maşukun tecellisi olmaz. Maşukilik istemez, birlik ister. İnsan yokluğa kanat açıp uçarsa var olarak avdet ettirirler.

Camilerin minaresi de Hakka davet etmektedir. Nereye? Hıristiyanları İslamlığa, İslamları tasavvufa, hakka, huzura davet etmektedir.

"Aşkın davulu, minaresi yoktur. Bir nefesle dolar esrar gönülden gönüle" demişlerdir. Aşkın davulu nefhadr. Ol nefha sahibim bulun. Hayattadır, onlara ölüm yoktur. Nöbet vardır. Nöbeti teslim ederler, göçerler.

Leylâ, "Mecnun" diye diye ruhunu teslim eder. Yıkırlar mezara götürürler. Mecnun, pek geç haber aldığı için o da gelir kabre girer, "Leylam Leylam" diye inler. Bu hali bilen ve gören cemaat kolundan tutup Mecnun'u ayırmak isterler. Heyhat! Mecnun da ölmüştür. Son nefesini sevgilisinin ismi ile vermiştir.

O zamanın ihtiyarları yıkanıp namazı kılman Mecnun'u da aynı mezara gömmekte bir fark bir beis, bir memnuiyet görmemişlerdir.

Ey toprak! Sen ne sevgilileri aldın, yedin, ne sevgilileri de üzerinde biten gıdalarla husule getirip yaşıyorsun.

Sende bir şeyler var. Sen başlı başına bu işleri yapamazsın. Sana soruyorum; "Güneşin sıcağı, suyun rutubeti olamazsa birşey yapamam, onlara sor" diyorsun. Onlara soruyorum, güneş "yakarım" diyor. Su "boğarım" diyor. "Havaya sor" diyorlar, havaya soruyorum; "ben bir cism-i latifim" diyor "gözle bile görülemem, bu görülenleri nasıl yaşatabilirim, nasıl yaratabilirim, benim ne alakam var" diyor.

Ey benim Allahım! Ey âlemlerin Allah'ı! ne varsa sende var. Emirleri veren sensin, senden başka bir varlık olmadığına göre emirleri alan da sen misin yoksa?

Yoksa hepsi sen misin? Taş, toprak, su, hava, ateş ve bunlardan teşekkül edenler de birer can mı, birer canan mı, yoksa onlar da sen misin? Göklerde, gayp aleminde uçarken bizi buraya indirdin, yine seninle beraberiz uzağa gitmiş değiliz.

Bu inkılap âleminde her zerreden bize bakan sen misin? Seni gören bendeki göz, benim malını değildir. Gören nur dahî senin nurundur, ey azamet ve kibriya sahibi Allahım. Tâ ezelden nefes aldığım şu ana kadar ve bu dakikadan evveliyet dairesinin ebebiyet noktasında birleştiği yere kadar maden, nebat, hayvan, insan bilerek ve bilmeyerek seni teşbih eder, takdis eder, tenzih eder, takdim eder, tevhit ederler. Ah gaflet! ah cehalet!.. Cehalet, Yâ Rabbalemin ne diyeyim? Ne yapayım? Kurak yerde kalan kavunlar gibi şerha şerha çatlayacağım. Toprak altında yazın bütün danelerin çatlayıp açıldığı gibi yarılacağım.

Çiçeklerin goncaları gibi açılacağım. Açılacağım değil, açılıyorum, fakat koklayan nerede? Halinden anlayan nerede?

Altın, gümüş sevgisi; erkek, dişi iptilası; yemek, içmek düşkünlüğü senin muhabbetinle kıyas kabul eder mi?

Ne olur Allahım, bu şevkten tatmayanlara da tattır. Bu vücud kokusundan koklamayanlara da koklamak nasip eyle. Kimi ayık, kimi sarhoş olmasın; bir an olsun ki hepimiz sarhoş olalım, baygın olalım. Sonra yine işimize, gücümüze bakalız; suretteki saltanatını da temadi ettiririz. Seninle olduktan sonra ne endişemiz olur.

Dergah-ı ulûhiyetinde seher vakti secdelere kapanarak gözyaşlarımla kırk yıldır temenni etmekteyim ki bizleri ıslah eyle, cahûleri âkil, bigâneleri arif eyle; bu âlem nakşının her noktasında senin cemâlini görene aşık, görmeyene gizlisin. Fakat inkar ederler. Ne gam ki sen onların inkarından da münezzehsin. Yalan yanlış tasdi-kinde de.

Ne çıkar? İnkâr etmişler, tanımamışlar, ibadet etmemişler. Sana birşey tesir etmez, kendilerine ederler.

İnsan ibadetle sana yaklaşmış olur, gözündeki perdeleri yırtmış olur. Senden geldik, hayatımız sendendir. Seninledir. Yine sâna döneceğiz ipek böceği gibi vücud kozasını deleceğimiz gün uzak değildir. Meyvaların bile olgunları kurtlu olur. Kemalatta ebedî hayat vardır. İnsanların kurdu da gönüldür, idraktır, irfandır. Ruh Yûsufunu kuyuda, zindanda koymamak lazım. Ey sevgili kardeşlerim; eserlerimiz Kur'ân-ı Kerîm'in hûlasasıdır. Gönülden gelmiştir, görmek suretiyle bilinmiş ve yazılmıştır. Bu kadar açık bir ifadeyle daha yazılmayacaktır. Bu kitap aynı zamanda sizin kitabınızdır. Özünüzün kitabıdır, Arapça değil, Acem'ce değil, öz Türkçe'dir. Ben de Türk'üm ve sizin asrınızın adamıyım. Size kendi lisanımızdan hitap ediyorum. Allah'a kadar olan mertebelerin hepsi de haktır doğrudur. Size işarette bulunuyorum, güzel ahlak sahibi olun; Rabbinizi tanıyın, bilin, sevin, dünyanın bütün zevkleri geçicidir, son pişmanlık faide vermez, güvenecek bir tek dalımız yoktur. Bu âlem birbirimizi incitmeye değmez, dedelerimiz gibi biz de birgün tarihe karışacağız. Halbuki o âlemde neler var, ne zevkler var ki dünya zevklerine benzemez. Tuttuk, kavuştuk dediğimiz şeyler birer gölgedir. Hakikatui gölge-sidir. Ben yazılarımı aç karnıma yazdım, siz de bunu asude ve pek tok olmadığınız zaman, kabilse' gece el ayak çekildiği zaman okuyunuz. Yazılardaki dostun cemali ve esrar o zaman görülebilir. Hidayet Allah'ımızdan, Peygamberimizden, ikaz ve rehberlik bizdendir. Dünyadaki muvaffakiyetleri kazanmak için Allah'a ve peygambere yapışarak hareket edilirse daha verimli, daha süratli, daha devamlı olur. Mesele budur. Dünyayı terkederek din için çalışınız demiyorum bu yanlış. Hayat dünya ile ve dünya için çalışmakla kabildir. Evvelâ dünyalık temin edilmeli sonra Allah için çalışmalı. Nihayet gönlümüzde iman ve Allah sevgisi olursa dünyamız da mamur olur ahiretimiz de. Elinizden fenalık gelmez.

Hakk'ın yolun arar isen dilde nibân içindedir
Andan nişan sorar isen her bir nişan içindedir
Senden yakındır ol sana sanma anı senden cüda
Senden yürü var sen ona o sende can içindedir
Onsuz değil arz'ü sema anınla dolu her ara
Zann etme bir yerde ola ol bimekan içindedir
Her yerde oldur görünen her gözde hem oldur gören
Her şeyi oldur yürüten, her anda ân içindedir
İşit Cemalinin sözün anla hakikince özün
Ko gafleti aç can gözün gör hak ayan içindedir.

(Cemaleddrinin Ussâkî)

Hakkın sevgilisi ve halîfesi olduğumuzu biliniz. Dinimiz günde beş vakit namaz emreder. Bu yapılamaz diye büsbütün ibadeti terketmeyin, dinde reform düşünmek hatadır. Burada ikilik vardır, "bîr Allah bir de sen varsın, öyle olmaz böyle olur" diye üzülmek olmaz. Cenab-ı Allah erhamu'r-Râbimîn'dir.

"Aman yarabbi, dünya halini biliyorsun, gönülden sana ibadet yapmak isterim bunu da biliyorsun. Evvelâ çocukluğumun nafakasını temin edeyim, vazifem bittikten sonra ibadetimi yapıyorum. Hoşgör beni büyük Allahım" dersiniz. Cenab-ı Allah hoşgörür. Kale içinden feth edilirse kan dökülmeden herşey hallolur. Gönlünüzü temizleyip Hakk'ın sevgilisine lâıyk bir incilâ verebilirseniz o zaman iki taran da kazanırsınız.

İbadetlerden, riyazetlerden maksat budur. Müslümanlık budur. Allah rızası için herkese, anneye, babaya büyüklere, küçüklere, hristiyanlara, hatta hayvanlara bile faydalı olmaktır. Şefkatli olmaktır.

Elinde teşbih camiden çıkar, dışardakilere kibir ve gururla bakar. "Ben namazımı kıldım, bunlar ne biçim müslüman, ne namaz var ne niyaz" diyerek kendini görür büyültürse bu kimselerde iş yoktur.

Halbuki dünya işi ile meşgul iken namazını tam vaktinde kılamayıp, "aman ya rabbi" diye mahzun olan bir kimse, kendini ve ibadetini görüp mağrur olandan daha üstündür, daha hayırlıdır.

Öyle zaman vardır ki vatandaşa hizmet ve çoluk çocuğun rızkı için yapılan çalışma da bir ibadettir.

Bununla beraber ezan-ı Muhammedi okunurken sigara içmek, konuşmak, oyun oynamak hürmetsizliktir, küstahlıktır. Cezası vardır. Hiçbir sebep olmadan namazı geciktirmek günahdır, kabahattir. Mazeretsiz oruç yemek de kabahattir. Mazeretli olduğu halde orucunu kimseye göstermeden yemek lazımdır. Mazaretim var diye alenen oruç yemek de bir kabahattir. İslâm mısın, hristiyan mısın belli olmaz. İbadette gizli, kabahat da gizli olmalıdır.

Tarihde ve Kur'an'da okuduğumuz bu kadar kavimler küstahlıkları yüzünden mahvedilmişlerdir. Helak olmuşlardır..Allah, peygamber, Kur'an yalan söylemez. Ekseriya kabahat sahipleri cezalarını dünyada görürler. Eller titrer, ayaklar yürümez, gözler görmez, kulaklar işitmez bir zamanlar olacaktır. Günlerce can vermeden ısıtıp çektiğiniz olacaktır. Belki birkaç da yorgan paralayacaksınız, sevdikleriniz ve sizi seven görünenler bile hizmetinizden kaçacaklar, "ölse de kurtulsak" diyeceklerdir.

Adalet-i ilahiye bunları yapar. Kudret ve kuvveti sonsuzdur. O zaman pişmanlık faide vermez. Muhakkak zulmünüzün cezasını göreceksiniz. Kimseye zararı ve faidesi olmayanlar olduğu gibi, zararsız faydeli kimseler de vardır. Fakat ibadet nedir bilmezler. Bunlar da iyi bir insan mertebesine çıkamazlar.

Öldükten sonra at kuyruğunun altında yasayan sinekler gibi, pis yerlerde fareler ve solucanlar gibi kıyamete kadar azap çekmek istemezseniz mümkün olduğu kadar sözüme dikkat edin, mümkün olduğu kadar ibadet edin, tövbe edin, mütevazi olun, iyilik yapın.

Gönül kapınız açılsın da esrar-ı ilahiye vakıf olursanız kendinizi öğrenirsiniz. Kimsiniz? Nereden gelip nereye gidiyorsunuz? Gece gündüz Allah'a şükrediniz. Çok bahtıyarsınız, çünkü sevgililer arasına girdiniz demektir.

Tahsil çağını bitirmeyen ve askerliğini yapmayan kimse çocuk sayılır; büyük veya küçük çocuk nedir? Bir şahsın gençlik devresine girmesi için mektepler bitirmesi, askerlik yapması gerekir. Ondan sonra gençlik başlar, evlendikten sonra da birkaç sene daha devam eder. Çocuklarımız gençlik devresine dahil olmadan, ilim ve irfan sahibi olmadan henüz ana ve baba ekmeği yerken siyasette, hükümet icraatında rol oynamak istiyorlar, parmak kaldırmadan söze başlıyorlar, yaşlı başlı kimseler de gazetelerde onları teşvik ediyorlar. Gençlik affetmek istemiyor. Gençlik takbih ediyor. Gençlik hoca beğenmiyor, gençlik yemek beğenmiyor. Dersi bırakmak, yürüyüş yapmak gibi icraatlar düşük hareketlerdir. Falsolu şeylerdir. Ahenk bozuluyor.

Memleketi idare edecek bugünün gençleridir, bugünün çocuklarıdır. Dersi bırakıp anarşiye kansan, yürüyüşe geçenlerin çocukluklarından, gençliklerinden hayır gelmez. Dikkat ediniz, bütün dünyadaki isyanlar ve binnetice gerileme, yoksulluklar büyük çocukların taşkın hareketlerinden olduğu kadar o çocukların terbiyesinde noksanları görülen ana ve babanın da mesuliyetlilerindendir de.

Birinci hastalık budur. İkinci hastalık, dinsizliğe doğru kayan bir alakasızlık hareketi vardır.

Din; hastalıktan uzaklaşanları, vicdan nurunu göremeyenleri, başkalarına zararlı olan saldırganlığı firenlemek için Cenab-ı Hakk'ın peygamberleri vasıtasıyla kullarına lütfen gönderdiği haberler, emirler, nehiylerdir. Bu yolda yürünürse mükafaatlar, müjdeler; yürünmezse cezalar vardır. Bu cezalardan ekseriya ibret olsun diye kıssalarla bahseden bir kitabımız, Kur'an'ımız vardır.

Kur'an-ı Kerim, diğer semavi, ilahi, kitapların en tekemmül etmiş ve sonuncusudur.

Hazreti Muhammed, diğer peygamberlerin en kamili ve sonuncusudur, Muhammed ümmeti diğer ümmetlerin en mükemmi ve en hayırlısıdır. İslamiyet bütün dinlerin en sonuncusu ve doğrusudur. Bundan sonraki asırlarda bile daha iyisi bulunmayan bir dindir. İnsan, tekamül nazariyesiyle gelişen bütün varlıkların özüdür, gözbebeğidir. Daha başka bir çeşit üstün varlık yoktur ve gelmeyecektir. Tahsilli ve tecrübeli, yaşı da muhakkak 40'ı aşmış, hayatın bütün safhalarında iyiyi kötünden ayırarak kemale ermiş kimselerin vicdanının sesi kanun olmalıdır.

Bu vasıflara sahip olan kimse namazında, niyazında olarak rabbi ile konuşabilecek safiyeti de elde etmişse, ona peygamber diyoruz. Onun vicdanının sesi, Hakk'ın kelimidir.

Her ne kadar peygamberimizden başka peygamber gelmeyecek, başka bir şariat kurulmayacaksa da veli ve evliya dediğimiz pek yüksek şahsiyetler kıyamete kadar yetişecektir. Dünya onlar olmadıkça yaşamaz, güneş ve dünya devrini yapmaz, tabiat hükümleri felce uğrar ve kıyamet kopar.

İşte geniş mânâları olan ve kısırlığı kabul etmeyen Arap lisanı bunun için tercih edilmiştir. Peygamberimiz de bu kavmin en ulusu olarak Hak tarafından terbiye edilmiştir.

Yukarılarda her zerreden Hakk'a yol vardır demiştik, Cenab-ı Allah, Hazret-i Muhammed'in bütün benliğini istila etmiş "onun eli, kolu, gözü, kulağı oldum" demiştir.

Demek ki biz de ibadetle güzel ahlak ile; özümüz, vicdanımız Hak olduğu gibi vücudumuz da halk sınıfından olarak Ali Veli isimlerini almışız. Onun için isimlerdeki, şahıslardaki çokluğa bakmayınız. Öz birdir.

Mesele de, gerek Kur'an-ı Kerim'in satırları arasındaki esrarın ve gerek veli kimselerin sözleri, yazıları, çalışmalarının bu hakikate ermemizi temin için olduğunu bilerek harekete geçmektedir.

Kültürü yüksek, ordinaryüs profesör olmuş, dahi olmuş; ibadet yok, ahlak yok, Allah'a şirk koşuyor, benlik iddiasındadır ne kıymeti var?

Bunlardan ne millete, ne memlekete, ne ailesine, ne de kendisine hayır gelmez ki hayırlı çocuk yetiştirsın.

Güpegündüz el feneri ile adam arayan Diyojen gibi ben de kulak arıyorum. Cep değil, cüzdan değil, ağız değil, göbek değil, kalça değil, kulak arıyorum. Yalnız kulak arıyorum, biraz istidatlı ve uyanık olsun kafi. Kör olsun zararı yok, ona aşk ve muhabbetten bir gözlük takılabilir. Güneşin ruhunu toplayan pertavsızlar gibi bir tevhid gözlüğü ile gözlerini görür yapmak kabildir, Allah hidayet ederse.

Tevekkeli değil Cenab-ı Allah, Efendimizde "Ey Habibim, kendi kitabını oku, bu günlük bu yeter, benden ilim ve fehim iste" buyurmamış mı? Bütün ibadetler, kulların bu idrake erişmelerini temin etmek içindir. İnsanların gözü yemek, içmek, zevk-ü sefa ihtirası ve iptila peşinde iken gözleri hakikati görmez, kulakları vicdanın seslerini almaz, dinlemez. Bütün varlığı ile hedefi gönlünü dolduran o dünya malıdır.

Bizden istenilen, bu asırda günün 24 saatini nafaka için, meşru eğlenceler için, tefeyyüz için, istirahat için olsun.sarfedelim. Bütün gün meşgul olalım, hayat için, medeniyet için; yankz gece veya sabaha karşı rabbimizle meşgul olarak irtibat temin edelim.

İrtica, geriye dönmek demektir. Geriye dönmek değil, durmak bile caiz değildir. Kainatta her varlık ilerlemek, yükselmek, büyümek ,tekamül etmek yolundadır. Geride ne var? Hiç.

İlerleyerek devrinizi yaparsanız ve vücud dairesini devrederseniz bütün yolları geçersiniz, fakat bu defa mütেকamil ve olgunlaşmış olursunuz.

Geçen geçmiştir artık ân-ı müstakbelse müphemdir

Hayatımda nasıbım bir şu geçmek istiyen demdir

Bu demi huzur içinde geçirmek için arifler meclisinde bulunmak lazımdır. Vicdanen buna da muvaffak oldunuz mu, bir Allah ve Peygamber muhabbeti gönlünüzde kıvıldamaya başlayacaktır ki yaradanımızın da isteği budur.

"Ben insana âşık oldum ve kainatı yarattım. Yıllarca sabır edip bekledim nihayet âdem olarak zuhura getirdim. Kendisini idare etsin diye akıl, fikir, idrak gibi manevî varlıklar; el, ayak, göz, kulak gibi birçok maddî azalar ve bir de uzun bir ömür verdim. O kul bana şükretmesin, bana gafil kalsın, arkasını dönsün, o ne zalim ne nankör kuldur. Biz de o ömrü elinden alırız, azalarından kuvveti yok ederiz, o zaman çok pişman olacak ama faydasız" buyuruyor.

Size basit bir misal arzedeiyim, askerlik çağına kadar çocuğunuzu besleyin, büyütün, yedirin içirin ve hatta kendi nafakanızdan kesip onun tahsilini temin edin ve o size asi gelsin, hürmetsizlik etsin, razı olur musunuz?

Gözünün içine baktığınız evlat size, "gözün çıksın baba" derse ne olursunuz?

Muhterem kardeşlerim, kendinizi bir cami farzedin. Gözünüzün hizasında kubbeye kadar —hamamlarda olduğu gibi— beşyüz yine gözünüzün hizasından yere kadar çepeçevre beşyüz pencere olsun, bu percerelerin her birisi Cenab-ı Allah'ın bir isiminin penceresi, bir münâcaat kapısı olsun, aç kaldığınız zaman "Ya Rezzak! Beni doyur, bana rızık ihsan eyle," diye dua edersiniz.

Mazlum bir mevkidesiniz, eza ve cefa görüyorsunuz, Muntakîm sıfatının penceresine koşar "Ya Muntakim, ben aciz bir kulunum, şu zalimle başa çıkamıyorum, bana yaptığı zulümlere sen de şahitsin, intikamımı al" diye yalvarırsınız.

Muharebede kendi ordunuzdan daha kuvvetli bir ordu ile harbi kabul etmek mecburiyetindesiniz, o gece iki rekat namazın duasında, "Ya Kahbar! Düşmanlarımızı kahreyle dediğiniz gibi "Ya Vâsır Ordumuza yardım eyle, ya Kavi düşmanımıza karşı ordumuzu kuvvetli eyle, ya Galip bize muzafferiyet ihsan eyle. Ey Kâdir-i mutlak! Kudretinle düşmanlarımızı helak eyle" de diyebiirsiniz.

İnsan acizdir her hususta beşikten mezara kadar Allah'a muhtaçtır. Cenab-ı Allah esbabını halk eden müsebbib-el esbaptır, kulunu diğer bir kulu ile taltif ettiği gibi diğer bir kulu ile de cezalandırır. "Sallallahül kelp al el hınzır" diye Arapça'da bir tabir vardır. Görmez misiniz fareyi kedi, kediyi köpek, köpeği arslan, aslanı da insan terbiye eder. Dualarınızda "ya Rabbelalemin" diyebileceğiniz gibi, şanınız üzerine isabet eden ve en geniş penecere olan zat penceresinden de "aman Allah'ım" diye yalvarabilirsiniz, Allah ism-i şerifi bütün isim ve sıfatların heyet-i mecmuasının ismidir, o pencereden olan yalvarmanız sonsuzluğa olan ihtiyacınızı, her şeyin yaradanı olan Zata güveninizi gösterir.

Can ve gönülden olan dilekleri Allah kabul edicidir.

Yalnız onunla arayı bozmamak lâzım, mutlaka onun dediklerini yapıp istediği şeyleri yapmayan sadık bir kul olmanız lazımdır.

Hazreti Musa'yı bilirsiniz. Firavunla mutabık kalıyor, ertesi gün halkın huzurunda Firavun nîl nehrini geri akıtacak, Hazreti Musa'da Akdeniz'e akıtacak. Hazreti Musa "ben peygamberim, denize akan bir suyun fışkırdığı dağlara doğru dönmesi kabil mi? Firavun mahcup olacak" diye düşünüyor. Firavun çok kurnaz. Bütün gece secdede "aman Allahım, ben senin aciz bir kulunum fakat Musa'ya karşı inadım var, yarın halkın huzurunda beni mahcup, eyleme Nili geriye doğru akıt" diye yalvarıyor.

Vaktaki halk toplanıyor firavun gülerek geliyor, belki nehrin denize doğru akması gayet normal, eğer duası kabul olmazsa aklın kabul etmeyeceği şu işi sen yap da suyu geriye doğru akıt diyerek kendini mağdur göstermeyi de düşünüyor. Gayet cesaretle "Ey Nili Denize değil içeri doğru, gerisin geriye ak!" diyor. Nehir geriye doğru akmasın mı!

Halk alkışlıyor. Hazreti Musa hayret ve keder içinde koşa koşa evine gidiyor, ağlamaya başlıyor. "Ya Rabbi bu ne iştir, ben senin peygamberin değil miyim, halkın içinde rezil oldum, senin her işinde bir hikmet vardır, buradaki hikmeti anlayamadım" diyor.

Cenab-ı Allah, "Ya Musa! Sen yine peygamberimsin fakat senin şimdi döktüğün yaşları Firavun bütün gece döktü, ağladı .yalvardı. O münkirdir, sana asidir fakat o da benim kulumdur, ben aczi kabul edip yalvaranın duasını kabul ederim, ben onun da Rabbiyim bütün gece bana yalvardı beni tanıması kafi gelmez, peygamberlerimi tanıması lâzımdır, cezasını bulacaktır" buyurmuştur.

Cami, insanın gönlüdür. Halk içinde ve dışında mevcuttur ve insana en yakın olandır, gönlümüzden geçeni bilir, değil ki işlediğimiz işi bilmesin, kabil mi?

Bir işe girmek isteseniz bile bir tavsiye mektubu istenirken, muhtardan bir vesikaya ihtiyaç görülürken , Hakk'ın huzuruna rehbersiz gidilir mi?

Peygamberler ve veliler bizleri Hakk'ın huzuruna götürebilecek rehberlerdir, .kılavuzlardır. Her an için Allah vardır, eşsizdir misli, benzeri yoktur.

Allah'ın daima mevcut olan isimleri, sıfatları saltanatlarını icra etmektedirler. Bu böyle olunca muhakkak bir de sevgilisi vardır ki o da bugün için peygamber değil, Hazreti Muhammed'den peyk alan onun nurunu yayan velileridirler. Bunu da böylece kabul etmek saadetimiz icabıdır. Kabul etmesek ondan bir eksilmediği gibi, kabul edince de şerefi artacak değildir. Kar ve zarar hep bizdedir.

Bu misalimizin aksini tasavvur etmek de kabildir. Şöyleki; Bütün insanlar vücudun mutlak camisinin etrafında o bin pencerenin karşısında katile katile toplanmışlardır. Ricada, duada, niyazda bulunurlar; herşey birşey ister. Bir de tepede geniş olan zat penceresi Allah yazılı pencere vardır ki orada bekleyenler dileksiz kimselerdir.

"Dünya istiyene dünya ver, ahiret istiyene ahiret ver, bana da sen gereksin; sen yetersin" diyenler de vardır. Onları Cenab-ı Allah içeri alır; kudret, kuvvet, ilim, tasavvur, görmek, diriltmek gibi hazinelerden birisini ona bahşeder. "Gözün, kulağın, elin ve kolun benim, git kullarımın arasına karış, sen onlara benim yolumu göster" diye vazife vermiştir. İşte o câmi gönül camisidir, gönül Kabesidir, gönül kiblesidir. Arif kullarının gönüllerinden tasarruf eden, icraatta bulunan Allah'tır, Nur da güneş gibi tam ortada bulunur ki her tarafa mütesâviyen ziyasını versin. Ne sağ başta, ne sol başta, ne yukarıda, ne aşağıda değildir. Esasen mekansız ve cihetsizdir, hep odur,

Ben okuyucularımın tasavvur kabiliyetlerin genişletmek için konuşuyorum.

Çünkü Allah-ü Teala Kur'an-ı Kerim'de kendisi kendisini anlatmıştır.

"Allah semâvât ve arzın nurudur. Lamba şişesinin içindeki alev gibidir."^[106]

İnsan vücudu da bir lamba şişesi; gönlü de Allah'ın nuru ile dolu bir ehadiyet âlemidir. Dışımızda olduğu gibi içimizde de sonsuzluk vardır. Kur'an-ı Kerim'de cehennemi hatırlatan sözler vardır. Hikayelerle, misallerle beraber iyice izah edilmiştir.

Bu âlemde, o Cehennem'in yakmakta olduğu kimselerin kafilesi de vardır. Yine kocaman bir katile vardır ki onlar da Cennet'in nimetlerinden, hurilerinden, gılmanlarından faydalanırlar. Bir de "ben gizli bir hazineyim" kelâm-ı kudsîsi vardır. İnsanlardan Allah'ın hazinesine sahip olan ve aramızda bulunan hazine sahibi ve aşk sahibi kimseler de vardır.

"Nereye dönersen Allah'ın cemâlini görürsün"^[107] âyeti şerifesine uyarak gönlünde yerleşmiş, her baktığı yerde bir ayna gibi kendi cemalini görenler kafilesi vardır ki onlar da aranızdadır.

İşte Kur'an-ı Kerim'in ve peygamberimizin nurunun ışığı altında değimiz sözler bunlardır ki bu sözlerin sonsuz mânâları vardır.

Nitekim yüzlerce sene evvelki isevîler, musevîler, ateşperestler, putperestler olduğu gibi bugün de onların avaneleri, taifeleri vardır. Hangi memlekette ve hangi isimde olursa olsunlar, bir de bu zevki tadanlar bu zevki dağıtan Muhammedîler vardır ki onlar da peygamberlerinin arkasında kocaman bir katile teşkil ederler. Onları bütün düşmanlara karşı muhafaza eden Hazreti Allah'tır. Onların gönüllerinden geçen bile Allah'ın "kün-ol" emri gibidir ki derhal olur, bu taifenin arasına girmek istemez misiniz sevgili kardeşlerim? Gönlümüzde bin bir çeşit düşünceler, arzular oldukça ne duamızın tesiri olur ne ibadetimizin.

Cenab-ı Hakk'ı öyle bir büyüklükte tasavvur edeceğiz ki biz o azamet karşısında yok olacağız, en son küçüklüğü kabul edeceğiz ki rica ve niyazımızın tesiri olsun.

Cenab-ı Allah, mülkü olan bu âlemde bir şerik, bir rakip, bir misal istemez. Ona ancak yokluk zaviyesinden bakacaksınız. Gönlünüz yokluk aynasında gayet temiz olacak ki onun cemali size aksetsin. Yani gönül aynanıza baktınız mı kendimizi göreğimiz tabiidir, yalnız o mertebede siz Hakka gaip olduğunuz için sizden bakan o olacaktır.

İşte o zaman Cenab-ı Hak, *"ben bazı kullarımın gözü, kulağı, eli olurum"* buyuruyorlar.

Cenab-ı Hak Hazretleri, kullarını dalaletten fena ahlaktan kurtarmak için peygamberler göndermiştir. Ahir zaman peygamberi Hazreti Muhammed'ten sonra da onun vârisleri, vekilleri, velileri vardır.

Onlar da aynı işi görürler, doğru yolu gösterirler, bunlara isyan edenlere de Allah'ın isyanı erişir. Peygamberler gibi bunlar kendilerini tanıtmazlar. Aramızda bulunurlar. Cenab-ı Hakk'ın *"Ben bir gizli hazineyim"* dediği *"Ben insanın sırrıyım, insan da benim sırrımdır"* buyurdıkları o velilerdir.

İşte sizlere anlatmak istediğim bir fikir var ki o da Allah'tan başka Allah olmadığıdır. Bütün işler onun işidir, insanlığa vermiş olduğu kudretin ve kuvvetin sahibi olmak itibarıyla yalnız iyilik yapmak için verdiği kuvveti fenalığa sarfetmemize müsaadesi yoktur. Tasarrufu bize bırakmıştır. Hesabını vermek mecburiyetindeyiz.

Biraz daha derine inersek gönül cevherine doğru, "Allah'tan başka mevcut yoktur da diyebiliriz." Bu sefer de bütün mertebelerden tezahür ederek mahlukatını da insan-ı kamilin gözünden seyredene karşı onun zatında gizlenen ve her zerredeki varlık saltanatını sevgililerine teşhir eden bir hayrete düşerek yol oluruz.

Bir diğer husus da Hazreti Muhammed'in resul, nebi, veli, ha-bib oluşunun izahıdır. Şüphesiz bu izahlar kafi değildir, bu keyfiyeti bir tek yaprak bile tasdik etmektedir. Uzun uzadıya izaha ömür kâfi gelmediği gibi dinleyenlerde de takat kalmaz. En kısa yol yokluk yoludur, aşk ile gidilir.

Muhterem kardeşlerim!

Bu sözlerimiz hatırınızda kalmazsa bile kimseyi incitmemeye dikkat ediniz, gerek ev hayatında gerek mektep hayatında gerek memleket dahilinde gerek dünya üzerinde kimseden incinmeyiniz. Kendini ve sözünü bilmeyenlere uymayınız, hemen o çamur deryasından kurtulmak için sabırla idrak basamaklarının üzerine çıkınız, uzun ve kısa bütün kitapların özü budur. Allah'ı, Peygamberini tasdik, Hakk'ın cemaline perde olacak herşeyi inkar etmek, yok bilmek. Acizane şuna dikkat nazarınızı çekmek isterim ki, evvelce de bahsettiğimiz gibi anasırı boş görmeyiniz zira onlar vücudumuzun tekemmülünün esas maddeleridir. Toprak, hava, su, hararet hali. Toprak, Cenab-ı Hakk'ın Halikiyet sıfatının mazhandır.

Nitekim insanlar arasında da kadın aynı sığata mazhandır. Kendilerine emanet edilen tohumları sinelerinde saklarlar, muhafaza ederler, kemale erdirir, kemalatla yolcu ederler. Sinedeki aşk ve muhabbet sütü ile beslediklerinden onların da sinelerinde asıllarına olan bir aşk ve muhabbet vardır ki döne dolaşa oraya avdet ederler.

Aşk âlemini idrak vakti gece yansında başlar, güneş doğunca suretler uyanır, hayat mücadelesi başlar, herşey harekete geçer, sevgili gizlenir. Pervane özündeki ateşi dışardaki ateşle mukayese eder ve nihayet muhabbetinin mihrakını orada bulur. Yoruluncaya kadar o ateşin etrafında döner. Aşkın kemali maşukta yok olmaktır. O da hayatından usanır. Kendisine bir yük gelir, maşukunun içine kendisini atar ve yanar. Yine yukarıda arz etmiştik ya her varlık sevgilisinde mahv olmak veya sevgilisini kendinde mahu etmek ister.

Fizik kanunlarında suyun insanı boğması, ateşin yakması bunların insanlara hatta herşeye olan muhabbetlerindendir. Sonunda da hava ve toprakta kendi hisselerini alırlar, yani ne bulurlarsa yerler, yutarlar, kendilerinde yok ederler.

Bülbülü bir görseniz hele ilkbaharda bir gece uykusunu terk etseniz de şahaba kadar gonca halinde iken gülün karşısında feryadı figanını, dil dökmesini bir dinleseniz. Eminim sizin gönlünüzdeki bülbül de "Allah" diye inleye inleye sonsuzluğa, arşa kadar çıkacaktır.

Vücuda avdetinizde bu âlemi pek yalan bulacaksınız. O âlemi özleyeceksiniz; ne olur, ne çıkar? Ne gaip edersiniz?

23 saat kendiniz için çalışın dâ günde bir saatinizi sizi yaratana, sizi sevene, onun aşkına hasrediniz ne olur? İnsanlık budur, muhabbet, karşılık budur, saadet buradadır.

Herkesin uyuduğu bir zamanda gönlünüzdeki aşkla yanz kalıp konuşun, herkes uykudadır ses seda yoktur. Tabiatı uyur zannetmeyin, bizlerden başka her şey bütün kainat uyanıktır. Analar yavrularını uyutmak için ninni söyler ve kâinat da yavrusu olan insanı uyandırmak için ninni söyler.

Ne olur ilkbaharın birkaç sabahında horozlan, bülbülleri siz uyandırın. Belki o gece kadir gecesi sabahıdır, onun ninnisi gönlünüze doldurabileceğiniz tekbir sedalarıdır. Tehlil sedalarıdır, tevhit, tazim ve nihayet hamdüsena sedalarıdır.

Biz o kuşlardan da endayız, gafiliz, idraksiziz. Gönlünüzde hakikat güneşini doğurunuz, kalbinizdedir. Dünya isteklerinde kocaman bulutlar vardır, onları yırtınız, dağıtınız.

Can gözünüz açık olursa âlemi daha başka türlü görürsünüz, her işinizde muvaffak olursunuz, perde arkası kalmayacaktır.

Gönül kuyusunun derinliklerine düşen Yûsuf u çıkarınız; bu iş yani ibadet, gönül tasfiyesi biraz zordur. Nemrud'un ateşi gibi yakıcı gözüktür ama korkmayınız o Hakkın emriyle yakıcılığını gaip eder, nefsinizi kurban etmek için hele bir teşebbüs edin size koç gönderecektir. Tasavvuf hocalarına İsmail gibi teslim olun, taşı kesen bıçak sizi kesmeyecektir.

İnsan kesilmek, yakılmak için halk olunmamıştır. Âdem Peygamber'in cennetten kovulmasına bakmayın, güya kovuldu ama huzûr-u ilahide affedildi. Zât-ı kibriyanın hitabına mazhar oldu. Vücut geminizi arzun hevesatından kurtarın, tam bir tevekkül ile deyaya bırakın, bir gün gelir gençlik tufanı çekilir. Cûdi dağında hayata kavuşursunuz. Evet cud ve âtâ, Hakk'ın lûtfudur birgün tecelli eder imdadınıza yetişir. Öldükten sonra sûr-u -İsrafil ile dirilmeyi beklemeyiniz. Bu sözlerim öyle bir sözdür ki sizi evvela öldürür, sizlikten nefret ettirir. Sonrada diriltir. Evvela "lâ-yok" der, sonra "illa-ancak" var diye ebediyyen hayatta olduğunuzu anlarsınız.

Ey benim azameti, kudreti sonsuz olan Allahım! Dilediğin zaman canım emrine hâzırdır, senden ferman ben kurban. Senden bir niyazım, istirhamım var:

Ciğerlerimi dolduran ve hayatımı temin eden havadan son nefesimi senin o güzel ve o sonsuz sıfatlarının toplamı demek olan ve zatına mahsus bulunan Allah ismi şerifinin, zikriyle al.

Ve bu istekte bulunanların da dualarım kabul eyle

Amin-bihürmeti seyyidilmürselin. ^[108]

-
- [1] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 4.
- [2] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 6.
- [3] Kaf: 16.
- [4] Hicr: 29; Sad: 72.
- [5] Suyuti, Dürerü'l Müntesire, 126.
- [6] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 7-10.
- [7] Enbiyâ: 30.
- [8] "Her nefis ölümü tadar". Al-i İmran: 185.
- [9] Bakara: 2.
- [10] İhlas: 1-4.
- [11] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 10-55.
- [12] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 55-56.
- [13] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 56.
- [14] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 56-57.
- [15] Rahman: 19.
- [16] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 57-59.
- [17] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 59-61.
- [18] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 61.
- [19] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 62.
- [20] Râz, sır demektir,
- [21] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 62-65.
- [22] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 66.
- [23] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 66-68.
- [24] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 68-70.
- [25] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 70.
- [26] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 71.
- [27] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 71-73.
- [28] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 73-75.
- [29] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 75-78.
- [30] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 78.
- [31] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 78-79.
- [32] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 79-80.
- [33] Söz konusu bu eser bu serinin ilk kitabı olan Gönül ve Aşk'ın ikinci kısmıdır. (Haz.)
- [34] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 80-81.
- [35] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 81.
- [36] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 81-82.
- [37] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 82-83.
- [38] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 83.
- [39] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 83-84.
- [40] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 84-85.
- [41] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 86.
- [42] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 87-88.
- [43] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 88-89.
- [44] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 89.
- [45] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 89-90.
- [46] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 90-92.
- [47] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 92-93.
- [48] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 93-94.
- [49] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 94-95.
- [50] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 95.
- [51] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 95-97.
- [52] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 97-98.
- [53] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 98-99.
- [54] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 99.
- [55] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 99.
- [56] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 100.
- [57] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 100.
- [58] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 100.
- [59] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 100-102.
- [60] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 102.
- [61] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 103-104.
- [62] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 104.
- [63] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 105-106.
- [64] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 106-107.
- [65] İsra: 14.
- [66] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 107-108.
- [67] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 108.
- [68] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 108-109.
- [69] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 109.
- [70] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 109.
- [71] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 109.

- ^[72] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 109-110.
- ^[73] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 110-115.
- ^[74] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 115.
- ^[75] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 115.
- ^[76] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 116.
- ^[77] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 116.
- ^[78] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 116.
- ^[79] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 116-119.
- ^[80] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 119.
- ^[81] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 119-120.
- ^[82] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 120.
- ^[83] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 120-121.
- ^[84] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 121.
- ^[85] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 121-122.
- ^[86] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 122.
- ^[87] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 122-123.
- ^[88] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 123.
- ^[89] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 123-124.
- ^[90] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 124-125.
- ^[91] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 125.
- ^[92] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 125-126.
- ^[93] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 126-127.
- ^[94] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 127-129.
- ^[95] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 129-130.
- ^[96] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 130.
- ^[97] G öklerin ve yerin yapıcısı", Bakara: 117.
- ^[98] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 130.
- ^[99] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 131.
- ^[100] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 131.
- ^[101] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 131.
- ^[102] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 131-132.
- ^[103] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 132.
- ^[104] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 132.
- ^[105] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 132-133.
- ^[106] Nur: 35.
- ^[107] Bakara: 115.
- ^[108] M. Nusret Tura, O'nun Güzel İsimleri, İnsan Yayınları: 133-155.